

HRVATSKI VOJNIK

21. SIJEĆNJA 2022.

BROJ | 648

CIJENA 10 KUNA

MEĐURESORNA
SURADNJA
NOVA NADA
ZA OBITELJI
NESTALIH

GOMBR
VOJNIČKA
KARIJERA
NAJBOLJE
HRVATSKE
NOGOMETASICE

S EKSPLOZIVNIM
SREDSTVIMA
NEMA
IMPROVIZACIJE

MEĐUNARODNO SREDIŠTE ZA OBUKU SPECIJALNIH ZRAČNIH SNAGA

VISOKA RAZINA OSPOSOBLJENOSTI

Snimio Tomislav BRANDT

NOVA NADA ZA OBITELJI NESTALIH

Na mjestu masovne grobnice kod mjesta Bobote nedaleko od Vukovara, na divljem deponiju, krajem studenog prošle godine pronađeni su ostaci najmanje 11 osoba ubijenih tijekom Domovinskog rata. I nakon što su njihovi ostaci već bili ekshumirani, pripadnici Hrvatske vojske još su se nalazili na terenu jer su postojale indicije da je ondje zakopano još žrtava...

[STR. 4]

NASLOVNICA SNIMIO MLAĐEN ČOBAŠOVIĆ

SADRŽAJ

- 12 MEĐUNARODNA SURADNJA**
Strateški saveznici i partneri u području obrane
- 14 GOMBR**
Vojnička karijera najbolje hrvatske nogometnice
- 18 VOJARNA "PUKOVNIK PREDRAG MATAČIĆ"**
Primopredaja dužnosti 1. mb Tigrovi
- 19 14. OBLJETNICA SREDIŠNICE ZA UPRAVLJANJE OSOBLJEM**
"Osoblje je glavni resurs OSRH"
- 20 MSAP TC**
Visoka razina sposobljenosti
- 24 PREDSTAVLJAMO**
S eksplozivnim sredstvima nema improvizacije
- 28 U POVODU 29. OBLJETNICE**
Abeceda operacije Peruća (27./28. siječnja 1993.)
- 32 NOVOSTI IZ VOJNE TEHNIKE**
- 36 RATNO ZRAKOPLOVSTVO**
Su-75 Šah-mat
- 44 VOJNA POVIJEST**
Admiral Philip Andrews
– Amerikanac koji je postao počasni građanin Splita
- 52 PODLISTAK**
Avioni na nuklearni pogon (XV. dio):
Burevjesnik – nezaustavljivo oružje?
- 56 CRTICE IZ HRVATSKE POVIJESTI**
Kaštel Vitturi
- 58 PRIČE O DOMOVINSKOM RATU**
Nestala moje
- 60 HMDCDR**
Govori na zasjedanju Sabora RH u lipnju 1991.
na kojem je proglašena suverena i samostalna RH
(VII. dio)
- 62 PREDSTAVLJAMO: MUZEJ VOJNE I RATNE POVIJESTI U PAKRACU**
Od stoljeća VII. do Afganistana
- 66 DOMOVINSKI RAT KAO MUZEJSKA BAŠTINA**
Plave kacige
- 67 FILATELIJA**
Marke – Peking

MEĐURESORNA SURADNJA

Hrvatski model traženja nestalih osoba u kontekstu terenskih istraživanja i aktivnosti probnih iskapanja odnosno ekshumacija obuhvaća pet metoda, a prva od njih, koja je u dosadašnjem rješavanju problema nestalih imala ključnu ulogu, jesu ljudski izvori. Druga je disciplina zračno snimanje i analiza terena, treća biodetektori odnosno cadraver psi, četvrta elektronički senzori odnosno georadari, peta iskapanje.

NOVA NADA ZA OBITELJI NESTALIH

TEKST

Martina Butorac

FOTO

Tomislav Brandt

Na mjestu masovne grobnice kod mjesta Bobote nedaleko od Vukovara, na divljem deponiju, krajem studenog prošle godine pronađeni su ostaci najmanje 11 osoba ubijenih tijekom Domovinskog rata. I nakon što su njihovi ostaci već bili ekshumirani, pripadnici Hrvatske vojske još su se nalazili na terenu jer su postojale indicije da je ondje zakopano još žrtava...

MEDURESORNA SURADNJA

“Kad smo obitelji nestalih doveli do mjesta na kojem smo pronašli posmrtnе остатке 11 osoba, ni ne znajući o kome se točno radi, počeli su plakati. Na njihovim licima vidjelo se olakšanje jer će barem netko od njih saznati sudbinu svojeg bližnjeg. Evo, to je najveći razlog zbog kojeg ovo radimo,” govori zapovjednik Vojnoobavještajne satnije Gardijske oklopno-mehanizirane brigade bojnik Mario Maslov dok stojimo na mjestu masovne grobnice kod mjesta Bobote nedaleko od Vukovara. Na samom rubu šumarka, na divljem deponiju, krajem studenog ondje su pronađeni ostaci najmanje 11 osoba ubijenih tijekom Domovinskog rata. I nakon što su njihovi ostaci već bili ekshumirani, pripadnici Hrvatske vojske još su se nalazili na terenu jer su postojale indicije da je ondje zakopano još žrtava. Vremenski uvjeti u ovo su doba godine prilično surovi – hladan vjetar i česta kiša ovaj teren pretvaraju u blatu kaljužu, no traženje posmrtnih ostataka žrtava Domovinskog rata, kako bi nakon tri desetljeća od ratnih zbijanja na tom području dobili svoje grobno mjesto, za ove je ljudi na terenu prioritet. Zajedničkim snagama pripadnici VOS-a, Inženjerijske bojne GOMBR-a te Pododsjeka za ekshumaciju Zapovjedništva za potporu vrlo pažljivo i temeljito pretražuju ovu, ali i druge lokacije u okolini koje su označene kao potencijalna mjesta masovnih grobnica.

Participacija postrojbi Hrvatske vojske u rješavanju jedne od najtežih posljedica Domovinskog rata velika je, no samo je dio vrlo uspješne međuresorne suradnje nekoliko nadležnih tijela Republike Hrvatske, dok kompletну provedbu ovog vrlo kompleksnog procesa provodi Ministarstvo hrvatskih branitelja, odnosno Uprava za zatočene i nestale.

Naprima nadležnih tijela Republike Hrvatske do danas je riješena sudbina većine evidentiranih nestalih osoba, no u Ministarstvu hrvatskih branitelja ističu kako je još uvijek nepoznata sudbina 1454 osobe te mjesto ukopa posmrtnih ostataka 398 smrtno stradalih osoba, što ukupno čini 1852 neriješena slučaja iz Domovinskog rata.

NAJVİŞE GROBNICA U PODUNAVLJU

“Prve masovne grobnice nastale su već u drugoj polovini 1991., na području hrvatskog Podunavlja, a zatim i na drugim područjima izloženim agresiji: Banovini, zapadnoj Slavoniji, Lici i Dalmaciji. Iako su pronađene na svim ranije okupiranim

područjima Republike Hrvatske, najviše masovnih grobnica otkriveno je na području hrvatskog Podunavlja,” kaže Ivona Paltrinieri, ravnateljica Uprave za zatočene i nestale Ministarstva hrvatskih branitelja. Ekshumacija posmrtnih ostataka omogućena je tek provedbom VRO Oluja i oslobođanjem ranije okupiranog područja. “Vila Gavrilović” u Petrinji prva je ekshumirana masovna grobnica. Ekshumaciju je provela tadašnja Komisija za zatočene i nestale, a pronađeni su posmrtni ostaci 16 hrvatskih branitelja. Na području hrvatskog Podunavlja sustavne ekshumacije počinju završetkom procesa mirne reintegracije, dakle od 1998., osim masovne grobnice na Ovčari, koja je ekshumirana 1996. godine. Kako bi se rasvijetlile sudbine nestalih osoba, Republika Hrvatska razvila je Hrvatski model traženja nestalih osoba, koji je, napominju u Ministarstvu hrvatskih branitelja, osim u situacijama oružanih sukoba, primjenjiv i u svim drugim slučajevima čija je posljedica veći broj nestalih, poput prirodnih katastrofa, terorističkih akcija i slično.

“U proteklih pet godina, u mandatu ministra hrvatskih branitelja Tome Medveda konačno je uspostavljen sustav koji ne ovisi o pojedincu. Cjelokupan je proces traženja institucionaliziran, jasno definiran sa svim sastavnicama, određena su pravila u postupanju, ojačan je i medijski prezentiran Hrvatski model traženja nestalih osoba, ojačana je međuresorna suradnja između Ministarstva hrvatskih branitelja s obavještajnim službama i Ministarstvom unutarnjih poslova na prikupljanju i obradi saznanja o grobnicama i traganju za našim nestalima, potpisana niz međudržavnih sporazuma, nabavljena suvremena oprema za pretragu terena i još mnogo toga,” navodi Ivona Paltrinieri. Osim toga, dodatno je ojačana sposobnost laboratorija u Zagrebu na Zavodu za sudsku medicinu i kriminalistiku kako bi se prevladali najveći izazovi u identifikaciji posmrtnih ostataka metodom analize DNA.

Ipak, napominju iz Ministarstva hrvatskih branitelja, kruna je takvog petogodišnjeg rada svakako donošenje Zakona o osobama nestalim u Domovinskom ratu. Zakon je donesen 2019., a u njegovoj su pripremi sudjelovale i udruge koje okupljaju članove obitelji nestalih osoba.

Spomenuti Zakon jasno je propisao nadležnosti svakog po-

Velika su pomoći u pretrazi terena, nakon što je on označen kao mjesto potencijalne grobnice, kadaver psi koji su obučeni za traženje posmrtnih ostataka u zemlji

S ciljem bolje učinkovitosti ustrojene su područne ispostave Ministarstva hrvatskih branitelja u Vukovaru i Splitu, u kojima rade mahom umirovljeni pripadnici hrvatske vojske i policije te sigurnosnih službi, ujedno dragovoljci Domovinskog rata s potrebnim iskustvom za rad u ovom iznimno zahtjevnom i osjetljivom procesu. Jedan je od njih i Dražen Brcko, vanjski suradnik Ministarstva hrvatskih branitelja, inače bivši djelatnik Ministarstva obrane, s kojim smo razgovarali na lokaciji kod Bobote.

“Na ovoj lokaciji već su rađena četiri probna iskapanja od 1998. i jedna ekshumacija te je nađena jedna osoba. Unazad godinu dana raspolagali smo informacijom da se ovdje nalazi grobnica, ali nitko nije mogao znati o kojoj se mikrolokaciji radi. Budući da tri mikrolokacije nisu dale rezultate, odlučili smo sistematski prekopati cijelo područje,” kaže te dodaje kako se svaka korisna informacija obraduje te se izlazi na lokaciju za koju postoje saznanja da bi se mogli nalaziti posmrtni ostaci. “Suradnja s Ministarstvom obrane i drugim međuresorima je izvanredna. Svi pripadnici koji su ovdje bili su sudionici Domovinskog rata i svi bismo htjeli naći svaku nestalu osobu kako bi bila dostoјno pokopana i kako bi svaka majka, supruga ili djeca imala mjesto na kojem mogu zapaliti svijeću,” navodi Brcko.

MEDURESORNA SURADNJA

Participacija postrojbi Hrvatske vojske u rješavanju jedne od najtežih posljedica Domovinskog rata velika je, no samo je dio vrlo uspješne međuresorne suradnje nekoliko nadležnih tijela RH

Foto: VOS GOMBR-a

Ključna je prepreka učinkovitijem rješavanju sudbine nestalih osoba za Republiku Hrvatsku izostanak suradnje Republike Srbije, navode iz Ministarstva hrvatskih branitelja. Naime, od ukupnog broja neriješenih slučajeva nestalih osoba u Republici Hrvatskoj (1852), većinu čine hrvatski branitelji i civilni nestali i ubijeni 1991./1992. godine u velikosrpskoj agresiji na Republiku Hrvatsku. Temeljna je prepreka rješavanju tih slučajeva nedostatak informacija o neregistriranim i prikrivenim masovnim i pojedinačnim grobnicama na ranije okupiranim područjima Republike Hrvatske, kao i o sekundarnim grobnicama u koje su organizirano i sustavno premještani posmrtni ostaci žrtava.

**bojanik Mario
Maslov, zapovjednik
Vojnoobavještajne
satnije Gardijske
oklopno-
-mehanizirane
brigade**

Svaki pronađazak ljudskog posmrtnog ostatka nama vojnicima puno znači jer smo nekoj obitelji dali mir. Profesionalno si zadovoljan i sretan što je toliki uloženi napor urođio plodom, a vojnička čast nalaže nam da se maksimalno potrudimo kako bismo pronašli naše nestale

jednog sudionika u otkrivanju sudbine nestalih, a rezultat uspješne međuresorne suradnje svakako je i pronađazak dviju masovnih grobnica – u Marincima 2020., kad su ekshumirani posmrtni ostaci četvorice hrvatskih branitelja, i u Boboti u studenom 2021., kad su ekshumirani posmrtni ostaci najmanje 11 osoba. Obje su grobnice, ističu u Ministarstvu hrvatskih branitelja, pronađene zahvaljujući naporu i suradnji hrvatskih institucija.

SURADNJA S MORH-om

Kad je riječ o suradnji dvaju ministarstava, Ministarstvo hrvatskih branitelja surađuje s Pododsjekom za ekshumaciju ZzP-a dugi niz godina, dok je dodatna pomoć iz Ministarstva obrane stigla nakon što je 2016. sklopljen Sporazum s Gardijskom oklopno-mehaniziranom brigadom. Vojnoobavještajna satnija sudjeluje u cijelom procesu s georadarima i bespilotnim letjelicama, posebno u dijelu analitike snimaka. "Godišnje pregledamo nekoliko stotina tisuća četvornih metara iz zraka, a sama je analiza tih snimaka iznimno zahtjevna. Primjerice, da bi se iz zraka snimio prostor od 10 000 četvornih metara, to traje nekoliko sati. Međutim, analiza tih snimaka traje i nekoliko desetaka sati," tumači bojanik Maslov. Velika su pomoći u pretrazi terena, nakon što je on označen kao mjesto potencijalne grobnice, kadaver psi koji su obučeni za traženje posmrtnih ostataka u zemlji. "Na taj se način," objašnjava bojanik Maslov, "smanjuje prostor koji se treba pretražiti, ubrzava se sam proces i dinamika pa se u jednoj kalendarskoj godini može pregledati puno više sumnjivog područja." Kako točno rade kadaver psi, posebno obučeni za traženje ostataka ljudskih mirisa, mogli smo se i sami uvjeriti kad smo nakon mjesta masovne grobnice u Boboti obišli i lokaciju u Marincima. Naime, nakon što su 2020. ekshumirani posmrtni ostaci četvorice vukovarskih branitelja, šire područje Marinaca i dalje se analitički i operativno obrađuje i pretražuje zbog indicija da bi ondje moglo biti još posmrtnih ostataka.

MEDURESORNA SURADNJA

Ondje zatičemo i vukovarskog branitelja i ratnog zapovjednika obrane Sajmišta, Stjepana Sučića, bivšeg čelnika Uprave za zatočene i nestale, dok s Andreom Pintar iz Centra S.PAS dogovara detalje pretraživanja terena. Psi zapravo, tumači nam potom Andrea Pintar, traže zemlju kontaminiranu ljudskim mirisom.

"Znanstvena istraživanja pokazala su da čovjek ima specifičnu mirisnu sliku nakon smrti i pas je ne može zamijeniti niti jednom drugom. Neki su dijelovi mirisne slike kod svih sisavaca isti, a neke se kombinacije događaju samo kod čovjeka. Čovjek je mirisno specifičan. Pas mora biti treniran na tu vrstu mirisa, kao i u svakoj drugoj detekciji. Taj miris uvijek ostaje u zemlji i neuništiv je jer ga zemlja apsorbira. Kosti, primjerice, nemaju više toliki miris, ali sve ono što je izšlo iz tijela ostalo je u zemlji. To naši psi traže, kontaminiranu zemlju," objašnjava Andrea Pintar. Kao stručnjakinja za specijalno ponašanje pasa dugi niz

1852

NERIJEŠENA
SLUČAJA

265

PRETRAŽENIH
LOKACIJA U
PET GODINA

811 803

ČETVORNA METRA
PREGLEDANA U
PET GODINA

godina radila je u Hrvatskoj gorskoj službi spašavanja kao glavni instruktor za potražne pse, no prije nekoliko godina prihvatala se, kaže, školovanja pasa za traženje ljudskih posmrtnih ostataka s obzirom na to da je to cijelo područje u Hrvatskoj, ali i u svijetu bilo neistraženo. Trenutačno su za traženje posmrtnih ostataka obučena četiri psa, tri belgijska i jedan njemački ovčar, a suradnja s Ministarstvom hrvatskih branitelja traje od 2016. godine.

"Kad stručni tim suzi određeno područje s pretpostavkom posmrtnih ostataka iz Domovinskog ili Drugog svjetskog rata, tad kontaktira s nama. Na terenu nam se kaže otprikljike lokacija pri čemu stručni tim, s obzirom na dugogodišnju suradnju, zna koliko našim psima treba da pretraže određeno područje i kakve vremenske uvjete trebaju. Iako nisu idealni, za zimsko razdoblje današnji su uvjeti odlični – zemlja diše i ima mirisa. Temperatura mora biti iznad nule kako bi moglo doći do isparavanja mirisa kojih još uvijek ima u zemlji kako bi psi mogli pomoći i suziti lokaciju," objašnjava Andrea Pintar. Dodaje kako su cadaver psi samo jedan izvor podataka, a strojno kopanje jedino je sigurno te jedino jamstvo da se u zemlji nalaze posmrtni ostaci.

Uz strojeve za ekshumaciju iz ZzP-a, u proces su uključeni i strojevi Inženjerijske bojne kad je potrebna obrada velikih površina. Samo kod Bobote s pomoću mehanizacije Hrvatske vojske pretraženo je 15 000 četvornih metara, a probna iskapanja rade se tijekom cijele godine.

Prema podacima iz Ministarstva hrvatskih branitelja, u 2021. provedena su terenska istraživanja na 34 lokacije pri čemu su ekshumirani posmrtni ostaci najmanje 16 osoba. Najveći je dio na području Vukovarsko-srijemske županije, no radi se i na drugim područjima za koja se sumnja da se na njima još uvijek nalaze masovne i pojedinačne grobnice. Tijekom 2021. organizirano je osam završnih identifikacija na kojima su identificirani posmrtni ostaci 21 osobe. "Mi već sad imamo u pripremi nove lokacije za strojno kopanje na kojima je prethodno obavljeno zračno snimanje, analiza terena iz zraka te su ih pregledali cadaver psi. Intenzitet sudjelovanja Vojnoobavještajne satnije povećao se od početka suradnje s Ministarstvom hrvatskih branitelja. No, svaki pronalazak ljudskog posmrtnog ostatka nama vojnicima puno znači jer smo nekoj obitelji dali mir. Profesionalno si zadovoljan i sretan što je toliki uloženi napor urođio plodom, a vojnička čast nalaže nam da se maksimalno potrudimo kako bismo pronašli naše nestale," zaključuje bojnik Maslov.

Andrea Pintar i Christian Nikolić iz Centra S.PAS od 2016. stalni su suradnici Ministarstva hrvatskih branitelja u potrazi za nestalima iz Domovinskog rata i Drugog svjetskog rata. Nakon dugogodišnjeg rada u HGSS-u s potražnim psima obučavaju pse za tzv. hladne slučajeve.

"Osim s Ministarstvom hrvatskih branitelja, često surađujemo i na rješavanju međunarodnih kriminalnih slučajeva, i to posebno s njemačkom policijom. Kad je riječ o obuci pasa za ovu namјenu, radi se o kombinaciji školovanja pasa za mine i cadaver pasa, odnosno pasa za traženje mrtvih. Pas bi trebao pretraživati zemlju sličnim postupkom kao što to rade psi za mine – dakle pretraživati ravnu površinu s fokusom na tlu, a ne u zraku, za razliku od spasilačkih pasa koji se služe vjetrom i prirodnim nošenjem mirisa. Cadaver psi, koji traže ljudske ostatke i grobove, trenirani su više kao detekcijski psi, a ne spasilački," objašnjava Andrea Pintar te dodaje kako je s godinama shvatila da su te dvije discipline nespojive pa je usavršila netipično školovanje pasa. "Spasilačkim psima," objašnjava, "prirodne je služiti se vjetrom da bi pronašli ono što traže, za razliku od detekcijskih pasa koji moraju ignorirati prirodna strujanja i moraju detaljno pretražiti površine predmeta."

"Zbog procesa raspada ljudskog tijela miris se mijenja. Mina ili eksploziv neće istrliti niti će promijeniti miris, za razliku od ljudskog tijela koje je biološkog podrijetla te će prilikom raspada doći do kemijskog procesa koji mijenja tu sliku. Miris koji izlazi na površinu nije ista mirisna slika ljudskog tijela kao što je ona koju nalazimo kod slučajeva nestalih osoba na površini zemlje," tumači ova instruktorka pasa. Što je više tijela u zemlji, kontaminirani bazen je veći jer se dogodio raspad više tijela. Prije pretrage važno je znati i što se traži, odnosno je li riječ o masovnim grobnicama ili pak raskomadanim tijelima kao što je to, primjerice, slučaj kod kriminalnih slučajeva koje pomažu riješiti.

"U ovoj suradnji oko pronalaska nestalih iz Domovinskog rata fascinantno je koliko je taj proces slojevit. Mi smo samo mali kotačić, koji treba leći na točno određeno mjesto. Ovo sve radimo zato što smatramo da je to ispravno. Svaka duša treba stići kući. Ako možemo pomoći, ja sam sretna. Znam da sam učinila nešto što me tjera da i dalje to radim," zaključuje Andrea Pintar.

MEĐUNARODNA SURADNJA

Tijekom dvodnevnog posjeta Republici Poljskoj ministar obrane Mario Banožić sastao se s poljskim kolegom Mariuszom Błaszcza kom te posjetio pripadnike 8. HRVCON-a u NATO-ovoj aktivnosti ojačane prednje prisutnosti na vojnom poligonu "Bemowo Piskie"

STRATEŠKI SAVEZNICI I PARTNERI U PODRUČJU OBRANE

Ministar obrane Mario Banožić s izaslanstvom boravio je 10. i 11. siječnja u službenom posjetu Republici Poljskoj.

Prvog dana posjeta sastao se s ministrom obrane Mariuszom Błaszcza kom. Na sastanku je istaknuo izvrsnu bilateralnu suradnju s Poljskom, strateškim saveznikom i partnerom u području obrambene suradnje. Razgovaralo se o sigurnosnoj situaciji u istočnoj Europi, kao i o situaciji u našem susjedstvu. Oba ministra smatraju kako su dijalog i diplomacija pravi put prema smirenju situacije.

"Uz suradnju u okviru NATO-a i EU-a, imamo izvrsnu bilateralnu suradnju, posebno na području specijalnih snaga, vojne policije i logistike," rekao je ministar Banožić te istaknuo i važnost vojnog obrazovanja. Dio pripadnika Hrvatske vojske znanja i vještine usavršavao je upravo u Poljskoj, a transformacijom Hrvatskog vojnog učilišta u Sveučilište obrane i sigurnosti otvaraju se dodatne mogućnosti za školovanje pripadnika poljskog OS-a i poboljšanje suradnje u području obrazovanja.

"Vezano uz suradnju specijalnih snaga, posebno iščem Međunarodno središte

Tekst: OJI / **Foto:** Filip Klen

za obuku specijalnih zračnih snaga u Zadru. U radu Središta potporu nam pruža i poljska strana, i to upućivanjem instruktora za specijalne zračne operacije," rekao je ministar Banožić. Istaknuto je i važnost stalne prisutnosti hrvatskih snaga u Poljskoj u sklopu NATO-ove aktivnosti ojačane prednje prisutnosti. Hrvatska vojska od listopada 2017. bitnicom samohodnih višecijevnih lansera raketa pridonosi Borbenoj grupi pod zapovjedništvom SAD-a. Trenutačno je ondje 80 pripadnika Hrvatske vojske. Od 2017. do danas u aktivnosti ojačane prednje prisutnosti sudjelovalo je 635 pripadnika HV-a. Hrvatska vojska i dalje će pružati potporu saveznicima na tom području, od 2023. godine bitnicom PZH 2000. Ministar Błaszcza kom istaknuo je odličnu suradnju Hrvatske i Poljske u okviru

NATO saveza i drugih inicijativa: "Bilateralna suradnja koja se odvija u okviru vježbi vojski dviju zemalja odlična je i može biti primjer drugim zemljama." Naglasio je kako će dvije zemlje nastaviti jačati i suradnju u području obrazovanja jer stvara bolju interoperabilnost u okviru NATO saveza.

U sklopu službenog posjeta ministar Banožić s izaslanstvom položio je vijenac i zapalio svijeću na grobu neznanog junaka te se upisao u knjigu počasti.

PREDANOST U REALIZACIJI ZADAĆA

Drugog dana posjeta ministar Banožić susreo se sa zapovjednikom 16. mehanizirane divizije general-bojnikom Krzysztofom Radomskim, zapovjednikom

Uz suradnju u okviru NATO-a i EU-a, Hrvatska i Poljska imaju izvrsnu bilateralnu suradnju, posebno na području specijalnih snaga, vojne policije i logistike

15. mehanizirane brigade brigadirom Piotrom Fajkowskim, zapovjednikom Borbene grupe NATO-ovih snaga ojačane prednje prisutnosti pukovnikom Craigm Broylesom i pripadnicima 8. hrvatskog kontingenta u NATO-ovoj aktivnosti ojačane prednje prisutnosti u Poljskoj na vojnom poligonu "Bemowo Piskie".

"Zadnjih nekoliko mjeseci koliko ste u Poljskoj pokazali ste visoku razinu profesionalnosti, predanosti i angažmana u realizaciji zadaća. Ovo je izazov za sve vas," rekao je ministar Banožić te zahvalio članovima njihovih obitelji na podršći koju im pružaju tijekom angažmana u Poljskoj.

"Pozdravljam vas u ime Vlade i premijera Andreja Plenkovića te zahvaljujem što ponašanjem i radom promičete svoju zemlju, pokazujući spremnost, vještina i znanje," rekao je ministar te dodao kako pripadnici hrvatskog kontingenta pokazuju profesionalnost Hrvatske vojske. "Osim po znanju i vještinama, u Poljskoj nas prepoznaju i po opremljenosti. Iz tog smo razloga pozvani da iduće godinu ponovno sudjelujemo u Poljskoj s jednom bitnicom Panzer haubica. U idućoj godini, u novoj rotaciji s hrvatskim kontingentom, zamjenit ćemo postojeće naoružanje koje ovdje imamo. Siguran sam da ćemo jednako dobro biti ocijenjeni, kao i dosad," rekao je ministar Banožić te poručio: "Hvala vam još jednom. Sve ste pokazali u ovih nekoliko mjeseci u Poljskoj. Vjerujem da će zapovjednici to znati vrednovati."

Zapovjednik Hrvatske kopnene vojske general-pukovnik Boris Šerić rekao je pripadnicima kako prati sve aktivnosti kontingenta u Poljskoj. "Za neke od vas bit će prilike za ponovno sudjelovanje u aktivnosti u Poljskoj s bitnicom Panzer haubica 2000," poručio je.

Zapovjednik Gardijske oklopno-mehanizirane brigade brigadni general Mijo Validžić poručio je pripadnicima hrvatskog kontingenta kako trebaju i dalje biti marljivi i ustrajni te se veseli njihovu povratku u postrojbe.

"Zadaće hrvatskog kontingenta u prvom su redu uvježbavanje i obuka sa saveznicima te postizanje pune interoperabilnosti s Borbenom grupom. U tome smo definitivno uspjeli, što smo pokazali kroz pet glavnih obučnih događaja, pet glavnih vojnih vježbi," rekao je satnik Dario Bilješković, zapovjednik 8. hrvatskog kontingenta u NATO-ovoj aktivnosti ojačane prednje prisutnosti u Poljskoj.

GOMBR

VOJNIČKA KARIJERA NAJBOLJE HRVATSKE NOGOMETAŠICE

A dynamic photograph of two female soccer players in mid-air during a competition. The player on the left, wearing a bright orange kit, is leaning forward with her right leg extended. The player on the right, wearing a black and white striped kit, is also in the air, facing the other player. They appear to be competing for the ball. The background is a blurred stadium.

Maja Joščak hrvatska je nogometna reprezentativka s više od sedamdeset nastupa, osvajačica brojnih trofeja u dresu Osijeka. No, danas je i pripadnica 3. satnije Puma pa dres i lopta polako odlaze u drugi plan...

TEKST

Domagoj Vlahović

FOTO

ŽNK Osijek
privatna arhiva

Maja Joščak dolazi iz Doljana kod Daruvara. Rođena je otprilike godinu prije no što su grad napale paravojne velikosrpske snage, a najveći sukob zbio se upravo 1. rujna 1991. u njezinu mjestu. Napad je odbijen, no uz veliku žrtvu: poginula su trojica pripadnika odreda Narodne zaštite iz naselja te dvojica pripadnika Policijske postaje Daruvar. Hrvatski branitelj bio je i Majin otac. Među ostalim, sudjelovao je u oslobođilačkoj operaciji Bljesak. Doljani su ostali povezani s Hrvatskom vojskom i nakon rata: ondje je smješten vojno-skladišni kompleks "Hrvatski ždral". No, Maja nam priča da vojska nije bila neka velika tema u njihovoju kući. Bila je više zainteresirana za nogometnu loptu. "Počela sam igrati s devet godina, a uskoro i trenirati,

Pripadnica Puma najčešće igra na poziciji polušpice, neki je čak uspoređuju s Lukom Modrićem, ali ona samo kaže da takve paralele nemaju smisla. Samo voli igrati i igrat će dok joj životne i profesionalne okolnosti to budu dopuštale.

GOMBR

sve s dečkima," prisjeća se današnja pripadnica 3. satnije mehanizirane bojne Pume Gardijske oklopno-mehanizirane brigade. Tako je bilo otprilike do kadetskog uzrasta: s petnaest godina bila je toliko dobra da je trebala zaigrati za hrvatsku žensku seniorsku reprezentaciju. "No, u zadnji čas nisam istrčala. Po propisima bila sam premlada za seniorke," prisjeća se uz smijeh. Debi je ipak stigao kad je napunila šesnaest: "Ne mogu vam reći koliko je za mene, kao curu iz malog mjesta, značilo kad sam stajala postrojena uz suigračice i slušala hrvatsku himnu." Do danas je u kockastom dresu skupila fantastična 72 nastupa i postigla 20 pogodaka: "Mislim da je čak i nešto više, te statistike nisu najpreciznije."

DALEKO OD ZASLUŽENOG STATUSA

U zemlji svjetskih viceprvaka iz 2018. godine, ženski nogomet daleko je od statusa koji zasluzuje. I to nije samo posljedica financija, nego i općeg odnosa prema tom sportu. "Godinama iz publike slušamo svakakve uvrede, bolje da vam ih ne nabram. Često je bilo potrebno imati vrlo čvrst stav i volju da bi se sve to izdržalo," govori nam Maja. No, ipak je optimistična, kaže da se stav prema ženskom nogometu mijenja, da se vidi napredak u organizaciji i infrastrukturi, a najvažnije je što sve više djevojčica igra i želi igrati nogomet i za to imaju uvjete. Prema raširenom mišljenju stručnjaka, novinara i svih koji prate ženski nogomet, Joščak je već desetak godina među najboljim hrvatskim nogometnicama.

Vjerojatno je i najbolja, makar joj je bilo dosta neugodno kad smo joj to rekli. No, kako nam objašnjava, nekakav poluprofesionalni status koji je s punoljetnosti dobila u Dinamu iz Zagreba može donijeti relativno dovoljna primanja tijekom karijere. Ali, kraj karijere donosi jedino – neizvjesnost.

Stoga je sa 29 godina odlučila pokušati postati pripadnica OSRH. I ne samo da je uspjela nego je na dragovoljnem vojnom osposobljavanju u proljeće 2019. proglašena najboljom ročnicom 24. naraštaja. I kad govori o tome vrlo je skromna: "U nekim segmentima natjecanja za najročnici bilo je boljih djevojaka. Mislim da je presudila moja motorička spremnost." No, jednak je ponaša i kad govori o svojoj nogometnoj karijeri. Najčešće igra na poziciji polušpice, neki je čak uspoređuju s Lukom Modrićem, ali ona samo kaže da takve paralele nemaju smisla. Samo voli igrati i igrat će dok joj životne i profesionalne okolnosti to budu dopuštale.

Većinu svojeg nogometnog vijeka nosi dres Osijeka, najtrofejnijeg hrvatskog ženskog nogometnog kluba. Onamo je iz Dinama stigla 2010. godine: "Odgovarali su mi uvjeti koje mi je ponudio klub, a i Osijek kao manji i mirenji grad od Zagreba." Na Dravi je ostala do danas, tek uz dvogodišnju pauzu. Zanimljivo, upravo u te dvije godine "poklopilo se" da Osječanke nisu osvojile naslov, nego je on otišao u Split. Ali, s povratkom Maje Joščak vratili su se i trofeji, pa i nastupi u ovojesenskim kvalifikacijama ženske Lige prvaka. Maja je bila među najistaknutijima u senzacionalnom izbacivanju favoriziranog belgijskog Anderlechta, kluba čije igračice dobro žive samo od nogometa.

ŽIVJETI DVA ŽIVOTA

Tempo kojim danas živi vojnikinja Joščak čini se nevjerojatnim. Nakon što radno vrijeme u postrojbi u Đakovu završi (a zna se da u vojsci ono često nije fiksno i da je vojnički

Nakon što radno vrijeme u postrojbi u Đakovu završi, juri na trening i obavi ga punom snagom

život daleko od laganog), juri na trening i obavi ga punom snagom. "Ponekad se, kad stignem doma, samo srušim u krevet," govori nam. Utakmice su uglavnom vikendom, što znači da slobodnog vremena i nema. U glasu joj odjekuje disciplina vojnikinje, ali i velika ljubav prema sportu. Nečega se ipak morala odreći, a to je reprezentacija: "Jednostavno više ne stignem." A sigurno je da bi još uvijek imala što reći u najdražem dresu. I dalje je standardna u Osijeku i s njim uvjerljiva na hrvatskim natjecanjima. Djevojke iz grada na Dravi jesenske su prvakinje Hrvatske.

Većinu svojeg nogometnog vijeka Maja Joščak nosi dres Osijeka, najtrofejnijeg hrvatskog ženskog nogometnog kluba

Međutim, karijera profesionalne vojnikinje ipak je u prvom planu. U Satniji je Maja dio iskrcajnog dijela BVP-a M-80. Nastoji izvršavati zadaće što bolje može, a vjeruje da može jer sportski i vojnički život imaju puno dodirnih točaka. Zadovoljna je atmosferom u postrojbi i odnosom s kolegicama i kolegama. "U slobodno vrijeme ponekad zaigramo nogomet," kaže nam, dodajući da je zaigrala za postrojbu i na turniru. Iako je zapravo u sjajnoj fizičkoj formi, nekako nam se čini da razmišlja kako će izgledati kad ostavi kopačke. To je, zapravo, kad se približavaju određenim godinama, i normalno za vrhunske sportaše. A Maja Joščak to jest. Kad se to dogodi, hrvatski nogomet ostat će bez jedne od svojih najboljih igračica u povijesti. No, budućnost pripadnice Hrvatske vojske izvjesna je, a nositi odoru s hrvatskim oznakama još je jedan častan, vjerojatno i najčasniji način predstavljanja svojeg kraja i svoje domovine.

VOJARNA "PUKOVNIK PREDRAG MATANOVIĆ"

Dosadašnji zapovjednik Bojne pukovnik Krešimir Kršinić odlazi na novu dužnost, u misiji KFOR na Kosovu, a zapovijedanje postrojbom preuzima bojnik Marko Krpan

Tekst i foto: OJL

PRIMOPREDAJA DUŽNOSTI 1. mb TIGROVI

U vojarni "Pukovnik Predrag Matanović" u Petrinji održana je 13. siječnja primopredaja dužnosti zapovjednika 1. mehanizirane bojne Tigrovi Gardijske mehanizirane brigade između pukovnika Krešimira Kršinića i bojnika Marka Krpana. Primopredaji je nazočio zapovjednik GMBR-a brigadni general Dražen Ressler s načelnikom Stožera – zamjenikom zapovjednika brigadirom Ivanom Jenjićem i suradnicima,

pripadnici 1. mehanizirane bojne Tigrovi te članovi Udruge ratnih veterana 1. gardijske brigade "Tigrovi". Dosadašnji zapovjednik pukovnik Krešimir Kršinić odlazi na novu dužnost, u misiji KFOR na Kosovu. U svojem je obraćanju izrazio ponos i čast što je vodio tu postrojbu te zahvalio svim pripadnicima na profesionalnosti, požrtvovnosti i predanom radu.

BUDUĆE ZADAĆE

Novi zapovjednik bojnik Marko Krpan zahvalio je nadređenima na ukazanom povjerenju. Istaknuo je nastavak izvrsne radne atmosfere i suradnje, a zajedno s pripadnicima postrojbe opravdat će sve postavljene zadaće. Na kraju se osvrnuo na zadaće koje bojna Tigrovi očekuju u idućem razdoblju u sklopu deklariranih snaga te čuvanje tradicije ratne 1. gbr Tigrovi, čije ime s ponosom nose. General Ressler zahvalio je pukovniku Kršiniću na suradnji te mu zaželio sreću na novoj dužnosti. Novom zapovjedniku zaželio je uspjeh i plodnu suradnju jer već krajem siječnja bojna Tigrovi sudjeluje na CAX vježbi u SiMs-u kao preduvjet za reocjenjivanje u sklopu deklariranih snaga Borbene grupe mehaniziranog pješaštva-1.

Bivšem su zapovjedniku nakon potpisivanja zapisnika o primopredaji članovi Udruge ratnih veterana i pripadnici Bojne u znak zahvalnosti uručili prigodne darove.

Bojna Tigrovi krajem siječnja sudjeluje na CAX vježbi u SiMs-u kao preduvjet za reocjenjivanje u sklopu deklariranih snaga Borbene grupe mehaniziranog pješaštva-1

14. OBLJETNICA SREDIŠNICE ZA UPRAVLJANJE OSOBLJJEM

U vojarni "Petar Zrinski" 14. siječnja svečano je obilježena 14. obljetnica Središnjice za upravljanje osobljem. Nakon mise u kapelici sv. Mihovila Arkandela, obilježavanje je nastavljeno uručenjem odlikovanja, izvoda o promicanju, nagrada i pohvala pripadnicima Središnjice.

U ime Glavnog stožera okupljene je pozdravio direktor GS OSRH general-bojnik Ivica Olujić, koji je istaknuo važnost i specifičnost Središnjice za upravljanje osobljem. "Vi imate povećanu odgovornost u etičkom smislu jer radite na selekciji i odabiru osoblja, vi ste prvi s kojima se susreću naši budući pripadnici," rekao je direktor Glavnog stožera OSRH general-bojnik Ivica Olujić.

Zapovjednik Središnjice za upravljanje osobljem brigadir Božo Poljak svim je pripadnicima čestitao 14. obljetnicu ustrojavanja Središnjice te im zahvalio na radu. "Trebamo nastojati biti bolji, brži i težiti učenju i stjecanju sposobnosti kako bismo se brže prilagodili promjenama u okruženju," zaključio je brigadir Poljak.

"Vi imate povećanu odgovornost u etičkom smislu jer radite na selekciji i odabiru osoblja, vi ste prvi s kojima se susreću naši budući pripadnici," rekao je direktor Glavnog stožera OSRH general-bojnik Ivica Olujić

Tekst: Janja Marijanović / Foto: Mladen Čobanović

"OSOBLJE JE GLAVNI RESURS OSRH"

VISOKA RAZINA OSPOSOBLJENOSTI

SOATU letačka obuka združena je obuka pilota helikoptera, tehničara i bočnih strijelaca iz Hrvatskog ratnog zrakoplovstva, 194. eskadrile višenamjenskih helikoptera zajedno s pripadnicima Zapovjedništva specijalnih snaga. Provodi se u svrhu dostizanja NATO-ova Cilja sposobnosti te dostizanja standarda borbene osposobljenosti hrvatskih helikopterskih posada

TEKST

Martina Stanković

FOTO

Mladen Čobanović
Tomislav Majić

U Međunarodnom središtu za obuku specijalnih zračnih snaga (Multinational Special Aviation Program Training Centre – MSAP TC) u tijeku je letačka obuka hrvatskih posada višenamjenskih helikoptera za specijalne zračne operacije i provedbu zadaća specijalnih zračnih snaga (obuka helikopterskih posada za provedbu specijalnih zračnih operacija u sastavu SOATU ili Special Operations Air Task Unit). Nakon završene teorijske obuke i napredne NVG letačke obuke, helikopterske posade započele su SOATU letačku obuku u listopadu 2021. godine u Zemuniku Donjem u organizaciji MSAP TC-a.

MSAP TC

Zapovjedništva specijalnih snaga koje se provode noću u složenom i često nepoznatom zemljopisnom okruženju. Upravo područje Zadra, zbog njegovih klimatskih i geografskih uvjeta, omogućuje provedbu izazovne i kvalitetne obuke tijekom cijele godine, naglašava brigadir Pušnik.

OBUKA BOČNIH STRIJEGLACA

Trenutačno je u tijeku provedba 4. modula SOATU letačke obuke (obuka bočnih strijelaca) koja se provodi na vojnom poligonu "Josip Markić" kod Knina.

Od bočnog strijelca i polaznika obuke doznajemo: "Obuka bočnih strijelaca unutar posade helikoptera uključuje taktike, tehnike i procedure prilikom infiltracije u slučajevima ugroze sa zemlje. Njihova je zadaća zaštita posade helikoptera te pripadnika specijalnih snaga tijekom provedbe zadaće, a očekuje se požrtvovnost i koncentracija na izvršenje zadaće sa što manjim rizikom za posadu helikoptera i pripadnike specijalnih snaga. Bočni strijelci u ovoj obuci usavršavaju navođenje helikoptera na mesta slijetanja, koja su ograničena i nepristupačna. Sudjeluju u navođenju tijekom ubacivanja i izvlačenja specijalnih postrojbi te zaštiti helikoptera pomoći strojnica na bočnim vratima helikoptera noću uz uporabu NVG uređaja. Za vrijeme zadaće izloženi su složenim vremenskim uvjetima te moraju tijekom cijelog leta biti na vratima helikoptera i promatrati područje kojim leti te izvještavati pilote o mogućim prijetnjama koje bi mogle ugroziti sigurnost leta ili slijetanja."

Piloti naglašavaju važnost bočnih strijelaca u timu jer informacije koje od njih dobivaju osiguravaju sigurnost leta i uspjeh u obavljanju zadaće. SOATU obuka zbog svoje specifičnosti razvija posebnu koheziju u timu što uključuje helikoptersku posadu i pripadnike ZSS-a. Pilot polaznik obuke objašnjava: "Zajedno sa ZSS-om predstavljamo jednu cijelinu te trebamo biti prisutni u cijelokupnom planiranju zadaće kao korektivni element letačkog dijela zadaće, ali istodobno moramo razumjeti potrebe specijalnih snaga kako bi cijelokupna zadaća bila obavljena što učinkovitije."

**brigadir Tomislav
Pušnik, direktor
MSAP TC-a**

**Sama je obuka
vrlo složena radi
zahtjevnosti
planinskog letanja na
terenu poput Velebita,
potom noćnog letenja
uz pomoć naočala
za noćni vid - NVG
(Night Vision Goggle),
te iskrcavanja i
ukrcavanja pripadnika
Zapovjedništva
specijalnih snaga u
tim uvjetima**

"Suradnja s polaznicima obuke je jako dobra. Polaznici pokazuju iznimno profesionalni pristup i veliko iskustvo posebice u planinskom letenju. Nastojimo što kvalitetnije prenijeti naše iskustvo u SOATU operacijama s upotrebom NVG uređaja te pokazati standarde i procedure koje će primjenjivati buduća hrvatska SOATU postrojba. U Poljskoj nemamo prirodni fenomen usporediv s burom te smo se morali i sami naviknuti na takav snažan i nepredvidiv vjetar. Ova je obuka još jedna odlična suradnja naših država u kojoj razmjenjujemo znanja i iskustva," ističe jedan od poljskih instruktora.

Kroz do sada provedene obučne procese postignuta je visoka razina sposobnosti helikopterskih posada za provedbu noćnih letova uz korištenje uređaja za noćno gledanje - Night Vision Goggle (NVG) na vrlo malim visinama uz simuliranje leta u neprijateljskom okruženju te ubacivanjem specijalnih snaga na ograničene terene u točno određeno vrijeme.

SOATU letačka obuka združena je obuka pilota helikoptera, tehničara i bočnih strijelaca iz Hrvatskog ratnog zrakoplovstva, 194. eskadrile višenamjenskih helikoptera zajedno s pripadnicima Zapovjedništva specijalnih snaga. Provodi se u svrhu dostizanja NATO-ova Cilja sposobnosti te dostizanja standarda borbene sposobnosti hrvatskih helikopterskih posada uz pomoć instruktorskog tima iz 7. eskadrile za specijalne operacije Oružanih snaga Republike Poljske (7th Special Operation Squadron/7.EDS). Iskustvo poljskih instruktora olakšava implementaciju standardiziranih procedura i postupaka ključnih za provedbu zadaća SOATU postrojbi.

Kako doznajemo od direktora MSAP TC-a brigadira Tomislava Pušnika SOATU obuka je vrlo zahtjevna jer obuhvaća složene operacije u potpori pripadnika

MSAP TC osnovale su četiri članice NATO-a, Bugarska, Mađarska, Slovenija i Hrvatska s ciljem dostizanja SOATU sposobnosti. Hrvatske posade prve su započele s letačkom obukom, a uskoro će je započeti i ostale zemlje

SOATU obuka najviša je razina obuke za helikopterske postrojbe, za one koji su spremni mnogo žrtvovati kako bi radili u elitnom timu koji funkcioniра poput obitelji. Mislim da će u budućnosti želja mnogih budućih pilota i tehničara biti da jednog dana budu pripadnici SOATU postrojbe, doznajemo od pilota polaznika obuke.

Bitno obilježje SOATU-a je kolektivna sposobnost i koordinacija između članova posade helikoptera te pripadnika specijalnih snaga prilikom provedbe specijalnih zračnih operacija. SOATU postrojbe svoje zadaće u pravilu provode iznad zahtjevnih terena u noćnim uvjetima kako bi se povećao efekt iznenadenja. Za uspješno obavljanje zadaće u noćnim uvjetima, koordinacija i povjerenje između svih pripadnika mora biti na visokoj razini ponajprije zbog ograničenja širine vidnog

polja uređaja za noćno gledanje. Stoga je tijekom obuke veliki naglasak na primjeni standardiziranih taktika, tehnika i procedura te komunikaciji.

Obuka se provodi u svrhu dostizanja NATO-ova Cilja sposobnosti te dostizanja standarda borbene sposobnosti hrvatskih helikopterskih posada uz pomoć instruktorskog tima iz 7. eskadrile za specijalne operacije Oružanih snaga Republike Poljske

TEKST

Domagoj Vlahović

FOTO

Mladen Čobanović
Arhiva VPMR-a

S EKSPLOZIVNIM

Posao pripadnika Voda protuminskih ronitelja HRM-a zahtjevan je i opasan, može biti i stresan, ali naši sugovornici kažu da je temelj uspješnog izvršavanja zadaća rigorozan odabir kandidata, rigorozni tečajevi, konstantan nadzor rada u postrojbi te provjera psihofizičke spremnosti

PREDSTAVLJAMO

Oprema velikim dijelom dolazi iz američkih donacija: najistaknutije su dvije autonomne podvodne ronilice REMUS 100, tu su i tegljeni side-scan sonar, magnetometar, detektori metala, prijenosni rendgen i različita oprema za neutralizaciju eksplozivnih sredstava

Sredinom travnja ove godine na internetskim stranicama Ministarstva obrane RH objavljena je vijest koja i nije privukla veliku pažnju, no zapravo je iznimno značajna. U vojarni "Admiral flote Sveti Ljetica-Barba" u Splitu svečano je obilježen početak radova na rekonstrukciji i izgradnji kapaciteta za obuku protuminskih ronilaca Hrvatske ratne mornarice koji se realiziraju donacijom Vlade Sjedinjenih Američkih Država. Ukratko, pripadnici Voda protuminskih ronitelja (VPMR) dobit će obnovljen, proširen, moderno opremljen dom u kojem će imati izvrsne uvjete za rad, obuku, učenje i uvježbavanje. Naravno, onaj dio koji obavlja "na suhom", jer njihovo su prirodno radno okružje ipak dubine Jadrana, a ponekad i drugih dijelova Mediterana.

Kako im se "kuća" obnavlja, pripadnici Voda primili su našu ekipu u objektu u kojem borave privremeno. Razgovaramo s "proširenim sastavom" postrojbe, jer s nama je i zapovjednik Divizijuna za minska i protuminska djelovanja (DMPD) u sastavu Flote HRM-a kapetan fregate Ivo Musulin. Nakon preustroja provedenog 2019. godine, Vod protuminskih ronitelja podređen je Divizijunu kao sastavnica Odreda za protuminsko djelovanje (OPMD). "Temeljna je zadaća Voda pronaalaženje, klasifikacija, identifikacija i uništenje minsko-eksplozivnih sredstava (engl: Explosive Ordnance Disposal, EOD) pod morem. Stoga je Vod dio naše postrojbe koji je najviše na terenu. Oni moraju biti vrhunski ronioci, često i pirotehničari, ali prije svega kompletni profesionalci, u čemu im pomaže obuka, vježbe, školovanje i tehnologija," objašnjava kapetan fregate Musulin. Rekli bismo da, u Jadranu i drugim morima i dandanas ima zaostalih minsko-eksplozivnih sredstava iz ratova koji su se odvijali na ovom prostoru tijekom XX. stoljeća, takav profil mornara (i njihovih kolega iz MUP-a) mora zadržavati "ratnu" razinu djelovanja i u mirnodopskom razdoblju. Ne treba zaboraviti niti da djeluju u akcijama traganja i spašavanja na moru.

RAZINA STRESA

Prema opisu zapovjednika OPMD-a kapetana korvete Mirka Bralića, Vod je operativno osposobljen za zadaće ronjenja do 50 m dubine s autonomnim ronilačkim aparatima na zrak te aparatom poluzatvorenog kruga disanja DC 55. Naši sugovornici kažu da provode rigoroznu selekciju kandidata, rigorozne tečajeve, konstantan nadzor rada u postrojbi te provjeravaju psihofizičku spremnost. Zamjenik zapovjednika Voda poručnik fregate Alen Suša kaže da mu je kao mlađem časniku od iznimnog značaja činjenica da u postrojbi ima ronioca s golemlim iskustvom i njihovi savjeti dragocjeni su prije

SREDSTVIMA NEMA IMPROVIZACIJE

PREDSTAVLJAMO

svake odluke. "Naš posao može biti dosta stresan, tragaš za nestalim osobama ili radiš s eksplozivima, no bitno je da ste organizirani, da slijedite procedure, da samom sebi ne dopuštate doći u teške situacije. Tako smanjujete razinu stresa," navodi poručnik fregate Suša. Kad govori o najiskusnijim, časnik misli i na nadnarednika Žana Marsela Bušića, zapovjednika desetine koji je protuminski ronilac već 16 godina. "Posao mi je jednako zanimljiv kao i u počecima, no najbitnije je da u izvršavanju zadaća uvijek zadržite visoku razinu sigurnosti. Koncentracija vam nikad ne smije pasti, a s EOD-ima nema improvizacije," kategoričan je nadnarednik Bušić.

Što se tiče tehnologije, ona velikim dijelom dolazi iz američkih donacija: najistaknutije su dvije autonome podvodne ronilice REMUS 100, za koje u postrojbi kažu da su se u raznim akcijama traganja pokazale ključnim sredstvom za pretraživanje i klasifikaciju. Tu su i tegljeni side-scan sonar, magnetometar, detektori metala, prijenosni rendgen i različita oprema za neutralizaciju eksplozivnih sredstava. "Moderna oprema pomaže nam da svoj posao obavimo lakše, brže i učinkovitije. Recimo, REMUS 100 izvanredan je za pretraživanje, radi to umjesto čovjeka. Rendgen vam pomaže da dubinski snimite stanje nekog EOD-a," opisuje narednik Jure Skokandić.

VELIKE AMBICIJE

Pomoć iz SAD-a značajna je i za obuku. Primjerice, svake godine jedan pripadnik Voda školuje se na Međunarodnoj EOD školi Američke ratne mornarice. Isto tako, američki timovi obučavaju hrvatske protuminske ronioce za EOD, a u sklopu američke civilne organizacije Golden West ocjenjuje ih sukladno međunarodnom standardu IMAS (International Mine Action Standards). Narednik Skokandić kaže da se prvi dio školovanja provodi u Tekساسu gdje se dva mjeseca uči stručni engleski jezik, a drugi je na Floridi i on je detaljno koncentriran na EOD-e. Ipak, ne treba smetnuti s umu da se velika većina obuke ipak provodi u Hrvatskoj, tj. u Središtu za obuku Hrvatske ratne mornarice, odnosno u Inženjerijskoj pukovniji.

Temeljna je zadaća Voda pronalaženje, klasifikacija, identifikacija i uništavanje minsko-eksplozivnih sredstava pod morem

ji Hrvatske kopnene vojske, a ostvarena je i suradnja s MUP-om. "Imamo školovane ljude, znaju mnogo i svakako mogu podučavati mlađe," kaže poručnik fregate Suša. Štoviše, obučne ambicije pripadnika HRM-a velike su, plan je da u Splitu bude regionalni obučni centar za EOD čiji će glavni nositelji, predavači i instruktori biti upravo pripadnici naše mornarice. Taj centar uvelike će pridonijeti razvoju vojnih i civilnih protuminskih specijalnosti u Hrvatskoj, ali i susjednim savezničkim te partnerskim zemljama. Inače, u zadnjih desetak godina, protuminski ronioci HRM-a surađivali su i s kolegama iz Njemačke, Danske, Francuske, Italije, Švedske, Albanije, Ujedinjenog Kraljevstva...

Zapovjednik OMPD-a kapetan korvete Bralić ističe da je Vod dosad sudjelovalo u raznim potporama civilnim institucijama među kojim se ističu sudjelovanja u traganjima za nestalim osobama na području Nacionalnog parka Krka (jezero Visovac), u Koločepskom kanalu, oko otoka Hvara, kod Koštrenе u Kvarneru, u jezeru Peruća... Sudjelovali su i u akciji ločiranja palog helikoptera Kiowa Warrior u siječnju 2020. u Šibenskom kanalu kad su poginula dvojica pilota HRZ-a. O tim zadaćama pripadnici Voda govore s vidljivom tugom na licu. To je sigurno najteži dio njihova posla, no oni ga i u tim okolnostima uspješno izvršavaju. Zahvaljujući svojim spo-

Vod je dosad sudjelovao u raznim potporama civilnim institucijama među kojima se ističe sudjelovanje u traganju za nestalim osobama na području Nacionalnog parka Krka (jezero Visovac), u Koločepskom kanalu, oko otoka Hvara, kod Kostrene u Kvarneru, u jezeru Peruća...

"Svjesni smo svih potencijalnih opasnosti"

Desetnik Vlaho Vlatković operater je sustava REMUS od 2016. godine, dakle, praktički otkad je ronilica operativna u HRM-u: "Mislim da je moj posao pogodan za svakog tko u životu želi iskusiti pravi izazov. Radi se svakodnevno, ali svakodnevno je i proces učenja te usavršavanja. Osnovne operacije s REMUS-om nisu teške, ali u zahtjevnijim uvjetima i situacijama potrebno je veće iskustvo. Bitno je reći da u našem poslu pojedinac ne dolazi do izražaja, sve je timski rad." Skupnik Ante Matić u Vodu je četvrtu godinu i kaže da svaka situacija donosi neka nova iskustva: "Stalno radimo drukčije zadaće na različitim destinacijama, što znači da stalno dolaze i novi izazovi. Ronjenje i EOD kombinacija su koja traži vrlo pažljivu pripremu, razradu svih procesa. Ništa nije na brzinu, *na horuk*, pa smo uvijek spremni i svjesni svih potencijalnih opasnosti. Moram reći da sam ranije kao pirotehničar radio u Inženjerijskoj pukovniji i tad sam stekao neka vrlo važna iskustva. U HRM-u sam se našao: povezao sam struku i ljubav prema moru i ronjenju."

sobnostima, stručnim i tehnološkim, uvelike su pridonijeli dostizanju nekoliko ciljeva sposobnosti za NATO. A svoj doprinos Savezu daju i sudjelovanjem u Stalnoj NATO-ovoj skupini protuminskih snaga 2 (Standing NATO Mine Countermeasures Group 2- SNMCMG2). Zahvaljujući dugogodišnjoj bilateralnoj suradnji s talijanskim Ratnom mornaricom četvorica pripadnika Voda dva puta godišnje ukrcavaju se na njihove lovce mina i s kolegama s druge strane Jadrana u tromjesečnim rotacijama sudjeluju na svim aktivnostima i vježbama Skupine. "Kad se uzme u obzir pomorska orientacija Republike Hrvatske te udio turizma u našem BDP-u, mislim da značaj struke protuminskih ronilaca raste iz dana u dan, u neutralizaciji EOD-a, i u pomoći civilnim institucijama, posebno u traganju i spašavanju unesrećenih," zaključuje kapetan fregate Musulin.

U POVODU 29. OBLJETNICE

ABECEDA OPERACIJE

Hrvatske su snage operacijom Peruća oslobodile branu te tako otklonile opasnost od njezina potpunog urušavanja. Neprrijateljsko rušenje brane, zbog posljedica koje je moglo izazvati, može se ocijeniti i kao potencijalno najveći ratni zločin u Domovinskom ratu jer bi ugroženo bilo oko 30 000 stanovnika nizvodno od brane

Tekst: Marinko Karačić / Fotoarhiva Hrvatskog vojnika, HEP

AKTIVNOSTI UOČI I ZA VRIJEME OPERACIJE

- Hrvatske su snage završile napadni dio operacije Maslenica, u kojoj su porazile neprijatelja odbacivši ga dalje od Zadra i Novskog ždrila čime su stvoreni uvjeti za ponovo prometno povezivanje juga i sjevera Hrvatske, a ovladano je i važnim točkama na Velebitu.
- U nastavku operacije Maslenica neprijatelj je pokrenuo snažan protunapad te su hrvatske snage težišno provodile aktivnu obranu braneći oslobođena područja na zadarskoj i velebitskoj bojišnjici.
- Na sinjskoj bojišnjici hrvatski su izvidniči uočili operacije Peruća uočili pojedine aktivnosti neprijatelja. Istodobno, Zaštitne snage Ujedinjenih naroda (United Nations Protection Force – UNPROFOR) koje su nadzirale Hidroelektranu (HE) Peruća napuštaju branu. Neprijatelj je, naime, izvršio upad na položaje na Alebića kuli gdje je bio stacioniran UNPROFOR te je ubrzno srušio most u sklopu brane čime je jasno iskazao daljnje namjere aktiviranja minirane brane. Alebića kula bila je dominantna točka s koje se moglo nadzirati područje sve do Trilja.
- U noći uoči operacije dvojica hrvatskih branitelja koji su bili veza s UNPROFOR-om upućuju se u područje brane kako bi vidjeli tko je ondje, no nisu se vratili te nije bila poznata njihova sudbina.

BRANA PERUĆA OKUPIRANA I MINIRANA

Agresorske snage okupirale su 17. rujna 1991. područje akumulacijskog jezera, brane i strojarnice HE Peruća na rijeci Cetini te su početkom 1992. postavile između 20 i 30 tona eksploziva u dijelovima kontrolne galerije i preljevnoj građevini. Iako brana nije imala vojno značenje, neprijatelj je sustavno prijetio aktiviranjem eksploziva, čime bi došlo do potapanja naseljenih područja nizvodno od nje. Strahovanja tamošnjeg stanovništva donekle su ublažena dolaskom UNPROFOR-a na područje brane u srpnju 1992. Te su snage nadzirale branu i bile čimbenik sigurnosti kako ne bi došlo do njezina rušenja. Takvo stanje potrajalo je sve do 27. siječnja 1993., kad agresorske snage ponovno zaposjedaju područje brane, a pripadnici UNPROFOR-a napuštaju prostor te je stanovništvo Cetinske krajine iznova prijetila opasnost. Posebno upada u oči i vrijeme ponovnog upada neprijateljskih snaga na područje brane. Bilo je to u završnici napadnog dijela Maslenice, što je bio dodatni razlog za strah od aktiviranja eksploziva kao očajničkog čina neprijateljske osvete za poraz na Maslenici. U fokusu hrvatskih snaga u to je vrijeme bila obrana oslobođenih područja u operaciji Maslenica te nije bilo planova za nova napadna djelovanja. No, raspoređene hrvatske snage na sinjskoj bojišnjici suočene s mogućim scenarijem rušenja brane odlučuju brzo odgovoriti i praktički preko noći organiziraju pokretanje operacije ovladavanja branom i oslobođenja okolnih okupiranih područja.

CILJ OPERACIJE

- Oslobođanje HE Peruća i otklanjanje opasnosti od mogućeg aktiviranja eksploziva i stvaranja vodenog vala iz Perućkog jezera koji bi ugrozio naselja nizvodno od brane.
- Oslobođanje šireg područja oko brane i ovladavanje dominantnim visovima Svilaje, čime bi se stvorilo sigurnije okruženje za stanovnike Sinja i okolice.

ČELNI ZAPOVJEDNICI I POSTROJBE U OPERACIJI

- 126. brigada (br) Hrvatske vojske, zapovjednik Zdravko Škarpa, ujedno i zapovjednik operacije; načelnik Stožera Ante Kotromanović; zapovjednik borbene skupine 126. br Ante Podrug.
- 16. domobranaška pukovnija (dp) Sinj, zapovjednik Zlatko Rogulj; načelnik Stožera Zdravko Banovac; zapovjednik 1. bojne 16. dp Zoran Smoljo.
- Samostalna domobranaška satnija Kijevo, zapovjednik Marko Gojević.
- Vod 72. bojne Vojne policije (VP), zapovjednik Ante Jenjić.
- Protuoklopna skupina 141. br HV-a.
- Središte za izobrazbu vojnika Sinj.

PERUĆA (27./28. SIJEČNJA 1993.)

DINAMIKA OPERACIJE

Uvod u operaciju

Provedba operacije Maslenica uvjetovala je i punu pripravnost hrvatskih snaga na drugim dijelovima bojišnice te su tako na sinjskom području izvidnici uočili pojačane aktivnosti neprijatelja u Satriću i Potravlju. To je bio znak da neprijatelj planira poduzeti napadna djelovanja na tom području. Hrvatske su snage odmah poduzele pripreme uzbunjivanja i ojačavanja snaga kako bi spremno odgovorile na moguće prijetnje, a svakako najsjetljivije pitanje bilo je hoće li neprijatelj krenuti prema brani i aktivirati eksploziv.

Sve je postalo jasnije kad je zapovjednik snaga UNPROFOR-a 27. siječnja izvijestio zapovjednika 126. br. kako nema više puni nadzor nad branom Peruća, a stvarni razlog bio je upad agresorskih snaga na Alebića kulu zbog čega su se mirovnjac i povukli prema Vrlici.

Hrvatske snage odmah pokreću topničke udare po Alebića kuli i okolnim ciljevima kako bi zaustavile neprijatelja u ponovnom ovladavanju branom. Navečer pristižu dodatne snage za obranu brane, a nakon što se dvojica hrvatskih pripadnika nisu vratila s izviđanja područja brane, odlučeno je pokretanje operacije oslobođenja brane i okolnog područja.

Provedba operacije

Neprijatelj je tijekom noći 27./28. siječnja nastavio aktivnosti u području brane, dovodeći teško topništvo i pješaštvo u područje Babića briga i Peruće na što je topništvo 126. br. odgovorilo udarima po novorazmještenim neprijateljskim ciljevima. Borbe jačeg intenziteta razvijaju se ujutro 28. siječnja, kad su hrvatske snage zaustavile neprijateljski prodor prema Biteliću. U to vrijeme neprijatelj počinje aktivirati postavljeni eksploziv na brani. Hrvatsko topništvo bilo je učinkovito u djelovanju te je neprijatelj prisiljen na povlačenje prema Otišiću.

Aktivna obrana brane tako se pretvorila u napad hrvatskih snaga s tri smjera: Zelovo – Satrić; Hrvace – Alebića kula – brana Peruća i Bitelić – brana Peruća.

Neprijatelj je poražen i protjeran sa šireg područja brane te je uspostavljena nova crta obrane Umac – Babića brig – Prološčići.

ENERGIJA I SRCE BRANITELJA POPUT ENERGIJE PERUĆE

Hrvatski branitelji sudionici operacije ističu kako su u tim presudnim trenucima za spas Peruće osjećali odgovornost i energiju koja ih je vodila i bila poput snage električne energije HE Peruća.

FAJT KOJI JE POMOGAO OLUJI

Uz branu Peruća kao ključni oslobođeni objekt u operaciji, iznimno je važno bilo i ovladavanje važnim visovima na Svilaji, što je otvaralo vidike za nova napredovanja hrvatskih snaga koja će se ostvariti u Oluji.

GLAVNO ORUŽJE NEPRIJATELJA

Braniteljima i stanovnicima Četinske krajine cijelo je vrijeme od okupacije Peruće jedno uho uvijek osluškivalo hoće li se ostvariti neprijateljska prijetnja o rušenju brane. Tako je brana postala glavno oružje neprijatelja na tom dijelu bojišnice sve do operacije hrvatskih snaga u kojoj je potisnut ne samo s brane nego i sedam kilometara u dubinu prema Kninu.

HTJELI I SVJETLOST UBITI

Na spomen-ploči postavljenoj u znak sjećanja na operaciju Peruća napisano je:

*htjeli su nam i svjetlo ubiti
i Četinsku krajину u tamu
zaviti...*

*Ali nisu znali dok Gospa sinjska
čuva korijene naše loze
za Hrvatsku našu
nema ugroze.*

INŽENJERCI U AKCIJI

Nakon ovladavanja područjem brane Peruća nastupila je borba za spas same brane. Saniranje brane počelo je praktički u uvjetima borbenih djelovanja. Zajedništvom HV-a, građevinskih poduzeća sa šireg područja Sinja, Splita i tima stručnjaka, brana je spašena. Kamera ratnog snimatelja Petra Malbaše zabilježila je prve trenutke porušene brane, a snimke su objavile i inozemne televizijske kuće prenoсеći tako istinu o zločinačkom naumu agresorskih snaga.

JAČINA EKSPLOZIJE

Neprijatelj je aktivirao eksploziv na pet mesta u injekcijskoj galeriji brane, što je prouzročilo potres magnitude 2,4 po Richteru koji je zabilježen na seismološkim postajama u Trilju, na Hvaru i Puntijarki.

KAKO JE POTVRĐENO MINIRANJE BRANE

Ono što su hrvatski branitelji predviđali s obzirom na neprijateljske prijetnje o miniranju brane potvrđeno je i međunarodnim nadzorom, i to dva puta. Najprije su britanski vojni promatrač Mark Nicholas Gray i brazilski vojni inženjer Carlos Maas utvrdili kako je brana minirana specijalnim eksplozivom jugoslavenske proizvodnje u količini dovoljnoj za njezino urušavanje. Inženjerijski tim britanske vojske potvrdio je nakon pregleda brane navedeni nalaz.

LICE OBLIVENO SUZAMA

Nakon oslobođanja brane Peruća odmah je došao i njezin projektant Ervin Nonveiller te suznih očiju promatrao svoj ranjeni spomenik koji je isključivo služio dobru ljudi.

U POVODU 29. OBLJETNICE

LJUDSKI POTENCIJAL KOJI POKAZUJE SNAGU KAD JE NAJTEŽE

Kad je brana konačno stavljena pod hrvatski nadzor, u najkraćem roku aktivirane su sve snage koje su danonoćno radile na njezinoj sanaciji. Slušala se riječ stručnjaka, dragovoljci su nudili svoje kamione i strojeve, za pomoć nije trebala molba niti zapovijed. Hrvatsko zajedništvo i taj je put bilo snaga za jedinstveni pothvat spašavanja brane.

MARINAC I PERUĆA

U povjesnici spašavanja brane Peruća posebno poglavje pripada britanskom kraljevskom marincu Marku Nicholasu Grayu, koji je kao vojni promatrač Ujedinjenih naroda još 1992. shvatio koje su moguće posljedice njezina rušenja. Svoju je misiju obavio časno, hrabro i duboko ljudski. Uspio je osloboditi mehanizam koji regulira preljevnu ustavu brane, čime je osigurao otjecanje vode iz akumulacijskog jezera smanjivši vodostaj za pet metara. To se kasnije, nakon neprijateljskog aktiviranja eksploziva, pokazalo ključnim jer je pritisak na oštećenu branu bio manji. Svoj čin opisao je skromno, svjedočeći vrlinu časnika koja zaslužuje poštovanje i zahvalu: *Vodio sam se savještu i činio sam ono što sam u tom trenutku smatram ispravnim. Znao sam da sam došao spašavati živote i to mi je bila glavna nit vodilja. Nikad nisam sumnjavao u ono što trebam učiniti u određenim okolnostima. Nisam ni razmišljao o opasnosti u kojoj sam se nalazio, nego samo kako činiti dobro...*

NA KRILIMA MASLENICE

Sudionici operacije Peruća ističu kako ih je pobjeda hrvatskih snaga u operaciji Maslenica nosila i osnažila u ostvarenju još jedne pobjede nad agresorskim snagama.

OSOBITOSTI OPERACIJE PERUĆA

- Izvedena neplanirano, kao odgovor na neprijateljevu namjeru aktiviranja eksploziva i rušenja brane.
- Izvedena snagama koje su se nalazile na bojišnici, uz mobilizaciju i ojačavanje snaga koje je izvedeno preko noći.
- Sprječena humanitarna i ekološka katastrofa.
- Brza vojna, ali i stručna akcija za spas brane.
- Poboljšana opskrba Dalmacije električnom energijom.
- Ovladano je važnim položajima na Svilaji.

POTENCIJALNO NAJVEĆI RATNI ZLOČIN U DOMOVINSKOM RATU

Zbog posljedica koje bi izazvalo rušenje Peruće, taj se čin može ocijeniti i kao potencijalno najveći ratni zločin u Domovinskom ratu jer bi ugroženo bilo oko 30 000 stanovnika nizvodno od brane. Zanimljivo je kako je agresor i na Maslenici, samo nekoliko dana nakon Peruće, namjeravao izvesti još jedan rušilački čin. Naime, pokrenuo je 2. veljače 1993. godine vagon-bombu, vjerojatno iz smjera Nadina prema Škabrnji i Zadru, koji je slobodnim nagibom bio nezaustavljiv i trebao je izazvati eksploziju velikih razmjera na ciljanom odredištu. No, iskočio je iz tračnica kod Debeljaka stvorivši krater veći od 20 metara te nije bilo ljudskih žrtava. Iako se pouzdano ne može odrediti cilj tog terorističkog čina, po ruti kojom se kretao pretpostavlja se kako je jedan od ciljeva bila Škabrnja i njezini branitelji, odnosno dalje Šukošan te u konačnici željeznički i autobusni kolodvor u Zadru.

RATNI DNEVNIK BRANITELJA BARTULOVIĆA

Jedan od sudionika spašavanja brane bio je hrvatski branitelj Ante Bartulović. zajedno s Vladimirom Bencom, Ivanom Vukom i trojicom radnika Hidroelektre podizao je ustave i otvarao temeljni ispust ispod brane kako bi se otklonila opasnost od njezinu urušavanja. Dramatične trenutke spašavanja brane zabilježio je u ratnom dnevniku:

Ustava se podiže. Strepnja: hoće li doći da eksplozije? Vičem: 'diži i dalje!' Voda huči, most vibrira. Korito pune vode, voda se pjeni. Istječe bistra i čista. Govorim: 'diži do vrha i stavi osigurače da se ne vrati natrag i tada smo gotovi!' Most se trese, Cetina teče kroz temeljni ispust – 300 kubičnih metara u sekundi. Brana je spašena!

SATNICA AKTIVIRANJA EKSPLOZIVA

Zabilježena satnica neprijateljskog aktiviranja eksploziva na brani Peruća je: 10 sati, 45 minuta i 55 sekundi 28. siječnja 1993. Usljedio je prodor hrvatskih snaga te oslobođanje brane i njezina šireg područja, a odmah i borba s vremenom za spas brane. U ratnim uvjetima i rekordnom roku od samo dva do tri sata nakon eksplozije, zajedništvo Hrvatske vojske i stručnjaka počelo je saniranje i spašavanje oštećene brane. Nakon vojne pobjede, ostvarena je još jedna – humanitarna pobjeda za spas Cetinske krajine.

ŠTO JE OSLOBOĐENO U OPERACIJI PERUĆA

U branu Peruća, oslobođen je i Satrić, Potravlje, Maljkovo, Donji Bitelić i Dabar, što iznosi oko 140 četvornih kilometara novoslobodenog teritorija Hrvatske. Nakon što je potisnut dalje od brane i oslobođenih područja, neprijatelj nije više topništvom mogao ugroziti Sinj, što je bilo dodatno postignuće operacije.

TERITORIJ OSLOBOĐEN U MASLENICI I PERUĆI

U bojnom dvokoraku hrvatskih snaga – Maslenici i Perući – u sedam je dana (22. – 28. siječnja 1993.) oslobođeno oko 850 četvornih kilometara okupiranog teritorija u zadarskom i sinjskom zaleđu.

ULOGA STRUČNIH TIMOVA

Kao što se dio vojnih snaga mobilizirao preko noći, tako su i stručni timovi i mehanizacija na jednak način reagirali i praktički odmah nakon HV-a bili na brani i počeli sanaciju oštećenja.

Poseban doprinos dala je inženjerija 126. br HV-a predvođena Ivanom Vukom, nekadašnji upravitelj brane Josip Macan, časnik HV-a Vlatko Bandalo, prevoditelj Ivan Šušnjara, voditelj tima za sanaciju inženjer Marin Vilović, stručni timovi Hrvatske elektroprivrede, Hidroelektre, civilna zaštita, poduzeća i tvrtke te brojni vlasnici kamiona i građevinskih strojeva.

VODENA BOMBA

Kolika je opasnost prijetila rušenjem brane Peruća, govori i podatak kako bi se stvorio voden val snage 460 milijuna prostornih metara vode, koji bi nosio i potopio sve pred sobom, što uključuje sva naselja nizvodno prema Omišu. Ta je prijetnja trajala punih 16 mjeseci.

ZAPOVJEDNIŠTVO NA PRVOJ CRTI

Nakon oslobođanja šireg područja Peruće težište hrvatskih snaga bilo je na utvrđivanju položaja, posebno na Svilaji, odakle je praktički praćen svaki pokret neprijatelja. O tome kakav je zanos i pobjedički duh vladao kod hrvatskih branitelja svjedoči i činjenica da je Zapovjedništvo 126. br bilo na kilometar i pol od crte, a sve kako bi bili što bliže braniteljima i pripremali se za ono što će uslijediti u Oluji.

ŽRTVE HRVATSKEH BRANITELJA

U izviđanju područja brane Peruća poginuo je hrvatski vojnik Ante Buljan, dok je njegov zapovjednik Ivan Buljan ranjen i zarobljen te odveden u Knin. Podnio je mučenja i najteža maltretiranja, dočekavši slobodu nakon razmjene.

VOJNA TEHNIKA // NOVOSTI

Foto: Naval Group

NAKON FREGATA I KORVETE?

Francuska ministrica obrane Florence Parly i njezin grčki kolega Nikolaos Panagiotopoulos posjetili su 13. siječnja brodogradilište francuskog Naval Groupa u Lorientu. Tijekom obilaska brodogradilišta specijaliziranog za gradnju površinskih borbenih plovila, dužnosnici su razgledali tri broda u različitim fazama gradnje: prvu fregatu FDI (Frégate de Défense et d'Intervention, na fotografiji) za Francusku te dvije korvete Gowind za Ujedinjene Arapske Emirate.

Kako piše portal Naval News, tijekom posjeta nije bilo novih najava u vezi s nabavom francuskih plovila za Grčku. Podsjećamo da su grčke vlasti objavile 11. prosinca 2021. da su odabrale francusku ponudu fregata FDI za obnovu svoje flote. Objava je uslijedila nakon potpisivanja tripartitnog Memoranduma o razumijevanju 28. rujna u kojem su sudjelovali Ministarstvo obrane Grčke, Naval Group i MBDA. Predviđena je nabava triju FDI HN fregata uz mogućnost još jedne, a sve bi trebale biti izgrađene u Lorientu. U međuvremenu je SAD poboljšao ponudu Lockheed Martinovih fregata baziranih na klasi odobalnih borbenih brodova Freedom, no čini se da nije uspio.

Ministrica Parly izjavila je da bi ugovor uskoro trebao stupiti na snagu (krajem siječnja / početkom veljače). Prema saznanjima Naval Newsa, o toj se temi trenutačno raspravlja u grčkom parlamentu, no to bi trebala biti samo formalnost. Dogovor će biti službeno objavljen do sredine veljače.

Kad je riječ o ponudi korveta za Grčku, Naval Group se, predlažući Gowind, natječe protiv talijanskog Fincantierija (koji predlaže dizajn temeljen na klasi Doha) i nizozemskog brodogradilišta Damen (koje predlaže svoj dizajn SIGMA 10514). Lockheed Martin mogao bi pokušati još jednom, ponovno s konceptom koji proizlazi iz klase Freedom.

Maja PTIĆ GRŽELJ

LASER NA STRYKERIMA

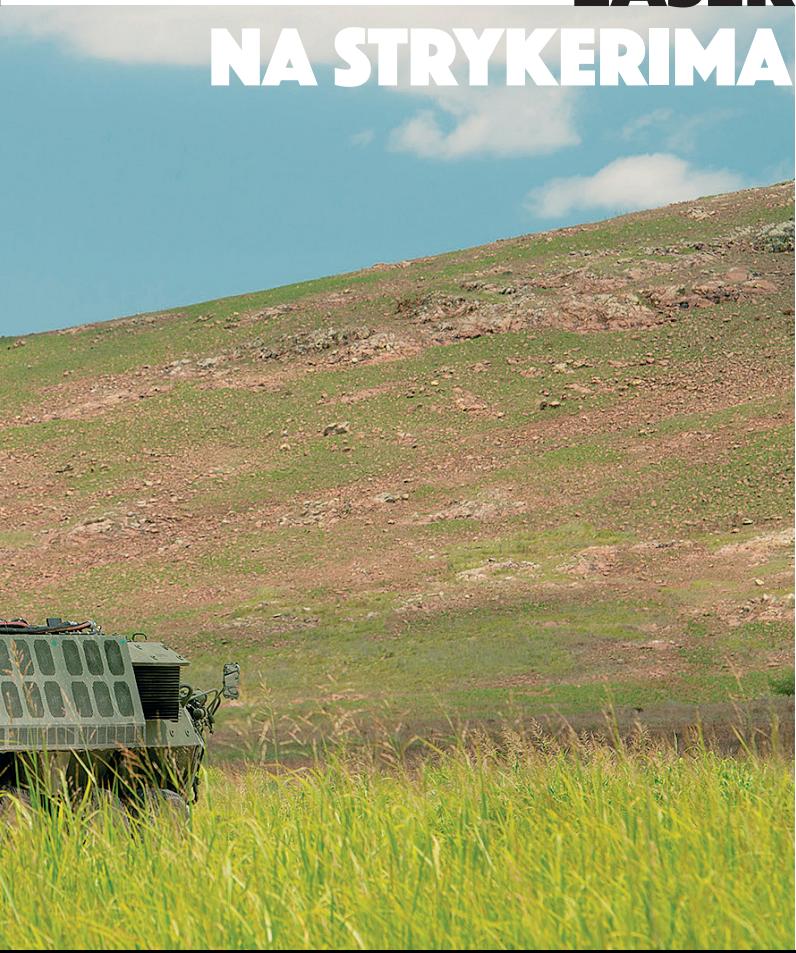

Foto: Kord Technologies / Twitter

Portal Defense News objavio je sredinom siječnja da će Američka kopnena vojska biti spremna za prihvat dvaju novih borbenih vozila Stryker opremljenih laserskim sustavom snage 50 kW. Prema informacijama iz Ureda za brze sposobnosti i kritične tehnologije (RCCTO), sustavi će u rujnu ove godine biti dopremljeni postrojbi u središtu Fort Sill u Oklahomi. Laser je označen kao manevarski PZO sustav usmjerene energije kratkog dometa, a Amerikanci su ga nazvali Guardian. Nakon testiranja prvog prototipa prošle godine u Novom Meksiku (protiv besposadnih letjelica, projektila, topova i minobacača), odlučeno je da će početkom ove godine proći još testiranja. Sredinom 2019. za razvoj prvih prototipova sustava odabrana je tvrtka Kord Technologies, koja je zatim u svrhu izrade laserskog modulainicirala natjecanje među tvrtkama Northrop Grumman i Raytheon Technologies. Zbog tehničkih poteškoća Northrop je "izgubio bitku" pa je izbor pao na sustav laserskog modula tvrtke Raytheon Technologies, koja je zahvaljujući tomu dobila ugovor vrijedan 123 milijuna dolara. Međutim, kako se laserski sustav smatra ključnim oružjem budućnosti za borbu protiv prijetnji, kao što su besposadne letjelice, očekuje se objavlјivanje još jednog natječaja za glavnog izvođača prototipova laserskog modula. Odluči li se Američka vojska za taj potez, "u igru" se uključuje i Lockheed Martin.

Janja MARIJANOVIĆ

ZAMJENA ZA KLASU SAURO

Foto: Fincantieri

Fincantieri je 11. siječnja službeno počeo gradnju prve od dviju podmornica U 212 NFS namijenjenih talijanskoj mornarici. U skladu s ugovorom potpisanim u veljači 2021., plovilo se gradi u brodogradilištu Muggiano u La Speziji, pri čemu Fincantieri djeluje kao primarni nositelj ugovora. Prema navodima brodograditelja, ukupna vrijednost ugovora za prva dva plovila, uključujući logističku potporu, iznosi 1,35 milijardi eura. Ugovor također sadrži opciju gradnje dodatnih dviju plovnih jedinica. Isporuke prvih dvaju plovila predviđene su za 2027. i 2029. godinu, a sva četiri trebala bi zamjeniti četiri podmornice klase Sauro čiji se operativni vijek bliži kraju.

Projekt je evolucija njemačkog dizajna Type 212A pa ga Talijani provode u suradnji s njemačkom brodograđevnom grupom ThyssenKrupp Marine Systems (TKMS). Talijanska ratna mornarica već raspolaze četirima podmornicama klase Todaro koje također proizlaze iz istog koncepta, pa će i U 212 NFS najvjerojatnije pripadati toj klasi. Podmornice će biti namijenjene za različite zadaće: i za potrebe Italije, i za kolektivnu obranu u okviru NATO-a te Europske unije. Zadaće se kreću od isključivo vojnih do onih koje se odnose na slobodu plovidbe, borbu protiv pirata, osiguranje sustava opskrbe energijom, provedbu međunarodnog prava, borbu protiv terorizma, obranu vanjskih granica i očuvanje pomorske infrastrukture.

Maja PTIĆ GRŽELJ

Foto: The United Republic of Tanzania / President's Official Website

TANZANIJSKA PREMIJERA DVOCIJEVNIH JURIŠNIH PUŠAKA

Mimohod Tanzanijskih narodnih obrambenih snaga (TPDF) 12. siječnja u Zanzibaru u povodu obljetnice Zanzibarske revolucije privukao je pozornost vojnih analitičara. Naime, kako je primijetio i priopćio Jane's, pripadnici jedne od specijalnih postrojbi nosili su dvocijevne

jurišne puške. Time bi ta vojska postala prva u svijetu koja je uvela takvo oružje u operativnu uporabu. Puška Gilboa DBR Snake proizvod je izraelske tvrtke Silver Shadow i kombinacija je operativnih mehanizama dviju pušaka kalibra 5,56 x 45 u konfiguraciji AR-15. Puni se

iz dva spojena standardna spremnika. Brošura tvrtke navodi da je masa oružja 5,15 kg bez spremnika, a ukupna duljina 850 mm. Vojnička inačica opremljena je jednim okidačem, a civilni modeli koji se prodaju u Americi imaju dva okidača.

Domagoj VLAHOVIĆ

POČETAK GRADNJE CONSTELLATIONA OVE GODINE

Kapetan bojnog broda Kevin Smith, inače voditelj programa (PMS 515) izgradnje američkih fregata klase Constellation, iznio je najnovije informacije o programu tijekom Nacionalnog simpozija Udruge površinske mornarice održanog od 11. do 13. siječnja u Washingtonu. Naglasio je da će klasu Constellation primarno činiti fregate namijenjene protupodmor-

ničkom djelovanju, a ne razarač, te da ne treba očekivati da nose naoružanje jednako onom na razaraču klase Arleigh Burke. Istaknuo je, međutim, da će nove fregate rasteretiti te razarače izvršavanjem misija pratnje.

Kapetan bojnog broda Smith izjavio je da je program, čija je realizacija dodijeljena talijansko-američkoj tvrtki Fincantieri Marinette Marine još u travnju 2020., trenutačno u fazi projektiranja i pripreme radioničke dokumentacije. Naglasio je da se ne radi samo na primarnim komponentama broda kao što je borbeni sustav AEGIS Baseline 10 već i na brodskim podsustavima kao što je električna infrastruktura, cjevovodi, sustavi za gašenje požara i dr.

Dosad su imenovana prva tri broda u klasi: Constellation (FFG-62), Congress

(FFG-63) i Chesapeake (FFG-64). Fincantieri je potpuno osigurao ugovor za gradnju prvih dvaju, a treći je brod još uvijek opcija koja će biti razmatrana ove fiskalne godine (2022.). Što se tiče vremenskog okvira projekta, trenutačni je plan za 2022. godinu:

- dovršavanje projektiranja i pripreme radioničke dokumentacije namijenjene cjelokupnoj klasi
- početak gradnje osnovnih konstruktivnih elemenata prve fregate
- nastavak razvoja te integracija borbenog sustava AEGIS
- dovršavanje projekata kapitalnog ulaganja u Fincantierijeva brodogradilišta
- nastavak razvoja kopnenog inženjerskog pogona za razvoj propulzije plovila.

Maja PTIĆ GRŽELJ

VIŠE JASTREBOVA NA FILIPINIMA

Filipinski ministar obrane Delfin Lorenzana potvrdio je 16. siječnja kupnju 32 nova helikoptera Black Hawk. Riječ je o letjelicama inačice S-70i koje se proizvode u poljskoj tvornici PZL Mielec, podružnici američkog Lockheed Martina. Kako je istaknuo u poruci na Facebooku, Filipini će za nabavu odvojiti više od 620 milijuna dolara, a dostava će biti obavljena od 2023. do 2026. u nekoliko serija. Iako je riječ o helikopterima Filipinskog ratnog zrakoplovstva, ministar je istaknuo da će imati ulogu u humanitarnoj pomoći te odgovorima na katastrofe. "Nedostatak transportnih aviona i helikoptera nikad nije bio toliko istaknut kao tijekom pandemije te nakon tajfuna Odette," napisao je Lorenzana, aludirajući potonjim na nepogodu koja je pogodila otočje u prosincu 2021. te prouzročila više od 400 ljudskih žrtava. Filipini su već kupili 16 helikoptera Black Hawk, također u inačici S-70i. Njihova je dostava završila prošle godine i tako se zahukao proces zamjene flote starih letjelica UH-1H Huey.

Domagoj VLAHOVIĆ

Foto: Philippine Air Force / Twitter

Foto: ROK Navy

JUŽNOKOREJSKA NOVA PLOVILA

Brodogradilište južnokorejske tvrtke Daewoo Shipbuilding & Marine Engineering (DSME) u gradu Okpu počelo je gradnju drugog plovila serije II dizelsko-električnih podmornica oznake KSS-III za domaću ratnu mornaricu. Podmornice će imati poboljšane sposobnosti i biti opremljene litijskim baterijama domaće proizvodnje koje pohranjuju znatno više energije od olovnih. Tu su i napredni sonarni i oružni sustavi. Podmornice su dizajnirane za poboljšane sposobnosti otkrivanja ciljeva, preživljavanja te povećanje doplova u odnosu na seriju I, koja ima tri plovila. Pretpostavlja se kako će seriju II također činiti tri plovila koja će postupno zamijeniti manje podmornice klase Chang Bogo. Korejski brodograditelj Samkang M&T objavio je 4. siječnja da je dobio ugovor za gradnju fregate FFX serije III (klasa Ulsan Batch III) istisnine 3500 tona. Ugovor je dodijelila državna agencija DAPA, a vrijedan je oko 27,8 milijuna dolara. Spomenuta fregata samo je jedna od ukupno šest planiranih u toj klasi. Inače, ugovor za "idejni dizajn klase Ulsan Batch III", kao i ugovor za "detaljni dizajn i izgradnju" prvog broda dobila je tvrtka Hyundai Heavy Industries.

Maja PTIĆ GRŽELJ

RATNO ZRAKOPLOVSTVO

Prošlogodišnje javno predstavljanje ruskog projekta jednomotornog višenamjenskog borbenog aviona pете generacije privuklo je pozornost brojnih svjetskih medija. Međutim, neka su važna pitanja ostala neodgovorena

SU-75 ŠA

Iako je prošlogodišnji Međunarodni zrakoplovno-svemirski salon (MAKS 2021) obilovao premijerama novih ruskih borbenih sustava, svi su mediji tog srpnja izvještivali samo o avionu Su-75 Šah-mat. Zapravo su brojni portalni počeli priču danima prije otvaranja, objavljivajući fotografije dotad nepoznate Suhojeve letjelice koja je, što zbog zaštite od vremenskih uvjeta, a što zbog skrivanja, bila omotana crnim pokrovom. Vrhunac iščekivanja bio je 19. srpnja, kad su preko društvenih mreža u javnost procurile prve fotografije aviona u hangaru, ali bez pokrova.

Za dodatno povećanje interesa stručne, ali i sveopće javnosti pobrinuo se organizator, koji je nekoliko dana prije otvaranja izložbe na hangar objesio velike reklame na kojima je pisalo The

TEKST Mario Galic

Checkmate – Turn The Chessboard. U prijevodu s engleskog znači: Šah-mat – okrenite šahovsku ploču, no zapravo je i igra riječi koja se može protumačiti kao "preokrenite odnos snaga". Službeno je predstavljanje organizirano 20. srpnja. Nekoliko dana prije toga, 13. srpnja, ruski državni konglomerat Rosteh, koji objedinjuje praktički cijelu obrambenu industriju, na svojem je YouTube kanalu objavio kratak video. U samo 35 sekundi prikazana je prava svrha razvoja novog višenamjenskog borbenog aviona – izvoz. U njemu su kao novi potencijalni kupci jasno sugerirani Ujedinjeni Arapski Emirati, Indija, Vijetnam, Argentina... Naravno, u Moskvi ne bi imali ništa protiv da pronađu još ponekog kupca.

OPSTANAK NA TRŽIŠTU

Još od 1980-ih tadašnji kupci sovjetske (a danas ruske) borbene tehnike konstantno ističu da ni SSSR ni Rusija nisu razvili pravu zamjenu za MiG-21. Doduše, MiG-23 bio je jednomotorni avion, ali s krilima s promjenjivim kutom nagiba i ne baš pouzdanom elektronikom bio je kompliciran za održavanje. Stoga ne čudi da je današnji popis njegovih nekadašnjih korisnika dulji od popisa preostalih.

Foto: President of Russia / Presidential Executive Office

Također, 1970-ih eksperimentalni projektni biro (OKB) Mikojan počeo je razvoj koncepta R33/Izdelije 33 – jednomotornog višenamjenskog borbenog aviona koji je trebao biti pandan američkom F-16 Fighting Falconu. Proizvodna oznaka trebala je biti MiG-33. Zbog ekonomskog sloma SSSR-a 1980-ih pa političkog raspada 1991. godine, od toga nije bilo ništa. No, Mikojan je uspio prodati projekt Kini, koja ga je iskoristila u razvoju lalog borbenog aviona FC-1 (pakistanska je oznaka JF-17, opširnije u tekstu JF-17 Thunder širi tržište, HV br. 644). Mikojan je nastojao ostati na svjetskom tržištu s avionom MiG-29 i njegovim brojnim inačicama. Jedna je čak dobila oznaku MiG-33, koja je naknadno promjenjena u MiG-35. No, preostali kupci ruskih borbenih

Nakon nekoliko dana "skrivenih" najava, maketa aviona Su-75 u prirodnoj veličini (mock-up) službeno je predstavljena 20. srpnja 2021. na sajmu MAKS 2021

aviona zapravo su mogli birati tek između različitih inačica i izvedenica Suhojeva Su-27. A svi su ti avioni jako veliki i jako skupi – i za nabavu i za održavanje. Brojne su zemlje Azije, Afrike i Latinske Amerike željele kupiti ruske borbene avione, ali izbor im je bio preskup. Osim toga, koliko je god Suhoj nastojao stalnim poboljšanjima održati izvedenice aviona Su-27 privlačnim za strane kupce, neosporno je da je koncept aviona sve zastarjeli. Doduše, kupci mogu odabrat i znatno suvremeniji avion pete generacije Su-57 (opširnije u tekstu Su-57 kao izvozni proizvod, HV br. 627), no njegov razvoj nikako da se dovrši, pa čak i rusko zrakoplovstvo raspolaze tek jednim ili dvama serijskim primjercima.

RJEŠENJE ZA IZVOZNE PROBLEME

Formalni je nositelj razvoja jednomotornog borbenog aviona Su-75 Ujedinjena zrakoplovna korporacija (OAK), još jedan veliki državni konzorcij. U stvarnosti, nositelj razvoja je tvrtka Suhoj, čiji je sastavni dio i istoimeni projektni biro. Suhoj je ujedno i glavna tvrtka unutar OAK-a, iako su ondje i tvrtke poput Mikojana, Iljušina i Tupoljeva. Mikojan je do raspada SSSR-a 1991. godine bio najveći izvoznik ne samo sovjetskih

RATNO ZRAKOPLOVSTVO

skih borbenih aviona nego općenito sovjetske vojne tehnike. Uslijedio je nagli pad, a s vremenom i prestanak izvoza novih letjelica. Kako novih kupača za MiG-29/35 nema, biro Mikočan pao je u drugi plan u odnosu na Suhoj. Iljušin preživljava na doslovno jednom proizvodu – Il-76, dok mu se proizvodnja putničkih aviona svela na razvoj letjelica za regionalni prijevoz. Tupoljev nije u boljoj situaciji jer je pokušaj prodora na komercijalno tržište s avionima Tu-204/214 propao. Svi opstaju uz pomoć sredstava iz državnog proračuna jer ih ruska vlada tretira kao tvrtke od strateške važnosti. Najjača od svih, Suhoj, također se suočava sa sve većim izvoznim problemima. Njezin najnoviji proizvod

mnaest godina nakon što je to učinila s prvim od ukupno 222 aviona. Dakle, uglavnom se radi o avionima starim manje od deset godina. Do rujna 2020. u nesrećama je izgubljeno 12 primjeraka Su-30MKI. Slične probleme s održavanjem ima i malezijsko zrakoplovstvo s avionom Su-30MKM.

Indijski mediji tvrde da su za najveći broj problema s održavanjem Su-30MKI krivi motori. Primjerice, 3D mlaznice ispuha motora avionu daju vrlo veliku pokretljivost. Međutim, zbog složenog sustava pokretanja neprekidno izloženog velikim naprezanjima i temperaturama, letjelice moraju na remont nakon svakih 500 sati leta. S druge strane, motori AL-31FP moraju na remont svakih 1000 sati (na pola radnog vijeka koji je 2000 sati). Pritom mnoge mlaznice ne izdrže 500 sati rada te moraju znatno ranije na popravak.

KONKURENCIJA IZ AZIJE

Čak i kad motori rade besprijeckorno, dva motora znače dvostruko veće troškove održavanja pa mnoga ratna zrakoplovstva preferiraju jednomotorne avione, što znači da im izvedenice Su-27 i novi Su-57 nisu opcija. Kako im Moskva nije imala što ponuditi, okrenula su se Pekingu i Islambadu te se počela raspitivati o mogućnosti kupnje aviona FC-1/JF-17. Vjerojatni je razlog zašto zasad nije postigao izvozni uspjeh taj što ga pogoni ruski motor Klimov RD-93, što sigurno znači i ograničenje izvoznih mogućnosti. Da je to ozbiljan problem najbolje su potvrđivale vijesti da su Kina i Pakistan ozbiljno razmatrali mogućnost razvoja izvedenice JF-17 koju bi pogonio američki motor: spominjao se Pratt & Whitneyev F100-PW-220/220E. Ona bi bila namijenjena zemljama kao što su Saudijska Arabija, Katar ili Kuvajt, koje su pokazale interes za taj avion, no sklone su kupnji zapadnih sustava. Osim toga, samo je pitanje vremena kad će Kina dovršiti razvoj motora Guizhou WS-13 te na svjetskom tržištu početi nuditi FC-1/JF-17 bez ruskog pogona. Kineski mediji tvrde da je tvrtka Guizhou 2020. godine uspješno dovršila razvoj motora WS-13IPE te počela njegovu serijsku proizvodnju. Motor je namijenjen za ugradnju u JF-17 Block-III, ali i u FC-31/J-35. Zemlja koja se intenzivno spominje vezano uz kupnju JF-17 je Argentina, kojoj bi to bilo logično rješenje zato što joj blokada Ujedinjenog Kraljevstva onemogućava nabavu zapadnih borbenih aviona. Doduše, niti jedan izvor nije navodio točan tip motora za potencijalne argentinske letjelice, no spominjan je "novi motor", što bi moglo upućivati na kineski WS-13. Argentina je usto navodno zainteresirana za pokretanje vlastite proizvodne linije za JF-17, što definitivno ne bi bilo moguće s ruskim motorom.

Dio potencijalnih kupaca ruskih aviona okrenuo se Indiji i njezinu Tejasu. Jedna od tih zemalja bila je i Argentina, no kako se u Tejas ugrađuje američki motor, odustala je zbog mogućih ponovnih problema s Londonom. Ujedinjeni Arapski Emirati trenutačno su najozbiljniji potencijalni strani kupac Tejasa, a vjerojatno im ne bi bio problem dobiti američku dozvolu za ugradnju motora F414.

LIGHTNING NA ARAPSКОМ ПОЛУОТОКУ

Jedini način da Rusija zadrži postojeće kupce i privuče nove ubrzani je razvoj jednomotornog višenamjenskog borbenog aviona koji će prije svega biti napredniji od konkurencije te

Foto: United Aircraft Corporation / Facebook

Prema dostupnim informacijama, još niti jedna letjelica Su-57 nema ugrađena dva motora Izdelije 30

Su-57 još nije našao stranog kupca, a Su-35 kao zadnja izvedenica Su-27 zasad je prodan samo Kini i Egiptu. Trenutačno je popis zemalja koje su najavile kupnju aviona Su-35 pa oduštale dulji od popisa naručitelja. Najveći je problem sa svim izvedenicama Su-27 to što su veliki dvomotorni avioni, ne toliko skupi za nabavu koliko za održavanje. Izvedenica Su-30MKI glavni je borbeni avion Indijskog ratnog zrakoplovstva. Usprkos tomu, operativna raspoloživost njihove flote kreće se između 50 i 60 posto. Taj je problem to veći jer je tvrtka Hindustan Aeronautics Limited (HAL), koja ih proizvodi licencijski, zadnji primjerak isporučila 2021., seda-

što jeftiniji. Odluka o početku razvoja takvog aviona zasigurno nije bila jednostavna. Rusko ratno zrakoplovstvo ne treba takav tip aviona, a ne žuri se ni s narudžbama za Su-57. A to znači da se Su-75 Šah-mat razvija prije svega za izvoz, uz mogućnost da Ministarstvo obrane Ruske Federacije naruči ograničenu seriju tek kako bi država sufinancirala pokretanje serijske proizvodnje te potaknula izvoz. To istodobno znači da će Suhoj i država imati goleme gubitke izostanu li strane narudžbe. Štoga ne čudi da je najavljenja cijena po primjerku Šah-mata za strane naručitelje tridesetak milijuna dolara, a neki ruski izvori spominju čak i 25 milijuna. S obzirom na to da se radi o avionu pete generacije za koji ruski izvori navode da će biti na razini F-35, to je vrlo primamljiva, ali i nerealna suma. Radi usporedbe, trošak nabave jednog F-35A veći je tri do četiri puta. Uspiju li u Suhoju doista proizvesti avion čija će cijena biti manja od 40 milijuna dolara po primjerku,

Kupci višenamjenskih ruskih borbenih aviona mogu odabrat i dvomotornu letjelicu pete generacije Su-57, no njezin razvoj nikako da se dovrši

mogli bi ponoviti proizvodni i izvozni uspjeh aviona MiG-21, koji je zajedno s kineskom "kopijom" J-//F-7 proizveden u više od 14 tisuća primjeraka. Međutim, SSSR je puno aviona MiG-21 doslovno darovao, a još više prodao ispod cijene, sve kako bi ostvario politički profit. I Rusija može odabratu opciju, no razliku u cijeni morali bi platiti ruski porezni obveznici. Kako bi podijelila troškove razvoja i pokretanja proizvodnje te osigurala prvog stranog kupca novog jednomotornog borbenog aviona, Rusija je još 2017. ponudila sudjelovanje u razvoju Ujedinjenim Arapskim Emiratima. Od-

RATNO ZRAKOPLOVSTVO

govarajući ugovor trebao je biti potpisani u studenom 2017. tijekom zračkoplovne izložbe Dubai Air Show. Na rusku žalost, do potpisivanja ugovora nikad nije došlo, velikim dijelom i zato što je Washington objavio da će, pod određenim uvjetima, dopustiti arapskim zemljama kupnju F-35. Ti uvjeti najviše su se odnosili na priznanje Izraela i uspostavu diplomatskih odnosa: na kraju su dužnosnici SAD-a, Izraela, UAE-a i Bahreina 15. rujna 2020. potpisali dokumente skupno nazvane Abrahamov sporazum. Odmah potom administracija tadašnjeg američkog predsjednika Donalda Trumpa pokrenula je proces prodaje 50 aviona F-35A ukupne vrijednosti 10,4 milijarde dolara Ujedinjenim Arapskim Emiratima. To bi značilo i da je bogata arapska zemlja definitivno odustala od sufinanciranja razvoja ruskog aviona. Moskva se našla pred velikom dvojbom: samostalno nastaviti razvoj ili odustati. No zbog navedenih razloga, tj. sve manje konkurentnosti ruske zračkoplovne industrije na svjetskom tržištu, odlučeno je nastaviti program. Usto, u zadnje se vrijeme čuje i da od američke prodaje F-35 Ujedinjenim Arapskim Emiratima ipak neće biti ništa i da bi se ta zemlja moglo ponovno pridružiti razvoju Šah-mata.

Bez obzira na to što je Rusija s UAE-om pregovarala o zajedničkom razvoju aviona još 2017., najava da će prvi prototip Su-75 prvi put poletjeti već 2023., da će serijska proizvodnja početi 2026., a prve isporuke serijskih primjeraka već 2027., zvuče preoptimistično. Doduše, Suhoj tvrdi da će Su-75 uvelike temeljiti na postojećim tehnologijama i tehničkim rješenjima razvijenim za Su-57. Međutim, slično je tvrdio i Lockheed Martin kad je razvijao F-35 pa je razvoj trajao dugo i bio iznimno skup.

NEDOUMICE ZA PROJEKTANTE

Zanimljivo je da Su-75 nije samo Suhojev projekt, nego udio u povijesti razvoja ima i MiG. No, zbog stanja kod potonjeg, svi su perspektivni ruski vojnozračnoplovni projekti preneseni na Suhoj. Kao osnova za Su-75 uzet je MiG-ov projekt lakog višenamjenskog frontalnog aviona poznat kao LMFS ili MiG-XX, čiji su korjeni u još starijem

Projektu 1.44/1.42. Razvoj aviona počeo je sredinom prošlog desetljeća, no kako MiG nije imao svojih sredstava, a Ministarstvo obrane nije pokazalo interes, projekt je ubrzo ugašen. LMFS je trebao biti avion pete generacije sa smanjenim radarskim odrazom, najveće poletne mase 25 tona. Pogonio bi ga poboljšani motor Klimov RD-33MK-35. U međuvremenu je Moskva zaključila da joj je baš takav projekt potreban kako bi zadržala sadašnje i pronašla nove kupce. Najveća je razlika između LMFS-a i Su-75 to što su MiG-ovi projektanti predviđali uporabu kanarda, kojih Su-75 nema. Ruski mediji ili ne spominju pitanje motora ili navode da će Su-75 biti opremljen motorom Izdelje 30, što bi i bilo najlogičnije jer je razvijen za uporabu na Su-57. Međutim, iako je nekoliko puta objavljena vijest o dovršetku razvoja tog motora, činjenica je da još uvjek nije počela serijska proizvodnja. Prema najnovijim vijestima razvoj bi trebao biti gotov do 2025., kad se očekuje i početak proizvodnje. Doduše, iz grupe Rosteh tvrdi da će novi motor u Su-57 početi ugrađivati već 2022. godine, no to je vrlo malo vjerojatno. Naime, iako je Izdelje 30 prvi put testiran još u prosincu 2017. na prototipu današnjeg Su-57 označe T-50-2 (052), otad pa do danas provedeno je samo petnaestak letova

Foto: Rosteh

s tim motorom, i to tako da je jedan motor Izdelije 30, a drugi je stariji razvojni model AL-41. Ne postoji niti jedan poznati prototip opremljen dvama motorima Izdelije 30.

Stoga je realnije očekivati da će prvi prototip Su-75, ako poleti 2023. godine, biti opremljen motorom AL-41F1. To je trenutačno najnapredniji ruski mlazni motor namijenjen ugradnji u borbene avione: suhog potiska 86,3 kN, a s naknadnim izgaranjem 147,1 kN. Radi usporebe, Izdelije 30 trebao bi imati suhi potisak od 107 kN, a s naknadnim izgaranjem 176 kN. Očito je da je razlika u potisku toliko da Su-75 s motorom AL-41F1 neće moći parirati Lightningu. Nepoznanica s motorom stvara još jedan problem. Naime, borbeni se avioni projektiraju oko motora. Ako tijekom projektiranja ili nakon dovršetka dođe do zamjene motora, rezultat je u pravilu vrlo loš. Primjer se može naći u jugoslavensko-rumunjskom razvoju aviona J-22 Orao, koji je projektiran za motore Rolls-Royce Turbomeca Adour, a naknadno je prilagođen za ugradnju puno manjih i slabijih motora Rolls-Royce Viper. U svakom slučaju, ruski će projektanti sasvim sigurno projektirati Šah-mat prema motoru Izdelije 30 iako je to doista rizično jer razvoj motora nikako da se okonča. Tijekom svjetske premijere na MAKS-u 2021 nisu objavljene službene brojke o veličini i masi Su-75, što je neuobičajeno. Stoga su dimenzije zasad procijenjene na duljinu oko 17 m, raspon krila oko 12 m, površinu krila oko 70 m² te visinu oko 4,8 m. Masa praznog aviona i najveća poletna (samo jedan izvor

**Najveći domet
krstarećeg
projektila
H-59MK2 iznosi
285 km. Izvozna je
inačica naoružana
bojnom glavom
mase 320 kg, no za
domaće zahtjeve
moguće je ugraditi i
nuklearnu glavu**

**Rosteh i Suhoj
izložili su oko
makete dosta
vođenih projektila
zrak-zrak i
zrak-zemlja kako
bi se naglasile
višenamjenske
značajke aviona**

navodi podatak od 18 tona) nepoznate su javnosti, ali moguće je i da ih nisu fiksirali ni projektanti s obzirom na to da one ponajviše ovise o veličini i masi motora. Isto vrijedi i za najveću korisnu nosivost, za koju se procjene kreću od skromnih 3000 do optimističnih 7400 kilograma.

MOGUĆA I NUKLEARNA GLAVA

I dok se Suhoj, OAK i Rosteh nisu izjašnjavali o motoru i dimenzijama, bili su puno rječitiji oko naoružanja. Dapače, oko makete su izložili dosta vođenih projektila zrak-zrak i zrak-zemlja kako bi se naglasile višenamjenske značajke aviona.

Ukratko: Suhoj je izjavio da će Su-75 biti osposobljen za nošenje svih vrsta zrakoplovnog oružja koje je u sastavu ruskog zrakoplovstva. Doduše, puno toga ne stane u trup tako malog aviona, ali uvijek se može postaviti na podvjesnike ispod krila. Realno, osnovni projektili zrak-zrak bit će RVV-SD (R-77E) i RVV-MD. Prvi ima radarski sustav samonavodenja i prema tvrdnjama proizvođača domet 110 km (više u tekstu RF vođeni projektili zrak-zrak, HV br. 637). Projektil RVV-MD namijenjen je za blisku zračnu borbu. Proizvođač navodi da ima infracrveni sustav navođenja otporan na sve vrste ometanja i najveći domet 40 kilometara. U spremnike u trupu stane najviše do pet projektila zrak-zrak.

Projektili zrak-zemlja koji se mogu nositi u velikom stražnjem unutar-trupnom spremniku za oružje su K029BE, KAB-500, K08BE, KAB-250, H-38 (Grom-1/2) i H-58 te najubođitije oružje na tom popisu: krstareći projektil H-59MK2 najvećeg dometa 285 kilometara. Izvozna je inačica naoružana bojnom glavom mase 320 kilograma, no za domaće zahtjeve moguće je ugraditi i nuklearnu glavu. Su-75 moći će nositi do dva projektila H-59MK2 i napadati ciljeve u dubini protivničkog teritorija.

Tijekom predstavljanja Su-75 nije predstavljeno niti jedno novo oružje koje bi bilo projektirano posebno za njega iako vrlo mali prostor za smještaj oružja u trupu aviona zahtijeva prilagodbu naoružanja. Šah-mat imat će usisnik ispod trupa, no usisni je kanal usmjeren prema gore. Na taj

Foto: Aleksandar Utkin / Rosteh

RATNO ZRAKOPLOVSTVO

je način osigurano da radarske zrake ne mogu doći do lopatica turbine motora te se odbiti prema radaru, ali dobiven je i prostor za smještaj oružja ispod usisnog kanala. S druge strane, takvo rješenje smanjuje prostor za smještaj spremnika za gorivo.

DOBRO AKO NIJE PRESKUPO

Da bi neki višenamjenski borbeni avion pripadao petoj generaciji, obvezno mora imati dvije značajke. Prva je vrlo mali radarski odraz, a druga najsvremenija avionika koja se prije svega temelji na AESA radaru. Međutim, jedno od područja u kojem ruska vojnoelektronička industrija ima problema upravo je razvoj takvih radara. Su-35, trenutačno najmoderniji Suhojev višenamjenski borbeni avion koji se serijski proizvodi i izvozi, isporučuje se s radarem N035 Irbis-E koji je PESA tipa. Za Su-57 razvijen je AESA radar N036 Bjelka, no ruski ga izvori vrlo rijetko spominju, uglavnom ne navodeći ništa osim veličine antene. Po razini uporabljene tehnologije N036 može se uspoređivati s američkim radarem AN/APG-77, koji je 1990-ih razvijen za F-22 Raptor. U usporedbi s radarem AN/APG-81 koji se ugrađuje u F-35 Lightning II, N036 uvelike zaostaje.

Činjenica je da su ruski mediji prije pet-šest godina navodili da će se N036 ugrađivati u Su-35, ali i da će biti osnova za modernizaciju aviona kao što su Su-30MKI, Su-30MKM i Su-30MK2. Umjesto toga, Suhoj je ponudio indijskom zrakoplovstvu da će njegove Su-30MKI modernizirati AESA radarem Žuk-AE (izvozna izvedenica radara Žuk-A). Taj je radar razvijen za ugradnju u MiG-35 i modernizaciju aviona MiG-29. O toj se opciji u indijskim medijima puno pisalo prije pet godina, no otad nije bilo pomaka. Dapače, zadnju se godinu sve više spominje mogućnost ugradnje indijskog AESA radara UTTAM. Taj je radar prvotno razvijen za Tejas Mk2 pa bi za ugradnju u SU-30MKI trebalo razviti veću antenu.

Doduše, mnogim potencijalnim kupcima Su-75 nije potreban najmoderniji AESA radar te bi se zadovoljili i starijim tipom. Puno su im važnije mogućnosti napada na ciljeve na zemlji. Na maketu prikazanoj na MAKS-u 2021, ispred vjetrobrana kabine, malo desno od uzdužnice, postavljen je senzor elektrooptičkog motrilačkog sustava. Ruska vojnoelektronička industrija ima veliko iskustvo s razvojem tih sustava

Foto: Rostec

Jedan motor veliki je izvozni adut za Šah-mat, ali još uvijek je pitanje koji će to motor biti

jer se ugrađuju na MiG-29, Su-27 te sve izvedenice tih aviona. Za Su-57 razvijen je OLS-50M, za Su-35 to je OLS-35, za MiG-35 sustav OLS-K. S obzirom na iskustvo u razvoju i uporabi, svi su ti sustavi vrlo dobri. Osim što se mogu rabiti za pasivno otkrivanje ciljeva u zraku, uporabljivi su i za otkrivanje ciljeva na zemlji i vodenoj površini. Potencijalnim kupcima s vrlo ograničenim proračunom već bi i taj sustav bio dostatan da zadovolji njihove potrebe, posebno ako bi pritom cijena cijelog aviona ostala oko najavljenih 30 milijuna dolara.

Jednak je pristup i sa skupim sustavima za elektroničko djelovanje. Dobro je imati ih, no ako bi zbog njih cijena jako skočila, možda i nisu nužni. Usto, ruski zrakoplovni sustavi za elektroničko djelovanje baš i nisu na cijeni. Indijsko ratno zrakoplovstvo, primjerice, radije oprema svoje avione Su-30MKI izraelskim sustavom elektroničke samozaštite Elta EL/M-8222 koji se nosi na podvjesniku ispod trupa.

IZBJEGAVANJE SLOŽENOSTI

Većini potencijalnih kupaca aviona Su-75 neprihvatljive su dvije stvari: velika nabavna cijena i veliki troškovi održavanja. Oni bi željeli što jednostavniji avion koji će biti i jeftin za održavanje, svojevrsni MiG-21 za XXI. stoljeće. Da žele skup višenamjenski borbeni avion zahtjevan za održavanje, kupili bi Lightning II. Toga su svjesni i u Suhoju pa su tijekom premijere na MAKS-u 2021 posebno isticali da će Su-75 biti jednostavan za održavanje. Osnovni "pribor" tehničara bit će sustav za automatsku dijagnostiku Matroška (naziv za drvene figurice kod nas poznatije kao babuške). Suhoj tvrdi da će svi sustavi i podsustavi Šah-mata biti modularni te jednostavnii za zamjenu. Dio sustava Matroška bit će instaliran u avion, a dio će biti u prijenosnim računalima. Kad Matroška otkrije kvar na nekom sustavu (ili podsustavu), tehničari će

Foto: Rosteh

Su-75 imat će usisnik ispod trupa, no usisni je kanal usmjeren prema gore pa radarske zrake ne mogu doći do lopatica turbine motora

Foto: Rosteh / Twitter

samo zamijeniti taj dio ispravnim. To je zapravo postupak sličan onom koji se primjenjuje na švedskom avionu JAS 39 Gripen. Na taj se način održavanje znatno pojednostavljuje, olakšava i ubrzava uz minimalizaciju količine potrebne opreme. Međutim, praksa je pokazala da korisnik mora imati u skladištu velik broj pričuvnih sustava čija nabava također košta. Potrebno je usto odrediti osoblje koje će neprekidno pratiti stanje zaliha u središnjem skladištu te transportirati ispravne dijelove prema bazama i neispravne prema skladištu. Koliko to može biti složeno, sporo i (pre)skupo iskusili su Austrijanci i Nijemci s Eurofighter Typhoonima. Stoga će sastavni dio sustava Matroška biti i analitika zaliha pričuvnih dijelova kako bi se izbjegli "čepovi", a to je pak nalik na američki sustav Autonomic Logistics Information System (ALIS), koji je s jednakom namjenom razvijen za F-35, a dosad je, prema mnogim izvješćima i analizama, stvorio puno problema. ALIS je tako "došao na zao glas" da je Lockheed Martin odlučio novu izvedenicu sustava, kojom pokušava ispraviti sve uočene nedostatke, nazvati Operational Data Integrated Network (ODIN). Odluka o promjeni oznake ne čudi s obzirom na to da su neke postrojbe prestale rabiti ALIS kako bi izbjegle nepotrebne probleme s održavanjem. Na žalost Lockheed Martina, prva izvješća govore da i ODIN ima vrlo slične probleme kao i ALIS.

BRŽE NEGO PRIJE, ILI...?

Prvom javnom predstavljanju Su-75 Šah-mata prisustvovao je čak i ruski predsjednik Vladimir Putin, a vijest su prenijeli svi važniji svjetski mediji. Rosteh, OAK i Suhoj nastojali su što bolje prezentirati novi višenamjenski lovac pete generacije. Međutim, neka su pitanja ostala neodgovorenja. Prvo i najvažnije pitanje je motora. Drugo pitanje radara. Treće su pitanje optimistični rokovi razvoja. Iako je moguće

Rosteh je uočio
sajma u Dubaiju u
studenom 2021.
objavio zajedničke
fotografije aviona
Su-75 (lijevo) i
Su-57 (desno)

da prvi prototip poleti 2023. godine, to će najvjerojatnije biti s motorom AL-41F1. Najava o početku serijske proizvodnje za 2026. i serijskih isporuka za 2027. čini se nerealnom. Čak i ako ne bude većih problema tijekom razvoja (recimo novi zastoji s razvojem motora Izdelije 30 ili AESA radara), serijska će proizvodnja prema najvećem broju procjena teško početi prije 2030. godine. Isporuke serijskih primjeraka onda bi počele 2032. zato što i prvi serijski primjerici moraju proći opsežan proces testiranja sličan prototipovima prije nego što budu isporučeni naručitelju. Amerikanci zbog toga rade predserijske i maloserijske avione prije nego što pokrenu serijsku proizvodnju. Suhoj je slične optimistične rokove svojedobno postavio i za razvoj T-50/Su-57. Let prvog prototipa Pak-FA planiran je bio za 2008., a prvi je put poletio 29. siječnja 2010. Pretprijevodni avion opremljen motorima snage oko 155 kN prvi je put trebao poletjeti 2012., a T-50-2 prvi je put poletio u prosincu 2017. Ulazak Su-57 u operativnu uporabu ruskog zrakoplovstva najavlјivan je za 2015. godinu. Iako je službeno uveden 25. prosinca 2020., još uvijek nije u punoj operativnoj uporabi niti je pokrenuta velikoserijska proizvodnja.

Admiral Philip Andrews (u sredini) snimljen na brodu USS Pittsburgh s članovima svojeg Stožera kao zapovjednik američkih mornaričkih snaga na istočnom Sredozemljju, oko 1920. godine

VOJNA POVIJEST

Nakon Prvog svjetskog rata situacija u Dalmaciji bila je iznimno napeta. Jedna se država raspala, druga je bila u osnivanju, a Italija je počela realizirati svoje teritorijalne pretenzije. U takvim je okolnostima u ožujku 1919. u Dioklecijanov Grad stigao sasvim poseban časnik koji će postati dio njegove povijesti

TEKST Ante Jelavić

ADMIRAL PHILIP ANDREWS

AMERIKANAC KOJI JE POSTAO POČASNI GRAĐANIN SPLITA

Foto: US Naval History and Heritage Command

Krajem 1918. završio je Prvi svjetski rat, a Austro-Ugarska Monarhija se raspala. Južnoslavenski narodi koji su bili u njezinu sastavu u listopadu su osnovali Državu Slovenaca, Hrvata i Srba, a 1. XII. 1918. ujedinjenjem s Kraljevinom Srbijom utemeljena je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Sudbina jadranske

obale, posebice dalmatinske, ostala je neizvjesna. Naime, u veljači 1915. sile Antante s Italijom su sklopile Londonski ugovor, kojim se Italija odrekla svoje neformalne neutralnosti te im se priključila kao saveznik. Zauzvrat su joj obećale velik dio tadašnjih austrougarskih teritorija, među njima Istru, velik dio

VOJNA POVIJEST

Dalmacije te većinu hrvatskih otoka. Kako je Antanta pobijedila, Italija je očekivala obećani dio. Međutim, 26. studenog 1918. u Rimu su se kao Mornarička komisija za Jadran sastali američki, britanski, francuski i talijanski admirali. Na sastanku su dvije točke dnevnog reda bile ključne. Prva se odnosila na sudbinu, tj. podjelu austrougarske flote, a druga na austrougarsku obalu. Britanci, koncentrirani na Njemačku, nisu bili posebno zainteresirani ni za jedno ni za drugo pitanje, no potonje je bilo puno kompleksnije. Odlučeno je da se formiraju tri okupacijske zone. Sjeverna do rta Planka bila je pod ingerencijom Italije, srednju do Šipana trebale su nadzirati Sjedinjene Države, a Francuska južnu do albanske granice. Kad se govori o SAD-u, ne treba zaboraviti da je tadašnji predsjednik Thomas Woodrow Wilson (1856. – 1924.) bio autor političkog programa poznatog pod nazivom Četraest točaka, a posebno je zanimljiva deseta, koja je tražila da se narodima Austro-Ugarske da najšira mogućnost autonomije.

PROMETNA LUKA U STUDENOM

Italija je već početkom studenog 1918. okupirala velik dio hrvatske obale pa je rimske admiralski sporazum bio dobrodošao za Hrvate. Doduše, saveznički su brodovi još prije sporazuma uplovjavali u splitsku luku. Primjerice, 9. studenog stigli su francuski razarači Sakalave i Touareg, a potom i Foudre, koji će ući u povijest kao prvi nosač hidroaviona u povijesti. Građani su oduševljeno dočekali Francuze kao saveznike i osloboditelje, a zapovjednike i članove posade primila je gradska uprava. Nekoliko dana kasnije iz Pule su doplovili nekadašnji austrougarski bojni brodovi SMS Radetzky i SMS Zrínyi s gotovo isključivo hrvatskim posadama. Kako nisu željele predati brodove Talijanima, probile su njihovu blokadu te ih u Splitu predale Amerikancima, koji su, čini se, stigli u Split prije Talijana. Kad je u luku uplovio i francuski razarač Bambara, posada je, kako kažu tadašnji zapisi, ostala iznenadena oduševljenim dočekom Spiličana. Tog "prometnog" studenog izbio je i tragični incident na trgovac-

Američki lovac podmornica SC338 u trogirskoj luci 23. rujna 1919., kad su se Trogirani uspješno suprotstavili talijanskoj okupaciji svojeg grada. Uz SC338 privezan je manji talijanski brod

kom parobrodu Baron Kemeny. Iz Boke kotorske krenuo je prema Rijeci sa 2500 mađarskih vojnika koji su se vraćali s albanske i makedonske bojišnice. U blizini Omiša izbio je požar u zatvorenom brodskom skladištu. Uspio je pristati 22. studenog u splitsku luku, a lokalni vatrogasci ugasili su požar. No, poginulo je oko dvije stotine ljudi, koji su pokopani na sustipanskom groblju. Do kraja godine pristiže još stranih ratnih brodova pa je u Splitu bilo sve više i više mornara koji su obilazili brojna mjesta u gradu. Među talijanskim brodovima najzapaženiji je bio dolazak zaštićene krstarice Puglia, koja će postati svojevrstan ambasador iridentizma. Primjerice, posada je vršila podjelu hrane zanemarujući hrvatsko stanovništvo. To je izazivalo različite napetosti i fizičke obračune. Zapovjednik američkih snaga na Jadranu 22. siječnja 1919. postao je kontraadmiral Albert Niblack

Foto: R. E. Wayne / U.S. Naval History and Heritage Command

Foto: R. E. Wayne / U.S. Naval History and Heritage Command

(1859. – 1929.). U Split je stigao u veljači zaštićenom krsticom Olympia.

DVA OSNOVNA PROBLEMA

I Niblack se morao suočavati s napetostima između posada talijanskih brodova i talijanskih iridentista s jedne, te prijalica nove države, Kraljevine SHS, s druge strane. Primjerice, prilikom dizanja i spuštanja zastave SHS na glavnom gradskom trgu dio okupljenih građana pljeskao je zastavi nerijetko vrijedajući Italiju, dok bi iridentisti potpomognuti talijanskim mornarima zastavi zviždali. Česti su bili i fizički obračuni, što je nagnalo admirala Niblacka da izda proglašenje o zabrani okupljanja, ceremoniji dizanja i spuštanja zastave kao i pjevanju domoljubnih pjesama. Niblack se nije dugo zadržao na dužnosti: 26. ožujka 1919. glavni Amerikanac u Dalmaciji postao je kontraadmiral Philip Andrews, svestrani časnik koji je karijeru gradio kao zapovjednik na brodovima, ali i u stožerima, bazama, mornaričkim školama te Ministarstvu mornarice (v. dio teksta pod naslovom Od New Yorka do Splita). Kako je navedeno u tekstu koji je objavila Američka ratna mornarica: "Dvadeset i pet mjeseci gurao je naprijed američke ciljeve uz postojanu oštromost, maštu i idealizam – sve potrebne čimbenike za uspješnu misiju." Andrews je stigao u Split kad je situacija bila iznimno napeta. Sa suprugom Clarom Fuller Andrews (1874. – 1944.) smjestio se u kući na Katalinića brigu na Bačvicama i počeo se suočavati sa situacijom kao neformalni, ali stvarni zapovjednik svih savezničkih snaga. Andrews je, zapravo, imao dva osnovna problema: talijanske pretenzije i komunizam, čije je širenje zabrinjavalo predsjednika Wilsona i nije želio dopustiti da se iz Mađarske "spusti" prema jadranskoj obali. Talijani su bili nezadovoljni što je srednja Dalmacija došla pod američku upravu. Primjerice, u Splitu je bila usidrena talijanska zašti-

**Dvije zaštićene
krstarice koje
su, svaka na svoj
način, obilježile
poratno razdoblje
u Splitu:
talijanska Puglia
(lijevo) i američka
Olympia**

ćena krstarica Nino Bixio. Njezina posada unosila je nemir među Splićane dijeljenjem letaka o ujedinjenju Italije i Dalmacije. Svojevrsna kulminacija dogodila se nakon što je 12. rujna 1919. talijanski pisac Gabriele D'Annunzio sa svojim pristašama zauzeo Rijeku i tako stvorio preduvjete za njezino kasnije pripojenje Italiji. Osokoljeni tom akcijom, Talijani odlučuju anektirati i Dalmaciju. Zadar i Šibenik te veliki dijelovi sjeverne Dalmacije bili su okupirani još u studenom 1918. pa su se koncentrirali na srednju Dalmaciju, Trogir i Split. No, planovi su im poremećeni, a velike zasluge za to imao je i Andrews.

GRAD OŽIVLJAVA

Italija je još krajem 1918. okupirala dijelove trogirskega zaleđa, a 23. rujna 1919. uz pomoć lokalnih talijanaša predvođenih grofom Ninom Fanfognom pokušala je zaposjeti Trogir. Talijani zauzimaju sve važne točke po gradu te na Pjaci postavljaju talijansku zastavu. Premda im se Trogirani opiru i prosvjeduju, Talijani ih guraju doslovno do Rive, prijeteći im strojnricama. Međutim, vijest je stigla do kontraadmirala Andrews-a koji šalje mornare s razarača USS Cowell i krstarice USS Olympia. Prema foto-

VOJNA POVIJEST

Foto: R.E. Wayne / U.S. Naval History and Heritage Command

Andrews na palubi svojeg zapovjednog broda, zaštićene krstarice USS Olympia

Philip Andrews rođen je u New Yorku 31. svibnja 1866. godine. Već 1882. pristupa Mornaričkoj akademiji Sjedinjenih Država (United States Naval Academy) i diplomira sa samo 20 godina. Nakon toga služi na ratnom jedrenjaku (slupu) USS Brooklyn te oplovjava svijet preko Atlantskog oceana i Sredozemnog mora kroz Sueski kanal sve do Dalmatinskog istoka. Sljedeći ukrcaj junaka ove priče bio je na ratni jedrenjak – parobrod na vijak USS Pensacola, zatim na zaštićene krstarice USS Chicago, USS Raleigh, USS Newark te USS Columbia. Bili su to brodovi na parni pogon, ali opremljeni i jedrima. Tijekom 1898. prelazi na kopno jer je imenovan na mjesto inspektora za bojna sredstva. Međutim, brzo se vraća na more i služi na nekoliko brodova, dok 19. svibnja 1901. nije dobio prvu dužnost zapovjednika broda i to na naoružanom tegljaču USS Wompatuck. U to vrijeme bjesni Filipinsko-američki rat, koji je počeo u veljači 1899., a Wompatuck je nedugo prije Andrewsova preuzimanja stigao na to otočje. Brod i posada ondje su izvršavali širok spektar zadaća prijevoza, zaštite, tegljenja brodova u nevolji i drugih različitih oblika potpora. Nakon rata već iskusni časnik obnašao je različite stožerne, ali i dužnosti na brodovima. U ožujku 1907. postaje "izaslanik" Ratne mornarice kod brodograđevne tvrtke New York Shipbuilding Corporation iz New Jerseyja, gdje je vršio nadzor završnog opremanja novog predrednoga USS Kansas. Brod je ušao u operativnu uporabu u travnju te se s Andrewsom kao jednim od časnika pridružio brodovima Velike bijele flote (Great White Fleet) koja je u prosincu 1907. krenula na oplovljivanje svijeta. Vrativši se nakon više od godine, Andrews se zapošljava u američkoj Mornaričkoj ratnoj školi, zatim dobiva visoku dužnost pomoćnika ministra Ratne mornarice, a onda postaje čelnik Ureda za navigaciju pri tadašnjem Ministarstvu Ratne mornarice. U to vrijeme promaknut je u privremeni čin kontraadmirala, a iz ureda se ponovno u svibnju 1913. vraća na more i to s činom kapetana bojnog broda na oklopni krstaš USS Montana. Ondje je bio tek dva mjeseca jer preuzima zapovjedništvo oklopног krstaša USS Maryland, s kojim uglavnom patrolira uz pacifičku obalu američkih kontinenata. Posebno je bio koncentriran na Srednju Ameriku, spreman pomoći američkim državljanima koji bi bili ugroženi previranjima i nemirima u Meksiku i Nikaragvi. Nakon što 31. prosinca 1914. predaje zapovjedništvo Marylanda, nova 1915. donosi mu dva lijepa dara. Promaknut je na više dužnosti: zapovjednika Mornaričkog obučnog središta u San Franciscu, Kalifornija; nadzornika Dvanaeste pomorske oblasti; višeg člana odbora za nadzor plovila na pacifičkoj obali. Kad je razriješen zapovjedništvo u San Franciscu, ponovno je radio na Ratnoj školi, a 29. ožujka 1917., nekoliko dana prije no što je SAD objavio rat Njemačkoj i ušao u Prvi svjetski rat, pridružuje se Stožeru zapovjednika Pete pomorske oblasti u Norfolku, Virginija. Andrewsova stožerna dužnost prestaje krajem siječnja 1918. i nakon tri godine vraća se na more kao zapovjednik tad supermodernog bojnog broda USS Mississippi iz klase New Mexico. Međutim, brod nije imao priliku izravno sudjelovati u ratu, već je plovio po Karibima i uz istočnu obalu SAD-a. Edwards je 24. rujna 1918., pred sam završetak rata, ipak bio raspoređen u Europi, zapovjedajući američkom pomorskom bazom u Cardiffu u Walesu. S tim je došlo i novo, taj put trajno promaknuće u čin kontraadmirala. Kad je rat završio, uputio se u inspekciju njemačkih luka zapovjedajući Baltičkim odredom, skupinom brodova koju je činila laka krstarica USS Chester te razarači USS Aylwin i USS Wickes. Od 22. ožujka 1919. na dužnosti je zapovjednika američkih mornaričkih snaga na istočnom Sredozemlju i tu počinje splitski dio njegove biografije...

OD NEW YORKA DO SPLITA

Philip Andrews rođen je u New Yorku 31. svibnja 1866. godine. Već 1882. pristupa Mornaričkoj akademiji Sjedinjenih Država (United States Naval Academy) i diplomira sa samo 20 godina. Nakon toga služi na ratnom jedrenjaku (slupu) USS Brooklyn te oplovjava svijet preko Atlantskog oceana i Sredozemnog mora kroz Sueski kanal sve do Dalmatinskog istoka.

Sljedeći ukrcaj junaka ove priče bio je na ratni jedrenjak – parobrod na vijak USS Pensacola, zatim na zaštićene krstarice USS Chicago, USS Raleigh, USS Newark te USS Columbia. Bili su to brodovi na parni pogon, ali opremljeni i jedrima. Tijekom 1898. prelazi na kopno jer je imenovan na mjesto inspektora za bojna sredstva. Međutim, brzo se vraća na more i služi na nekoliko brodova, dok 19. svibnja 1901. nije dobio prvu dužnost zapovjednika broda i to na naoružanom tegljaču USS Wompatuck. U to vrijeme bjesni Filipinsko-američki rat, koji je počeo u veljači 1899., a Wompatuck je nedugo prije Andrewsova preuzimanja stigao na to otočje. Brod i posada ondje su izvršavali širok spektar zadaća prijevoza, zaštite, tegljenja brodova u nevolji i drugih različitih oblika potpora. Nakon rata već iskusni časnik obnašao je različite stožerne, ali i dužnosti na brodovima. U ožujku 1907. postaje "izaslanik" Ratne mornarice kod brodograđevne tvrtke New York Shipbuilding Corporation iz New Jerseyja, gdje je vršio nadzor završnog opremanja novog predrednoga USS Kansas. Brod je ušao u operativnu uporabu u travnju te se s Andrewsom kao jednim od časnika pridružio brodovima Velike bijele flote (Great White Fleet) koja je u prosincu 1907. krenula na oplovljivanje svijeta. Vrativši se nakon više od godine, Andrews se zapošljava u američkoj Mornaričkoj ratnoj školi, zatim dobiva visoku dužnost pomoćnika ministra Ratne mornarice, a onda postaje čelnik Ureda za navigaciju pri tadašnjem Ministarstvu Ratne mornarice. U to vrijeme promaknut je u privremeni čin kontraadmirala, a iz ureda se ponovno u svibnju 1913. vraća na more i to s činom kapetana bojnog broda na oklopni krstaš USS Montana. Ondje je bio tek dva mjeseca jer preuzima zapovjedništvo oklopног krstaša USS Maryland, s kojim uglavnom patrolira uz pacifičku obalu američkih kontinenata. Posebno je bio koncentriran na Srednju Ameriku, spreman pomoći američkim državljanima koji bi bili ugroženi previranjima i nemirima u Meksiku i Nikaragvi. Nakon što 31. prosinca 1914. predaje zapovjedništvo Marylanda, nova 1915. donosi mu dva lijepa dara. Promaknut je na više dužnosti: zapovjednika Mornaričkog obučnog središta u San Franciscu, Kalifornija; nadzornika Dvanaeste pomorske oblasti; višeg člana odbora za nadzor plovila na pacifičkoj obali. Kad je razriješen zapovjedništvo u San Franciscu, ponovno je radio na Ratnoj školi, a 29. ožujka 1917., nekoliko dana prije no što je SAD objavio rat Njemačkoj i ušao u Prvi svjetski rat, pridružuje se Stožeru zapovjednika Pete pomorske oblasti u Norfolku, Virginija. Andrewsova stožerna dužnost prestaje krajem siječnja 1918. i nakon tri godine vraća se na more kao zapovjednik tad supermodernog bojnog broda USS Mississippi iz klase New Mexico. Međutim, brod nije imao priliku izravno sudjelovati u ratu, već je plovio po Karibima i uz istočnu obalu SAD-a. Edwards je 24. rujna 1918., pred sam završetak rata, ipak bio raspoređen u Europi, zapovjedajući američkom pomorskom bazom u Cardiffu u Walesu. S tim je došlo i novo, taj put trajno promaknuće u čin kontraadmirala. Kad je rat završio, uputio se u inspekciju njemačkih luka zapovjedajući Baltičkim odredom, skupinom brodova koju je činila laka krstarica USS Chester te razarači USS Aylwin i USS Wickes. Od 22. ožujka 1919. na dužnosti je zapovjednika američkih mornaričkih snaga na istočnom Sredozemlju i tu počinje splitski dio njegove biografije...

grafijama dostupnim na web-stranicu američkog Zapovjedništva za mornaričku povijest i baštinu, u Trogir je pristao lovac podmornica SC338. Dolazak Amerikanaca oduševio je Trogirane, koji su se otvoreno suprotstavili okupacijskoj sili. Prema tadašnjim svjedočenjima, neki od njih uputili su se na lovac podmornica i obavijestili Amerikance o talijanskim prijetnjama. Brod je navodno uperio top prema talijanskoj strojnici, a američki izvori kažu da su Amerikanci uputili talijanskoj strani ultimatum za povlačenje u roku od dva sata. To su i učinili pa je zahvaljujući hrabrosti Trogirana i američkoj pomoći talijanska okupacija grada propala. Kad nije rješavao napete situacije, Andrews se posvećivao odnosu sa Splitsanima i humanitarnom radu. Organizirao je podjelu hrane, lijekova, odjeće i drugih nužnih potrepština, iz američkih fondova financirao i organizirao popravke u ratu porušenih putova i telegrafskih centrala, uređivao zgrade, prodavaonice i skladišta... Raste potražnja za radnom snagom, posebice u špediciji. Andrews posjećuje bolnice i škole, organizira darivanja za djecu, ali zanima ga i kulturni život Dioklecijanova Grada i u njega uključuje i svoje posade. Tako se po splitskim kavanama i plesnim dvorana, posebice kazalištu, održavaju različite glazbene priredbe s džez-re-

**U Splitu je bio i francuski brod
Foudre, koji je ušao u povijest kao
prvi nosač hidroaviona**

Foto: US Naval History and Heritage Command

pertoarom, plesne priredbe s fokstrotom i čarlstonom.... Posebno popularne plesne večeri priređivane su u kavani na Novoj obali blizu željezničke stanice. Tako je Split postao prvi europski grad u kojem su održavani džez-koncerti. Splićani im uvraćaju: primjerice, zbor Guslar održao je koncert na brodu Olympia. Nakon sumornih ratnih godina, Split je oživio. U njega ulazi američka roba, posebice čokolada, a u gradnji objekata rabe se betonske opeke. Uspostavljaju se i brodske veze s američkim kontinentom, a Split dolazi i na naslovnice američkih i ostalih svjetskih novina.

U grad dolaze i dvije kršćanske organizacije, i to protestantska Young Men Christian Association (YMCA), čije se sjedište nalazilo u Arheološkom muzeju u Splitu, te katolička Knights of Columbus, čije je sjedište bilo na Dioklecijanovoj obali, tj. Rivi.

PUCNJAVA NA RIVI

Posebno je svečano bilo 30. svibnja 1919., kad su američki mornari obilježili Dan sjećanja (*Memorial Day*) posvećen vojnicima koji su položili život u netom završenom ratu. Mimođed mornara protezao se preko Rive sve do grobova američkih vojnika na Sustipanu, odakle su se praćeni američkom vojnom glazbom vratili u središte grada. U poslijepodnevnim je satima organiziran zabavni sportsko-glazbeni program na tadašnjem igralištu Hajduka (Star plac), u kojem su sudjelovali američki mornari. Organiziran je i humanitarni sajam, dok je navečer u prostorijama udruge Knights of Columbus održan ples.

Splićani su 4. srpnja 1920. proslavili i američki Dan nezavisnosti. Po cijelom su gradu bile postavljene zastave SAD-a i Kraljevine SHS, a bili su okićeni i svi brodovi u luci. Održani su i koncerti limene glazbe, kao i predstave za djecu u kazalištu. Ipak, američki mornari nisu uvijek bili uredni. Znali su činiti i kaznena djela, poput krađa vrijednih predmeta. Česti su bili i incidenti povezani s alkoholom. Andrews je i tu nastojao uvoditi red pa je u jednom trenutku zabilježeno da je za 37

VELIKA BIJELA FLOTA

Svrha američke Velike bijele flote, s kojom je Philip Andrews oplovio svijet, bila je višenamjenska. S jedne strane, Amerikanci su je koristili u navodnu svrhu pokazivanja dobre volje i promicanja ideje svjetskog mira, no sigurno je da se radilo i o demonstraciji američke moći.

Flota je na put krenula 16. prosinca 1907. iz Hampton Roada u Virginiji, a američki predsjednik Theodore Roosevelt (1858. – 1919.) ispratio ju je riječima: "Želim da se svi neuspjesi, pogreške i nedostaci očituju u vrijeme mira, a ne u vrijeme rata." Uputila se prema jugu te se sidri u Trinidadu, Brazilu, Čileu, Peruu i Meksiku, da bi se prošavši Magellanov prolaz u lipnju 1908. vratila u Ameriku, točnije u San Francisco. Usljedio je kratki jednomjesečni odmor, nakon čega je flota krenula prema Honoluluu, potom do novozelandske i australske obale, Filipina, japanske Jokohame i kineskog Amoya. Nešto je dulje bila usidrena u Manili, nakon čega plovi na Cejlон, a 3. siječnja 1909. stiže u Suez. Nakon što je ušla u Sredozemlje, nije se zaustavila nigdje osim na Gibraltaru. Dana 22. veljače 1909. vratila se u Hampton Road nakon godine i dva mjeseca plovidbe.

Brodovi Flote bili su obojeni u bijelo, a imali su na sebi plave i crvene detalje. Osnovu Flote činilo je 16 bojnih brodova (predrednota) sa 14 000 mornara podijeljenih u dva divizijuna. Bili su to:

- USS Connecticut (klasa Connecticut zapovjedni brod Flote)
- USS Kearsarge (klasa Kearsarge)
- USS Kentucky (klasa Kearsarge)
- USS Illinois (klasa Illinois)
- USS Alabama (klasa Illinois)
- USS Maine (klasa Maine)
- USS Missouri (klasa Maine)
- USS Ohio (klasa Maine)
- USS Virginia (klasa Virginia)
- USS Georgia (klasa Virginia)
- USS New Jersey (klasa Virginia)
- USS Rhode Island (klasa Virginia)
- USS Louisiana (klasa Connecticut)
- USS Vermont (klasa Connecticut)
- USS Kansas (klasa Connecticut)
- USS Minnesota (klasa Connecticut).

**Predrednot USS Connecticut
predvodi brodove Velike bijele flote**

Foto: US Naval History and Heritage Command

VOJNA POVIJEST

HAJDUK PROTIV MORNARA

Kao žitelji domovine nogomet, britanski su mornari tijekom boravka u Splitu bili iznimno zainteresirani za djelovanje Hajduka pa su dogovarali i nogometne utakmice. Primjerice, Hajduk je igrao s posadama brodova Veronica, Lowestoff, Cyclamen, Forester, Glasgow, Cardiff, Ceres, Seafast i Torch. Tijekom 1919. hrvatski je klub s momčadima britanskih brodova odigrao ukupno 28 utakmica. Postigao je 18 pobjeda, sedam je puta poražen, a tri je puta rezultat bio izjednačen.

Veliki ljubitelj sporta bio je i admiral Andrews. Često je posjećivao Hajdukovе utakmice, na koje je dovodio i američku mornaričku limenu glazbu. Hajduku je, ali i ostalim splitskim sportskim klubovima, donirao opremu. Bogumil Doležal, tadašnji tajnik Hajduka, uručio mu je zahvalnicu. Andrews je kao Amerikanac volio bejzbol te je u Split donio prvu loptu za taj sport, a i radio je i na njegovoj popularizaciji u Dalmatinskoj zagori. Bejzbol su na splitskim igralištima rado igrale posade američkih brodova, što je privlačilo djecu i mlade. Sportska društva Hajduk i Borac (danas RNK Split) i same su osnovale bejzbol sekcije.

Nastup orkestra Američke ratne mornarice na neimenovanom sportskom događaju u Splitu

Foto: R.E. Wayne / U.S. Naval History and Heritage Command

mornara izrekao kaznu nečasnog otpusta, a 11 ih je prijavio vojnem судu radi kršenja Zakona o prohibiciji. No, mornare koji su bili posebno primjerni nagradivao je novčano, promaknućem, ali i putovanjima.

Unatoč svemu, u gradu su i dalje izbijali nemiri. Vladalo je snažno protutalijansko raspoloženje, a uzrok je mnogih sukoba u odlukama donesenim na Pariškoj mirovnoj konferenciji. Vrhunac sukoba nastupio je 11. srpnja 1920., kad su građani Splita, koje su isprovocirali talijanski mornari koji

su spustili zastavu Kraljevine SHS, održali demonstracije na Rivi. S talijanske zaštićene krstarice Puglia spušten je čamac koji je pristao uz gat. Talijanski su se mornari iskrcali i došlo je do pucnjave u kojoj je sudjelovao i talijanski torpedni čamac MAS. Poginuo je Murteranin Mate Miš, koji se u Split sklonio pred talijanskom okupacijom, te Aldo Rossi, član posade Puglie. U pucnjavi je ranjeno više ljudi, među kojima i Tommaso Galli, zapovjednik Puglie, koji je kasnije od posljedica ranjavanja preminuo.

Nakon incidenta osnovana je komisija koja je trebala istražiti njegove okolnosti. Član komisije bio je i Andrews. Istraga je pokazala da je krivac bila talijanska strana. Američki admiral u lokalnom listu *Život* objavljuje 23. srpnja Otvoreno pismo građanima Splita, u kojem objašnjava svoju ulogu medijacije i nadzora nad njihovim teritorijem. Zamolio je također Spiličane da poštuju Saveznike i njihove odluke, kao i da surađuju u održavanju reda i mira. Nakon toga mu je popularnost među Spiličanima još narasla.

ODLAZAK I POVRATAK

Kraljevina SHS i Kraljevina Italija potpisuju u studenom 1920. godine Rapalski ugovor. Italija je njim dobila velik dio jadranske obale, i to cijelu Istru (osim dijela Općine Kastav), grad Zadar, otoke Cres i Lošinj, Lastovo i Palagružu. Formirana je i Slobodna Država Rijeka, koja će kasnije biti priključena Italiji. U Splitu je sporazum izazvao razočaranje. Stotine tisuća Hrvata ostale su pod talijanskim vlašću. Saveznici su početkom 1921. odlučili da njihova prisutnost i svojevrsna uprava na Jadranu više nisu nužni, a 2. travnja admirал Andrews dobio je zapovijed o ukidanju američke misije na Jadranu. Napustio je Split 26. travnja 1921., otplovivši brodom USS Olympia. Prije toga na Rivi

Mimohod američkih mornara
na spiljskim ulicama u povodu
Dana sjećanja 30. svibnja 1919.

Foto: U.S. Naval History and Heritage Command

mu je organiziran svečani ispráčaj, uz okupljeno mnoštvo građana, lokalne i državne dužnosnike te počasne plotune. Uručena su mu i visoka državna odlikovanja Kraljevine SHS. Po povratku u SAD nastavio je uspješnu karijeru, preuzeo je Zapovjedništvo mornaričkog brodogradilišta u Norfolku. U prvoj polovini 1923. bio je i zapovjednik Pete pomorske oblasti, a u drugoj polovini godine vraća se na drugu stranu Atlantika, kako bi u činu viceadmirala bio zapovjednik Američkih snaga u Europi. U rujnu 1925. vraća se u SAD te zapovijeda Prvom pomorskom oblašću sve do umirovljenja 1930. godine.

Međutim, dok je bio na zapovjednom mjestu u Europi, još je jednom posjetio Split, i to u rujnu 1924. godine. U svečano ukrašen grad prepun ljudi koji su ga dočekali stigao je iz Opatije. Vijeće Općine Split na svečanoj sjednici 26. rujna jednoglasno ga je imenovalo, kao drugu osobu dotad, počasnim građaninom. Povelja počasnog građanina uručena mu je idućeg dana u Općinskom domu, na današnjoj Pjaci,

Američki spomen-medaljon s ugraviranim brodom USS Olympia izrađen od metalâ kojî je bio dio brodskog vijka te zaštićene krstarice. Navedeno je i da je Olympia bila zapovjedni brod američkog admirala Deweyja u Bitki kod Manile 1. svibnja 1898. godine. Medaljon je izložak Hrvatskog pomorskog muzeja Split

Foto: Ljubomir Radić / Hrvatski pomorski muzej Split

do kojeg je došao kroz središte grada praćen razdražanim ljudima i špaljrom mornara. Zanimljivo je da je u američkom izaslanstvu koje je pratilo Andrewsa bio i član njegova Stožera, tadašnji kapetan fregate Raymond Spruance (1886. – 1969.), koji će se u Drugom svjetskom ratu proslaviti kao pobjednik nad Japanom kod Midwaya. Nakon što je primio povelju, admiral je još jednom pokazao humanu crtu, doniravši 3500 dinara za siromašnu djecu Splita.

“Moj boravak u Splitu bio je vrlo ugodan i moj susret s njegovim građanima bio je vrlo prisan i vrlo srdačan. I sve ono što mi je u toliko prilika iskazano vani i na brodu, priraslo mi je srcu i vrlo mi je milo, jer sam video toliko puta da me voli u Splitu cito grad, pa čak i malena djeca,” rekao je. Viceadmiral Philip Andrews, Amerikanac koji je postao počasni građanin Splita, umro je u San Diegu 18. prosinca 1935. godine. Grad Split nikad nije nazvao po njemu ni najmanju ulicu, premda je, po autorovu mišljenju, više učinio za njega nego neki gradonačelnici. Zanimljivo je da su najekspoziraniji ratni brodovi iz ove priče – USS Olympia, te Puglia – sačuvani i postali brodovi-muzeji.

PODLISTAK

BUREVJESNIK

NEZAUSTAVLJIVO ORUŽJE?

AVIONI NA NUKLEARNI POGON (XV. DIO)

S obzirom na nedostatak službenih objava, svi su razvojni te tehnički podaci o novom ruskom strateškom projektilu na nuklearni pogon 9M730 tek nagađanja

TEKST Mario Galić

Kad je ruski predsjednik Vladimir Putin počeo 1. ožujka 2018. svoje godišnje obraćanje parlamentu, malo je tko očekivao da će se taj govor spominjati i u idućim godinama. Iako je rekao da je u razvoju ukupno šest novih strateških oružja, svjetska glasila uglavnom su prenijela samo jedno – krstareći projektil interkontinentalnog dometa s nuklearnim pogonom.

Doduše, to nije prvi put da se iz Moskve čuje nešto o takvom sustavu. Sličan je projekt pokrenuo još Sovjetski Savez krajem 1950-ih i početkom 1960-ih. Tvrta Tupoljev tad je razvila veliki krstareći projektil Tu-123 Jastreb namijenjen izviđanju na velikim udaljenostima. Pri brzini od 2700 km/h na visini od 22 000 metara dolet mu je bio oko 3000 km. To je bilo dosta da se, nakon lansiranja iz neke od članica Varšavskog ugovora, pokriju teritoriji svih

europejskih članica NATO-a. No sovjetska je vojska željela projektil još većeg doleta, kojim će pokriti sjeverni Atlantik, Kanadu i barem istočni dio SAD-a.

Tako je nastao projekt Produkt 123, posvećen projektilu čija bi osnova bio Tu-123, ali dobio bi nuklearni protočno-mlazni motor. Međutim, proces je obustavljen u najranijoj fazi iz više razloga. Prvi je bio taj da u cijelom SSSR-u nitko nije razvijao takav motor. Drugi, čak kad bi se motor i uspješno razvio, troškovi bi bili vrlo visoki, što znači da bi i cijena projektila bila golema. Treći leži u glavnoj značajki projektila Tu-123. Naime, kao i svaki krstareći projektil, nije imao mogućnost slijetanja. Modul s kamerama na zemlju bi se spustio padobranima, dok bi se projektil kontrolirano srušio. Budući da je trošak proizvodnje bio otprilike jednak trošku proizvodnje aviona MiG-21, ne čudi da

Screenshot: Ministry of Defence of the Russian Federation / YouTube

su proizvedena samo 52 primjerka te da je Tu-123 iz operativne uporabe povučen već 1972. godine.

OBJAVA IMENA I PITANJE DIMENZIJA

Dakle, tog je dana Vladimir Putin rekao: "Počeli smo razvoj strateškog oružja koje do cilja ne leti balističkom putanjom. To znači da su proturaketni sustavi neuporabljivi, a protumjere besmislene." No ono što je privuklo pažnju bila je konstatacija da je razvijen vrlo mali i snažni sustav nuklearnog pogona koji stane u projektil veličine ruskog H-101 ili američkog Tomahawka, a omogućava praktički neograničen domet. Osim toga, ruski predsjednik objavio je da su testna lansiranja projektila počela 2017. godine. Istog je dana na službeni YouTube kanal Ministarstva obrane Ruske Federacije postavljen

**Lansiranje
Burevjesnika.
Isječak iz
videoklipa koji je
1. ožujka 2018. na
YouTubeu objavilo
Ministarstvo obrane
Ruske Federacije**

kratki video naziva Krstareći projektil neograničenog dometa s nuklearnim pogonom. Snimljen je tijekom jeseni ili zime 2017. i prikazuje lansiranje velikog krstarećeg projektila, vjerojatno na Središnjem poligonu u Novoj zemlji u Arktičkom oceanu, kao i animaciju njegova izbjegavanja protumjera. Američke službe označile su projektil kao SSC-X-9, a Sjevernoatlantski savez kao Skyfall. Ruski su ga mediji brzo prestali spominjati, međutim, na zapadu su se pojavile informacije da ga razvija Projektni biro Novator iz Jekaterinburga na Uralu, te da je ruska oznaka projektila 9M730 Burevjesnik (burnica). Kasnije su ruski izvori tvrdili da su oba podatka pogrešna, no nisu naveli ništa više od toga. Ipak, da je navod točan potvrđio je videoklip Krstareći projektil s nuklearnom jedinicom Burevjesnik, postavljen 19. srpnja 2018. na spomenuti YouTube kanal. Na njemu se vidi i proizvodna hala te projektili pokriveni ceradom. Ministarstvo obrane objavilo je 19. srpnja 2019. preko televizijske kuće RT da razvoj projektila ide jako dobro: poboljšane su komponente, testiranja u laboratorijima uspješno dovršena, kao i testna lansiranja. Naglašeno je da su poboljšani i tehnološki procesi u proizvodnji, sklapanju te testiranju projektila, što bi značilo da je došao do faze (maloserijske) proizvodnje iako je vjerojatnije da se to odnosi na sklapanje prototipova.

PODLISTAK

S obzirom na nedostatak objave službenih podataka, svi su tehnički podaci o Burevjesniku tek nagadašnja, ponajviše temeljena na spominjanim filmovima i fotografijama. Svojevrstan su izvor i Putinove tvrdnje da projektil nije veći od H-101. Zbog toga su sve procjene o veličini tek okvirne.

Većina izvora procjenjuje ukupnu duljinu projektila na oko 12 metara. Duljina projektila bez raketnog buster-a po njihovu mišljenju iznosi oko devet metara. Zanimljivije je da se širina tijela projektila procjenjuje na metar i pol. To bi značilo da su ruski stručnjaci za nuklearnu tehnologiju uspjeli proizvesti vrlo kompaktan nuklearni reaktor otprilike metar širok. Raspon krila procijenjen je na 3,8 m, a zasad ne postoje procjene o masi projektila. S obzirom na to da se radi o demonstratoru tehnologije, sasvim je sigurno da umjesto bojne glave nosi instrumente za prikupljanje podataka u letu. Projektil se čuva, prevozi i lansira iz kontejnera duljine oko 14 i širine oko dva metra. S obzirom na vrstu pogona, kontejner bi morao biti izrađen od materijala koji sprečavaju širenje radijacije.

POGON I PLATFORME

O pogonu se ne zna ništa. Teoretski postoje dvije opcije: prva je uporaba složenijeg, težeg i skupljeg nuklearnog turbomlaznog motora, koji je i puno teže razviti. Druga je, znatno vjerojatnija opcija, nuklearni protočno-mlazni motor. Ruski bi motor koncepcionalno trebao biti identičan američkom nu-

Izvidnički krstareći projektil Tu-123 Jastreb. SSSR je na osnovi tog koncepta tvrtke Tupoljev želio razviti projektil s nuklearnim protočno-mlaznim motorom

Foto: Tupoljev

Let Burevjesnika prikazan preko kamere instalirane na samom projektilu

Screenshot: Ministry of Defence of the Russian Federation / YouTube

klearnom protočno-mlaznom motoru Model MA50-XCA, čiji je glavni dio bio nuklearni reaktor Tory-IIC (opširnije u XIII. dijelu podlistka Projekt Pluto, HV br. 646). Kako je Model MA50-XCA razvijen na tehnologijama iz 1960-ih, Rusi su u svoj motor morali ugraditi znatno naprednije materijale. Ruska nuklearna industrija preživjela je raspad SSSR-a te se nastavila razvijati. Rezultat toga veliki su izvozni ugovori za izgradnju nuklearnih elektrana, među ostalim, u Iranu, Indiji, Kini, Turskoj i Mađarskoj. Razvijaju se također i novi nuklearni pogonski sustavi za podmornice. Sve to navodi na zaključak da za razvoj novih tehnologija i proizvoda ne bi trebalo nedostajati ni novca ni znanja.

Za razliku od američkog projektila Supersonic Low-Altitude Missile (SLAM), koji je trebao letjeti brzinama većim od 3 Macha (opširnije u XII. dijelu podlistka Oružje sudnjeg dana, HV br. 645), Burevjesnik je po svemu sudeći dozvučni projektil koji je po letnim značajkama sličan američkom sustavu AGM-129 ACM, osim što ima znatno veći domet. Sustavi za navigaciju

Screenshot: Ministry of Defence of the Russian Federation / YouTube

i nadzor leta razvijeni su za prijašnje krstareće projektila pa tu ne bi trebalo biti većih problema.

Burevjesnik će, uđe li u operativnu uporabu, biti namijenjen za lansiranje s mobilnih kopnenih lansera, iz podmornica i s bombardera. Zahvaljujući vrlo velikom dometu mobilni lanseri smješteni na kamionima mogu se nalaziti na bilo kojem području Rusije jer će projektili imati dostatni domet da pogode ciljeve bilo gdje na Zemlji. Zbog veličine i mase Burevjesnikom će najvjerojatnije biti naoružani bombarderi Tu-95 i Tu-160. Ruska ratna mornarica može projektilima na nuklearni pogon naoružati podmornice klase Projekt 949A Antej (Oscar II) i podmornice klase Sjeverodvinsk (Projekt 885 Jasen).

S obzirom na to da su podmornice Projekt 949A stare i pri kraju operativne uporabe, vjerojatnije je da će za prihvatanog projektila biti prilagođene najnovije ruske podmornice Projekt 885 Jasen. To su višenamjenske podmornice koje će moći djelovati protiv podmornica te istodobno biti naoružane protubrodskim i krstarećim projektilima. Kako

**U srpnju 2018.
objavljen je
i videoklip s
kadrovima iz
proizvodnog
pogona
Burevjesnika**

Screenshot: Ministry of Defence of the Russian Federation / YouTube

sovjetski projektanti i inženjeri nisu imali iskustva u projektiranju takve vrste podmornica, bio je to jedan od najzahtjevnijih mornaričkih projekata SSSR-a, čija je realizacija počela tek u Rusiji. Dvostruka namjena zahtijevala je da podmornica bude što manja, a s druge strane, morao se osigurati prostor za lansere krstarećih projektila.

UZROK NESREĆE?

Prva je podmornica Projekt 885 pod oznakom K-560 Sjeverodvinsk porinuta 24. lipnja 2010., no očito nije bila dovršena jer ju je ruska mornarica preuzeila tek u lipnju 2014. Prošle su godine u operativnu uporabu ušle K-561 Kazanj i K-573 Novosibirsk, koje su građene prema poboljšanom projektu 885M i trenutačno su najsvremenije u ruskoj mornarici. U različitim fazama izgradnje još je šest podmornica.

Zanimljivo je da podmornica K-560 Sjeverodvinsk ima osam, a sve podmornice građene prema poboljšanom projektu 885M deset vertikalnih lansera, koji su više nego dostatno veliki za prihvatanje projektila kao što je Burevjesnik.

Analitičare, naravno, najviše zanima u kojoj je fazi razvoj Burevjesnika. Ruski izvori često stvaraju dojam da je projektil u završnoj fazi razvoja, pa čak i u maloserijskoj proizvodnji. Zapadni izvori u pravilu navode da je projektil još uvek u razvoju. U različitim je izvorima s Burevjesnikom često povezivana velika nesreća koja se 8. kolovoza 2019. dogodila u Državnom središnjem pomorskom poligonu smještenom kraj sela Njonoske u blizini Sjeverodvinska. U eksploziji je poginulo pet i ranjeno šest osoba. Državna agencija za atomsku energiju Rosatom prvo je potvrdila da se nesreća dogodila, a naknadno i da se radiло o razvoju nove vrste raketnog motora. Do nesreće je, prema navodima Rosatoma, došlo tijekom testiranja "izotopnog izvora energije" na "(...) mlaznom propulzijskom sustavu". Na osnovi skromnih priopćenja i medijskih izvješća neki su zapadni analitičari zaključili da je došlo do eksplozije nuklearnog raketnog motora za Burevjesnik te da je ta nesreća znatno usporila razvoj projektila. Stoga su procjene da bi projektil mogao ući u operativnu uporabu ne prije 2025. godine.

(završetak podlistka)

KAŠTEL

VITTURI

Koncem XV. stoljeća trogirska plemićka obitelj počela je gradnju impozantne utvrde, koja je danas svjedok jednog burnog povijesnog razdoblja na području Dalmacije

Nakon pada Bosne 1463. godine, Dalmacija, koja je bila pod mletačkom upravom, našla se u opasnosti od najezde Osmanlija. Zbog toga se širom obale i zaleđa počinju graditi sigurnosno-obrambene utvrde. Na području između Splita i Trogira plemići su, kako bi zaštitili svoje posjede i tamošnje težake koji su im obrađivali polja, izgradili čak sedamnaest utvrda i dvanaest utvrđenih naselja. Zbog svih tih utvrda područje je dobilo zajednički naziv Kaštela. Od zapada

TEKST I FOTO
Josip Buljan

prema istoku nižu se: Kaštel Štafilić, Kaštel Novi i Kaštel Stari (Donja Kaštela) te Kaštel Lukšić, Kaštel Kambelovac, Kaštel Gomilica i Kaštel Sućurac (Gornja Kaštela). Dakle, naselje Kaštel Lukšić nalazi se točno u sredini, četvrtu po redu neovisno ide li se iz Splita ili Trogira. Povijesnu jezgru tog naselja čine tri utvrde i dva utvrđena naselja izgrađena od XV. do XVII. stoljeća. Riječ je o kaštelu i utvrđenom naselju Vitturi, kaštelu i utvrđenom naselju Rosani te kaštelu Tartaglia.

BRAĆA I DUŽD

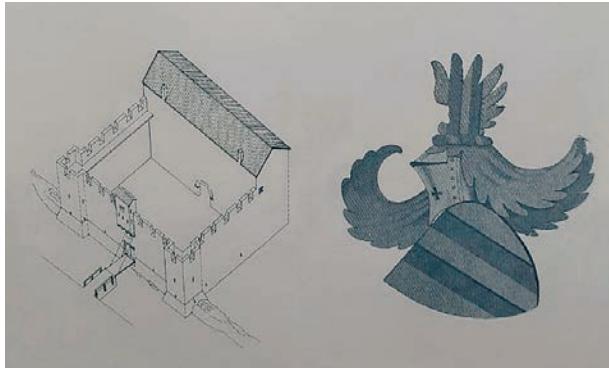
Najstariji kaštel i utvrđeno naselje izgradila je na prijelazu iz XV. u XVI. stoljeće obitelj Vitturi. Riječ je o trogirskim

**Pogled na sjevernu stranu kaštela.
U građevinu se moglo ući samo preko
drvenog, a kasnije kamenog mosta**

plemićima koji se prvi put spominju još u XII. st. zahvaljujući Držimiru, podrijetlom iz Vrsara. Bili su rodbinski povezani s mletačkim Vitturijima, čija je palača, koja i danas стоји u Veneciji, izgrađena u XIII. stoljeću. Gradnjom kaštela trogirski su Vitturiji željeli osigurati mjesto na koje će se skloniti u slučaju osmanlijskog upada u Trogir, pa čak i mogućeg napada podanika Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva, koje će skončati nekoliko desetljeća kasnije. Braća Nikola i Jerolim Vitturi počela su gradnju 1487. godine, dobivši dopusnicu od tadašnjeg mletačkog dužda Augustina Barbariga i trogirskog kneza Karla Pesara. Mletačka je vlast i financijski pomagala izgradnju te nabavu materijala. Kaštel Vitturi formiran je na morskoj hridi i danas je najveća sačuvana renesansna utvrda na području grada Kaštela. U njegovoj okolini nastalo je utvrđeno naselje s kulama na uglovima. Utvrda se sastojala od sjevernog i južnog dijela. Na jugu iz mora "izrasta" dvokatna rezidencija. Prvi kat bio je karakterističan

**Stari izgled kaštela
(lijevo) i grb obitelji
Vitturi (desno)**

**Jugozapadna
strana kaštela. Vidi
se kako građevina
"izlazi iz mora"**

po manjim četvrtastim prozorima. Drugi kat bio je ukrašen prozorima i balkonima u renesansnom stilu. U prizemlju se proizvodilo te čuvalo vino i ulje. Sjeverni dio građevine sastojao se od dvorišta okruženog obrambenim zidovima. Pred ulazom u kaštel nalazio se jarak ispunjen morskom vodom. U građevinu se tako moglo ući samo preko drvenog, a kasnije kamenog mosta. Na sredini južnog pročelja nalazila su se morska vrata kroz koja su ulazili brodovi. Ispred sjevernih vrata naselja izgrađena je 1530. prva župna crkva.

NAKON OPASNOSTI

Kaštel je nekoliko puta nadograđivan. Na vijencu drugog kata galerije stoji natpis: "Braća Jakov i Jerolim Vitturi izgradile u ovom obliku vlastitim troškovima 1564." Kaštel je tako dobio konačan oblik izgradnjom dvokatnih krila i galerije. Kako su kašteli Rosani i Tartaglia bili slabije utvrđeni, velik se dio njihovih žitelja sklanjao upravo u kaštel Vitturi u slučaju opasnosti od Osmanlija. Krajem XVII. stoljeća, nakon prestanka izravnih osmanlijskih upada iz Bosne, kaštel gubi obrambenu ulogu. Jarak oko njega nasut je i pred kaštelom niče trg Brce. Skinuti su renesansni prozori s prvog kata i umjesto njih postavljeni su barokni, puno većih dimenzija. Uz rubove južnog pročelja probijen je po još jedan prozor. U središnjem dijelu južnog pročelja na prvom katu izgrađen je kameni balkon na šest dvostrukih konzola. Od sredine XVIII. st. do danas kaštel je doživio tek sitne preinake, koje su se uglavnom odnosile na otvaranje novih i zatvaranje starih otvora, zatim rušenje starih i gradnju novih unutarnjih stubišta. Tijekom XVIII. stoljeća pred zapadnim vratima naselja izgrađena je i nova crkva. U blizini kaštela i danas se nalazi perivoj Vitturi, kulturni spomenik te spomenik parkovne arhitekture. U inventaru parka ističu se prije svega elementi karakteristični za sredozemne krajeve. U drugoj pol. XVIII. st. uredio ga je plemić Radoš Micheli Vitturi. Bio je poznati poljoprivredni stručnjak te predsjednik Agrarne akademije u Lukšiću. Obitelj Vitturi, koja je prema pisanju povjesničara Ivana Lučića (1604. – 1679.) u Trogir stigla još u XIII. stoljeću, posjedovala je kaštel sve do kapitulacije Italije 1943. godine. Tad su neki od članova obitelji ubijeni, a neki protjerani. Kaštel je obnovljen 2001., a u njemu je danas Muzej te Turistička zajednica grada Kaštela.

CRTICE IZ HRVATSKE POVIJESTI

PRIČE O DOMOVINSKOM RATU

Ministarstvo hrvatskih branitelja treću godinu zaredom raspisalo je natječaj za kratku priču o Domovinskom ratu za učenike srednjih škola u Republici Hrvatskoj. Pristiglo je 208 učeničkih priča, a Povjerenstvo za vrednovanje proglašilo je pobjednike za 2021. godinu. Pismeno je pohvaljena priča *Nestalo moje*, koju je napisala Emilija Kanjuh

NESTALO MOJE

Emilija Kanjuh, učenica 1. razreda Srednje škole Bartola Kašića, Grubišno Polje

Jutro. Za većinu početak novog dana, vedrina, buđenje prirode i mogućnost za napredak i ostvarenje životnog cilja. Za mene ono je nastavak patnje, crnila, zvukova smrti i mogućnost da zauvijek nestanem. Jedino jutro u mome životu upravo je otvorilo svoje kristalno smaragdne oči. Dugačke trepavice, rumeni obraščići i pune usnice krasile su lice moje sestrice. Za jednu desetogodišnju djevojčicu imala je izgrađene racionalne stave i osobnost, a vatrena krv i borbenost izdvajali su je od vršnjaka. Od početka njenog postojanja između nas

stvorila se neobjašnjiva i neraskidiva veza koja se nakon nestanka naših roditelja povećala. Jedna drugoj postale smo utjeha, oslonac, bijeg i spas u samoći.

U razmišljanju prekinuo me njen topli dlan na mojojem. Pogled joj je bio usmjerjen prema suzi koja je nesvesno klizila i "krasila" moje lice. Svojim nježnim dječjim glasom izgovorila je: "Sve će biti u redu, ipak sam ja ovdje da te čuvam!", izmamila je moj osmijeh jer kao starija sestra moj je zadatak bio brinuti se o njoj, omogućiti joj, ako je to uopće više moguće, ostatak sretnog djetinjstva. Zagrlila sam ju i udahnula miris njene kože koji ne može pokvariti niti podrumski miris vlage, truleži i fekalija. Da, nalazili smo se u susjedovom podrumu, razrušenom gradu, beskrajnom ludilu i ratu bez pobjednika. U suživotu s petnaestak ljudi bez obitelji, lišenih ljudskih sloboda u samo jednoj prostoriji već tri mjeseca. Iščekivanje spasenja ili vječnoga mraka povezalo nas je u obitelj, prijatelje, a neke i u ljubavnike. "Hajde ustajanje, u ratu nema spavanja," začula sam uzvik sedamdesetogodišnjeg starca koji nam je i omogućio ovaj

"luksuzni" smještaj. "Čika Marko, želite li nam sada ispričati od kuda vam rana na desnoj ruci?" upitala je moja sestra, a čika Marko kao da je jedva dočekao vrijeme za pričanje priča o Drugom svjetskom ratu. Osim njegove vjerne dječje publike i ja sam voljela poslušati neku od tih priča. Imala sam osjećaj da mi daju nadu za borbu i preživljavanje iako ponekad zaista nisam bila sigurna izmišlja li ili ih je stvarno doživio. Često sam imala priliku saznati istinu, ali kao da sam se bojala odgovora i saznanja da se ponekad mora odrasti i prestati vjerovati u savršenstvo i nepostojanje zla. I ovaj put sve je bilo isto, starac je pričao, mi smo uzbudeno slušali, a u pozadini odjekivali su ironični udarci granata koji su poslužili kao zvučni efekti u kinu. Nitko nije slutio da je ovo možda zadnji film iz starčeve produkcije što ćemo gledati u toplini našeg razrušenog doma. "Stajao sam u blizini našeg tenka kad se začuo..." Prasak je zaparao moje uši, krv je uzavrela mojim tijelom, tuđi hod i glasovi odjekivali su ulicama, a moj je pogled tražio samo nju. Četvorica su ušetala u podrum zbijajući šale i bacajući uvrede na račun ugledanog plijena. Započeli su uvježbano razvrstavanje na žene, muškarce i djecu. Ošamućena od pada granate osjetila sam nečije

nepoznate ruke na svome tijelu koje su me užurbano povlačile prema desnom kutu prostorije. Pored mene nalazio se čika Marko u čijim sam očima vidjela do tada nepoznati strah i osjećaj nemoći. Iskoristila sam možda posljedni trenutak i upitala: "Smatrate li da će i ova priča imati sretan kraj?" Na kraju mog pitanja približila su nam se dvojica vojnika s uperenom puškom u Marka. Naredili su mu da odstupi i klekne, a zatim je slijedio samo jedan hitac i dječji vrisak koji je dopirao s lijeve strane prostorije. Ugledala sam sestru čiji je pogled bio usmjerjen prema beživotnom tijelu u lokvi krvi. Markov odgovor nije bio potreban jer sam shvatila da niti jedna životna priča nema sretan kraj i preostalo je samo vidjeti kako će moja završiti. Znala sam da će ju odvesti i nisam smjela dopustiti da nas razdvoje, samo sam željela doći do nje, pružiti joj utjehu i pročitati priču za laku noć. Jedan ju je mladić primio za ruku i vukao prema izlazu. Prvi sam puta osjećala strah u njenom pogledu, a bespomoćan krik i riječi: "Vidimo se na nekom boljem mjestu, volim te, sestrice!" potvrdile su moje sumnje. Razdvojili su nas, bez pitanja i povratka. Odveli u strah i smrt. Ostavili me bez volje za životom, u nadanju da će te jednog dana pronaći i ponovno pomirisati. Od tada ostala su samo mutna sjećanja, osjećaj tvoga toplog dlana na mom i vrisak spoznaje da tebe više nema. Vožnja kroz razrušeni grad, pogled na parkove bez djece, tvoju omiljenu slastičarnicu i prijatelje na kojima osmijeha više nema.

Nisam uspjela ispuniti svoj zadatak, sačuvati te od nepravde i ljudske zlobe, pripremiti te za život, podijeliti pokoj savjet ili sestrinsku tajnu. Zbog tebe naučila sam što su osjećaji sreće, tuge i patnje. Na pitanja zašto je dopuštena nepravda nad nemoćima i nedužnima ili zašto su želja za bogatstvom i moći jače od dobrote i ljubavi i dalje nemam odgovor, ali znam da život moram prihvati kakav god bio, nikada ne smijem posustati i samo moram nastaviti vjerovati. I baš zbog toga i vjerujem da će te jednog dana ugledati veselu i optimističnu kakva si oduvijek bila. Ako se sjećaš onoga jutra, rekla si mi da se ne bojim i da me čuvaš, ja to danas osjećam i znam da je tako. Želim da znaš da

nas zločesti ljudi, a ni ratovi
ne mogu razdvojiti jer u
mome srcu zauvijek
sam te sakrila i
sačuvala. Ipak
sam ja tvoja
starija sestra!

DOMOVINSKI RAT

GOVORI NA ZASJEDANJU SABORA RH U LIPNU 1991. NA KOJEM JE PROGLAŠENA SUVERENA I SAMOSTALNA RH (VII. DIO)

TEKST dr. sc. Ante Nazor, ravnatelj Centra

Kao i u prethodnim nastavcima, i u ovom se navode izlaganja zastupnika Sabora RH na 17. skupnoj sjednici svih vijeća Sabora održanoj 24. lipnja 1991., dan uoči proglašenja suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske.

Potpredsjednik Sabora Stjepan Sulimanac (HDZ) pozdravio je "slavni hrvatski državni Sabor" i podsjetio da je Hrvatska pokazala da je za mir, a da savezna (jugoslavenska) vlada ostaje nemoćna na (srpski) terorizam i prijetnje Hrvatskoj. Nazvavši dotadašnje Jugoslavije "teškim provalijama", poručio je zastupnicima da nas ne guraju u treći provaliju i podsjetio ih na odluke referenduma, odnosno na volju naroda koju nitko neće slomiti. Ion je zamjerio "šefu diplomacije" SFRJ Budimiru Lončaru što nije otvoreno rekao tko krši ljudska prava u dijelovima Jugoslavije.

Zastupnik Đuro Vidmarović (HDZ), član Odbora za zaštitu i unapređenje naroda i narodnosti i predsjednik Pododbora za Hrvate izvan Hrvatske, rekao je da bi radije govorio kao predsjedavajući hrvatske delegacije u Vijeću republika i pokrajina Skupštine Jugoslavije. Objasnio je sastav tog Vijeća i opisao mučnu atmosferu rada hrvatskih delegata u Saveznom vijeću Republika u Beogradu u okolnostima demonstracija na kojima: "četnici urlaju kako treba klati Hrvate", a prema beogradskim masmedijima "samo je mrtav Hrvat dobar Hrvat". Pritom je upitao ima li uopće smisla biti u Saveznom vijeću što se tiče interesa Republike Hrvatske s obzirom na to da ništa od onoga što je Hrvatska predlagala nije bilo tamo prihvачeno te je li uopće cijela Skupština legitimna nakon što je Srbija svojim Ustavom (rujan 1990.) ukinula *de facto* pokrajine Kosovo i Vojvodinu, a one imaju i dalje svoje zastupnike i u Saveznom vijeću i u Vijeću republika i pokrajina, gdje ravnopravno glasaju sa zastupnicima ostalih republika koji su legitimno izabrani. Napomenuo je i da se isto reflektira i u Predsjedništvu.

Zastupnik Marko Vlašić-Čiče (SDP) rekao je da nema namjera govoriti o političkim i gospodarskim prilikama u Jugoslaviji, koje su protiv i na štetu Republike Hrvatske u cjelini, nego da želi upozoriti, s obzirom na te prilike i općenitu situaciju, što bi za Republiku Hrvatsku bilo od kapitalnog značenja i važnosti usvo-

jiti na tom zasjedanju Sabora. Poručio je: "Odbacujući postojeće stanje kao rješenje moramo tragati za drugim rješenjima, imajući stalno na umu dvije važne činjenice: Ustav Republike Hrvatske i referendum građana Republike Hrvatske, što bi u prijevodu značilo – suverena, samostalna, slobodna i demokratska Republika Hrvatska, koja može i želi stupiti u ugovorni interesni savez sa svima u Jugoslaviji, pa i u Europi, koji taj i takav savez europskih karakteristika prihvaćaju." Smatrao je Hrvatska svoju suverenost i pravo na samostalnost temelji i na AVNOJ-u i na ZAVNOH-u i na Ustavu Republike Hrvatske i na referendumu građana Hrvatske, a da su (srpski vođa) Milošević i rukovodstvo Srbije radi velikosrpskih ambicija u zadnjih nekoliko godina potpuno razbili Jugoslaviju. Smatrajući da je Savez suverenih država jedina politička brana srpskom pohodu na Jugoslaviju, zatražio je da Savezno izvršno vijeće "od danas mora dati svoj maksimalni doprinos".

Zastupnik Branko Čep (HDZ) rekao je da je očekivao da će se predsjednik savezne vlade (...) očitovati i reći svoje mišljenje o tome tko je prvi suspendirao Ustav SFRJ, tko je učinio probor u monetarnoj sferi, tko je prvi narušio jedinstvo jugoslavenskog tržišta, tko je i na koji način uništilo turističku privredu u Hrvatskoj, tko je kriv što JNA – ako želi zaista ostati Jugoslavenska narodna armija – nije odmah na samome početku intervenirala kada su počeli balvani i dizanje pruga u zrak." Podsjetio je i da zastupnici u Saboru RH nikad nisu srpski narod nazvali banditima, nego samo one predstavnike srpskog naroda koji dižu pruge u zrak i postavljaju balvane na pruge i ugrožavaju živote građana i djece. Upozorio je i na svojevrsnu ucjenu, jer je Sabor dužan provesti u djelu ono za što se opredijelio hrvatski narod i svi građani Hrvatske, a istodobno se Saboru prijeti da će biti odgovoran za izbijanje građanskog rata ako donese odluku o razdruživanju i osamostaljenju, što znači – ako želimo mir, moramo odustati od razdruživanja.

No, smatra da Sabor nema druge mogućnosti i da ne možemo pustiti naše potomke da žive s onima čija je parola: "Ja ne umem da radim, ali umem da se bijem." (izjava Slobodana Miloševića iz ožujka 1991.). Ne smijemo zbog naše djece niti zbog sjećanja na našeg velikog učitelja Stjepana Radića dopustiti da nam iz groba dovikne: "Opet se ponašate kao guske u magli." Naime, aludirao je na govor jednog od najpoznatijih hrvatskih političara Stjepana Radića u Saboru 24. studenog 1918., kad se odlučivalo o pristupanju Države Slovenaca, Hrvata i Srba u zajedničku državu sa Srbima – u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca.

HRVATSKI MEMORIJALNO-DOKUMENTACIJSKI CENTAR DOMOVINSKOG RATA U SURADNJI S HRVATSKIM VOJNIKOM OBJAVLJUJE AUTENTIČNE DOKUMENTE I MEMOARSKO GRADIVO VEZANO UZ DOMOVINSKI RAT

Među ostalim, Stjepan Radić tad je rekao:

Gospodo! Vama su svima puna usta riječi: narodno jedinstvo, jedna jedinstvena država, jedno kraljevstvo pod dinastijom Karađorđevića. I vi mislite da je to dosta govoriti da smo mi Hrvati, Srbi i Slovenci jedan narod zato što govorimo jedan jezik, pa da zato moramo imati i jedinstvenu centralističku državu, i to kraljevstvo, i da nas samo to, takvo jezično i državno jedinstvo pod dinastijom Karađorđevića, može spasiti i usrećiti. Kako je površno, kako je plitko i kako neopravdano to vaše mišljenje! (...) Vi ... govorite neistinu da će naš narod propasti ili da će silno nastradati ako sada odmah navrat-nanos ne stvari centralističke kraljevine i jedne kraljevske centralističke vlade. Vi, dakle, naš narod plašite kao malu djecu i mislite da ćete tako narod pridobiti za svoju politiku. (...) I ako vi budete silom htjeli nametnuti svoj centralizam, evo što će se dogoditi. Mi ćemo Hrvati reći otvoreno, čisto i bistro: "E, ako Srbi uistinu hoće da imaju takvu centralističku državu i vladu, Bog im je blagoslovio; ali mi Hrvati nećemo druge državne uredbe nego saveznu federalivnu republiku." (...) Gospodo! Još nije prekasno! Ne srljajte kao guske u maglu! Ne zaključujte jedinstvene vlade s Kraljevinom Srbijom... (...) Najstrašnija je stvar, najveći je grijeh i najveća politička pogreška svoj rođeni narod stavljati pred gotove činjenice, to jest voditi politiku po gospodskoj svojoj voljici, bez naroda i protiv naroda. (...) Živjela republika! Živjela Hrvatska!

Zastupnik Josip Buršić (SDP) ustvrdio je da je "Jugoslavija unazad godinu i po dana imala izuzetno veliki ugled u svijetu i bila je korak ispred tzv. socijalističkih zemalja", s čim se dio zastupnika nije složio. Smatra da su za to bili zaslužni bivši predsjednik Predsjedništva Jugoslavije Janez Drnovšek i Ante Marković, koji su tad sa svojim reformskim opredjeljenjima dali pečat i naglaske izlaska iz krize, no da se stanje pogoršalo dolaskom Borisava Jovića, predstavnika Srbije u Predsjedništvu SFRJ, na vodeće mjesto Predsjedništva. Istaknuo je i da je na radikalizaciju odnosa u Jugoslaviji, pa i u Hrvatskoj, utjecao i neizbor Stjepana Mesića za predsjednika Predsjedništva Jugoslavije te da se "svi zalažemo za gospodarske reforme, ali da gospodarska reforma može uspjeti ako se privreda oslobodi tutorstva politike, što se do tada nije dogodilo". Smatra stoga da se umjesto stalnog vraćanja i podsjećanja na prošlost treba okrenuti budućnosti te staviti naglaske na pozitivne primjere, dijalog i uvažavanja, na što je tijekom dana pledirao i predsjednik Sabora. Založivši se za opstanak Jugoslavije, odnosno za koncept Saveza suverenih republika u okviru Jugoslavije, svjestan da paralelni proces razdruživanja i udruživanja neće biti ni lagan ni kratak, napomenuo je da se i zastupnici Sabora RH trebaju zapitati: "Nismo li i mi nešto, ponešto, doprinijeli ovoj krizi, odnosno stopirali izlazak iz te krize?"

Zastupnik Ivan Kovač (Hrvatska demokratska stranka) iz Varaždina zaključio je na temelju govora ministra vanjskih poslova SFRJ Budimira Lončara na Savjetu ministara KE-SS-a 19. i 20. lipnja 1991. u Berlinu da savezna vlada nije obavijestila domaću i svjetsku javnost o stvarnom stanju u Jugoslaviji, odnosno Hrvatskoj. Naime, Lončar je ondje

ustvrdio da će jugoslavenske republike, ako postanu samostalne države, biti u stalnom međusobnom konfliktu, da neće biti "istinski demokratske i europski kvalificirane" te da će sve zajedno biti "tempirana bomba u srcu Europe, ako već i prije toga ne bi pokrenule lančanu reakciju na kontinentu na kojem već tinja 46 potencijalno opasnih etničkih sukoba". Kovač je smatrao da je Budimir Lončar tom izjavom pokušao dovesti u zabludu domaću i svjetsku javnost, jer "nije apostrofirana uloga i značaj Srbije kao bitnog destabilizirajućeg elementa ne samo u Jugoslaviji, već i u ovom dijelu Europe", te "nije govoren o uzrocima koji su doveli do stravičnih tenzija na Kosovu, Sandžaku, u Kninu, istočnoj Slavoniji i slično". Lončarov nastup smatra "falsifikatom činjenica koje se zbivaju na našem tlu, na tlu Jugoslavije, a sve u službi velikosrpske politike i stvaranja velike Srbije". Također, primjetio je da ministar Lončar nije niti jednom riječju spomenuo da su Srbija i Crna Gora jedine zemlje u Jugoslaviji, a sad i u Europi, kod kojih je i nakon izbora ostao na vlasti komunistički društveni sustav, koji pokušavaju, pod krinkom očuvanja Jugoslavije, nametnuti i onim republikama gdje je na izborima pobijedila građanska demokracija, kao npr. u Hrvatskoj i Sloveniji. Zbog svega navedenog zaključio je da Budimir Lončar više ne može zastupati i interes Hrvatske na svjetskoj političkoj sceni. Istodobno, premjeru Markoviću zamjerio je to što se "niti jednom riječju nije ogradio" od Lončarove izjave niti je govorio o tome tko je stvorio kriznu situaciju na području današnje Jugoslavije, iako događaji na Kosovu, u Vojvodini, Crnoj Gori, Kninu itd. jasno pokazuju da je za to odgovorna Srbija. Zamjerio mu je i što nije govorio o zahtjevu Srbije da svi Srbi žive u istoj državi, koji je nespojiv s demokratskim kretanjima, niti je govorio o militantnom dijelu Srba u Hrvatskoj, koji se po prepoznatljivom scenariju navodno bore za građanska prava, a da prethodno nigdje nisu objelodanili kad i gdje u Hrvatskoj su im ta prava oduzeta. Kao očitom zagovorniku jugoslavenstva, Markoviću je poručio "kako hrvatski i slovenski, pa i drugi narodi imaju pravo na nezavisnu državu" i kako je Hrvatska više izgubila nego dobila time što se nalazi u Jugoslaviji. Također, upozorio je da će nakon što Hrvatska i Slovenija proglaše odcjepljenje netko drugi počiniti nasilje i krvoproljeće.

Kao zadnji govornik tog dana, zastupnik Ante Prkačin (Hrvatska demokratska stranka) poručio je "da Jugoslavija nije zadani i nužni okvir, a još manje željeni", te da su "Hrvati civiliziran, kulturni, europski narod, kome nije strano udruživanje i zajedništvo", ali da je Hrvatima "nametnuto zajedništvo i neravnopravnosti zaista dosta". Stoga je upozorio da je dosadašnja praksa pokazala da savezna vlada "nije u stanju držati pod kontrolom iracionalnu velikosrpsku histeriju, čak nije u stanju niti neznatno na nju utjecati, a ona je, ako ne jedini, ono glavni uzročnik ovakvog stanja u kome se nalazimo".

Prkačinovim govorom završena je "rasprava o izlaganju predsjednika Saveznog izvršnog vijeća inženjera Ante Markovića, u kojem je iznio prijedloge i stavove Saveznog izvršnog vijeća o razrješenju jugoslavenske krize".

PREDSTAVLJAMO: MUZEJ VOJNE I RATNE POVIJESTI U PAKRACU

Jedinstven u Hrvatskoj, Muzej vojne i ratne povijesti u Pakracu na jednom mjestu nudi presjek vojne povijesti pakračkog kraja, ali i hrvatske vojne povijesti

U Pakracu već deset godina postoji Muzej vojne i ratne povijesti, koji u svojoj zbirci ima oružje, ratnu opremu, vojne odore, odlikovanja i oznake vojski i još puno predmeta koji pričaju priču o stoljećima vojne povijesti pakračkog kraja i Hrvatske. Vlasnik zbirke koja kontinuirano raste i privlači sve veći broj posjetitelja, pokretač Muzeja vojne i ratne povijesti te njegov voditelj je Mario Tušek. Muzej nema stalne niti sigurne

TEKST I FOTO
Lada Puljizević

mehanizme financiranja, nema zaposlenike, do rujna 2021. bio je zbijen u premalom, neodgovarajućem prostoru – ali sve ono čega nema Mario Tušek nadoknađuje svojom energijom, entuzijazmom, strašcu, svojom voljom i vizijom a to je, dokazuje se i u ovom slučaju, nevjerojatno moćna pokretačka sila.

Mario Tušek profesor je tjelesnog odgoja u pakračkoj srednjoj školi, osnivač škole i učitelj japanske borilačke vještine, a kroz proučavanja, sakupljanja predmeta i treniranja različitih metoda borbe, kaže, sve je počelo.

“Počelo je iz treniranja i proučavanja borilačkih vještina. Počeo sam trenirati kao srednjoškolac. Kroz proučavanje borilačkih vještina i iščitavanje literature prouča-

OD STOLJEĆA VII. DO AFGANISTANA

vaju se i različiti oblici borbe, borenja i tako sam u suradnji s Gradom Pakracom i Muzejom grada Pakraca 2012. godine napravio izložbu *Ratnici*, u kojoj je bio predstavljen Japan i njihov tradicionalni način borbe. Uz pomoć tadašnjeg gradaonačelnika Davora Huške, koji je prepoznao potencijal projekta, dobio sam od Grada jednu prostoriju preko puta Muzeja grada Pakraca, a ideja je bila da postav, uz ostala razdoblja, stavi naglasak na Domovinski rat budući da je on obilježio noviju povijest Pakraca. Zbirka je prepoznata, počela je rasti, posjetitelji su je prepoznali i rado se ovamo vraćaju. Konačno je i sadašnja gradonačelnica Anamarija Blažević podržala dodjelu prostora u kojem smo sad te preseljenje zbirke u primjereni prostor – i sad smo ovdje dok i ovaj prostor ne postane pretjesan,” uz osmijeh objašnjava Mario Tušek dok nas provodi prostorom Muzeja u nekadašnjoj zgradbi suda na Trgu pape Ivana Pavla II.

BOGATSTVO SADRŽAJA

Jedinstven u Hrvatskoj, Muzej vojne i ratne povijesti u Pakracu na jednom mjestu nudi presjek cijelokupne hrvatske vojne povijesti. “Muzej priča priču od dolaska Hrvata na more do današnjeg vremena i današnjeg modernog vojnika. Ima puno muzeja u RH koji prikazuju Domovinski rat ili neki njegov segment, ali ja sam pokušao predstaviti širu sliku – Prvi i Drugi svjetski rat, Domovinski rat, modernu Hrvatsku vojsku, misije među kojima su neke, kao

Afganistan, postale dio hrvatske vojne povijesti.... od stoljeća VII. do današnjih dana,” objašnjava Tušek. Na 250 m² prostora s nekoliko tisuća eksponata putovanje kroz povijest počinje u prvoj prostoriji, u kojoj su izložene odore povijesnih postrojbi – povijesna odora Varaždinske građanske garde, Turopoljskih banderija, Karlovačke građanske garde, Kumpanije iz Blata s otoka Korčule te odora Počasno-zaštitne bojne. Slijedi kronološki organiziran niz na kojem posjetitelj otkriva ranu povijest Pakraca počevši od rimske legije koje su imale odmoriste na ovom području, preko srednjeg vijeka, vitezova templara, Osmanlija, Zrinskih i Frankopana pa sve do hajduka i pandura baruna Trenka. Brojni su eksponati vezani uz Prvi i Drugi svjetski rat, da bi se tako stiglo do najbogatijeg dijela zbirke vezane uz Domovinski rat, ali i modernog, danas prepoznatljivog hrvatskog vojnika. Uz povijesne odore stoji zastava iz ureda predsjednika Tuđmana s Brijuna, te zastava koja se vijorila na Kninskoj tvrđavi, ali i čitavo bogatstvo sadržaja koje daju prikupljeni osobni premeti, odore, kape, kacige, oznake, naoružanje, fotografije. U planu je i proširenje na vanjski postav, gdje će

PREDSTAVLJAMO: MUZEJ VOJNE I RATNE POVIJESTI U PAKRACU

Priča o Gordanu Ledereru

Među Tušeku najdražim eksponatima nalazi se i onaj posvećen Gordanu Ledereru, snimatelju HTV-a koji je kao ratni reporter poginuo 10. kolovoza 1991. na brdu Čukur na Baniji. O njemu kaže: "Lederer je snimao kadrove početka Domovinskog rata u Pakracu 2. ožujka 1991. godine. Na mjestu njegove pogibije podignut je 2015. spomenik s velikim propucanim staklom koje predstavlja leću objektiva. Moj prijatelj puškar Miroslav Kavur iz Velike Gorice radio je probna opaljenja različitih kalibara naoružanja kako bi odredili koji će kalibar biti korišten na spomeniku. Ovdje je staklo u koje je pucano kalibrom Winchester 308, a rupa istog tog kalibra i na originalnom je spomeniku. Na to sam iznimno ponosan i kad mi dolaze školske grupe posebnu pažnju posvećujem tome da ih upoznam s pričom o Gordanu Ledereru."

biti izložena vojna vozila i oprema. Muzej vojne i ratne povijesti raspolaže bogatom zbirkom naoružanja iz različitih razdoblja i ratova – od pištolja, pušaka, strojnica do protuoklopnih sredstava, raketnih bacača i raketa. Tu su i makete vojnih vozila, aviona, ali i album sa sličicama koji je pratio odrastanje generacija djece početkom devedesetih godina prošlog stoljeća, zatim figurice plastičnih vojnika, makete izrađene Lego kockicama.

Dio mujejskog prostora posvećen je i Japanu pa su izložene dvije originalne japanske zastave iz Drugog svjetskog rata sa zaštitnom vrećicom u kojoj su se nosile.

ZBIRKA RASTE, GLAS SE ŠIRI

S više od 80 posto doniranih, posuđenih ili poklonjenih eksponata Tušekova zbirka kontinuirano raste, glas o Muzeju vojne i ratne povijesti se širi pa ga je tako u 2019. godini posjetilo oko 9500 posjetitelja, od čega su 4500 bile

organizirane školske grupe i ekskurzije, a ostalo članovi udruga proisteklih iz Domovinskog rata, izletnici i turisti. "Posebno želim zahvaliti Memorijalnom centru Domovinskog rata iz Vukovara, koji je prepoznao naš rad, pa svi učenici iz pet slavonskih županija idu jedan dan u Vukovar, a jedan dan u Pakrac. Većinom nam dolaze učenici iz Slavonije. Učenici iz Zagreba nam, međutim, dolaze rijetko, premda smo svega 120 kilometara udaljeni od njih," objašnjava Tušek pa ističe: "Pozivam škole, pozivam pojedince, pozivam sve da dođu, da posjetite Muzej i da vide što imamo."

Važan je dio muzejskog bogatstva i velika knjižnica u kojoj je nekoliko tisuća primjeraka knjiga i časopisa, dokumenata i fotografija. "Želim da budemo centralno mjesto za sve koje zanima vojna povijest, koji je žele izučavati i da im naša knjižnina građa bude na raspolaganju kad rade svoje

Muzej priča priču od dolaska Hrvata na more do današnjeg vremena i današnjeg modernog vojnika

Voden posebnim senzibilitetom prema učenicima i mladim ljudima koji su česti posjetitelji Muzeja vojne i ratne povijesti, Mario Tušek naglašava kako ne želi da nasiљa i mučnih scena koje uobičajeno prate ratove. Zbog toga, vodeći grupe srednjoškolaca kroz postav, naglašava informativno-edukativni aspekt sadržaja, a o uspješnosti njegova pristupa puno govori knjiga utisaka koju ispisuju posjetitelji nakon obilaska muzeja. Jedan je od posjetitelja tako napisao: "Prvi puta nakon teme Domovinski rat da se osjećam ponosno i veliko!! Hvala, g. Tušek"

diplomske ili doktorske rade. Ovdje mogu proučavati, skenirati, fotokopirati – jedino ne mogu iznositi građu jer je imamo po jedan primjerak," kaže Mario Tušek i ističe kako bi priča o Muzeju, naziva ga svojim cjeloživotnim projektom, bila nemoguća kad ne bi imao podršku ljudi oko sebe, Grada Pakraca, obitelji, prijatelja iz kluba koji ga podupiru i pomažu.

Početak svega

Mario Tušek učitelj je, *sensei*, odnosno *dojo cho* japanske ratničke vještine, a Udrugu Bujinkan Seishin Dojo u Pakracu pokrenuo je 1999. godine. Proučavanje borilačkih vještina, sakupljanje predmeta, ovladavanje vještinstama i treniranje različitih metoda borbe, a onda i trenerski rad snažno su utjecali na oblikovanje Tušekovih interesa te su, konačno, doveli i do vizije Muzeja kakav danas vodi.

DOMOVINSKI RAT KAO MUZEJSKA BAŠTINA

Kraj 1991. i početak 1992. obilježio je mirovni plan Ujedinjenih naroda, Sarajevsko primirje, dolazak mirovnih snaga UN-a i međunarodno priznanje Republike Hrvatske. Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a 743 od 23. veljače 1992., angažman UNPROFOR-a prerastao je u jednu od najvećih mirovnih operacija nakon Drugog svjetskog rata, poznatu i kao operacija Grapple

PLAVE KACIGE

“Jao si ga nama s plavim kacigama” jedan je od najpoznatijih ratnih grafita, nastao u zapadnoj Slavoniji početkom 1992. godine. Taj grafit možda najbolje opisuje nedostignut cilj misije, a to je prekid rata u Hrvatskoj. Dozu samokritičnosti dali su si 1995., kad je produljen mandat mirovnim snagama, taj put pod nazivom Misija UN-a za obnovu povjerenja u Hrvatskoj (*United Nations Restoration Operation – UNCRO*).

Ujedinjeni narodi na samom početku agresije na Hrvatsku nisu željeli intervenirati. Smatrali su to tek jednim od mnogih građanskih ratova u koji se ne treba uplitati. Prva konkretna intervencija UN-a na polju rješavanja krize u bivšoj Jugoslaviji dogodila se 25. rujna 1991., kad je Rezolucijom 713 Vijeće sigurnosti dalo podršku Europskoj zajednici u rješavanju krize.

Kravata pripadnika promatračke misije EZ-a, borbena kaciga s oznakom UN-a, zastava UN-a za borbeno vozilo (fundus Muzeja OZ-a i ZP-a Bjelovar)

TEKST I FOTO
Marin Sabolović

Rezolucija je uključivala i uvođenje embarga na uvoz oružja sukobljenim stranama. Time se izravno pogodovalo agresoru, koji je zadržao gotovo sve naoružanje i tehniku OS SFRJ, bez ikakve potrebe za uvozom. Nakon niza diplomatskih poteza, osnivanja Arbitražne komisije i utvrđivanja da Jugoslavija više zaista ne postoji, Vijeće sigurnosti predložilo je krajem 1991. godine plan mirovne operacije UN-a koji je predviđao zaštitne zone nazvane *United Nations Protected Areas (UNPA)* na crtama dodira sukobljenih strana. Angažirane snage, poznate kao UNPROFOR (*United Nations Protection Forces*) raspoređene su u tri područja pod zaštitom UN-a, a koja su organizirana u četiri sektora: Istok (*Sector East*) – istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem; Sjever (*Sector North*) – Banovina i Kordun; Jug (*Sector South*) – sjeverna i srednja Dalmacija; Zapad (*Sector West*) – zapadna Slavonija.

Iz fundusa Muzeja Operativne zone i Zbornog područja Bjelovar, zbornog područja čija je odgovornost uključivala i sektor Zapad, izdvajamo predmete koji su do naših donatora došli *trampom*. Tako je u fundus dospjela velika Maglite svjetiljka koju je pripadnik Specijalne policije *trampio* za bajunetu automatske puške M80.

Grafit “Jao si ga nama s plavim kacigama”, Zapadnoslavonsko bojište 1992. godine (Ante Nazor, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih / Greater-Serbian Aggression on Croatia in the 90's*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2011.)

U Pekingu, koji je 1949. u sastavu komunističke Kine postao državno, političko i vojno središte, redovito se održavaju vojni mimohodi

FILATELIJA

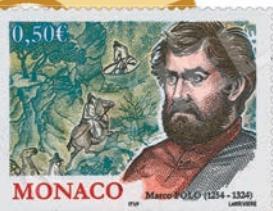
Peking, glavni grad Kine, sredinom veljače ove godine drugi će put biti domaćin Olimpijskih igara, ovaj put XXIV. Zimskih olimpijskih igara. Prvi je grad u povijesti koji je domaćin Ljetnih i Zimskih olimpijskih igara, ujedno i najveći grad koji je ikad organizirao ZOI

MARKE – PEKING

TEKST Ivo Aščić

Zabranjeni grad s carskom palačom iz XV. st. jedna je od najpoznatijih građevina u Pekingu

Veličanstveni izgled Pekinga, glavnog grada Mongolskog Carstva (XIII./XIV. st.) pod nazivom Khanbalik, opisao je i Marko Polo

Na ZOI-ju koji se održava od 4. do 20. veljače 2022. natjecat će se i hrvatski sportaši u nekoliko disciplina kao što su alpsko i nordijsko skijanje te prvi put u brzom klizanju. U Pekingu će se u ožujku održati i Zimske paraolimpijske igre.

Peking (Beijing, sjeverna prijestolnica) danas je državno, političko i vojno središte Kine. S dvadesetak

milijuna stanovnika drugi je najmnogoljudniji grad, odmah nakon Šangaja. Tijekom bogate povijesti imao je različite gospodare, npr. Mongole (XIII. i XIV. stoljeće), britansko-francuske postrojbe (Drugi opijumski rat 1860.), Japan 1937. Unatoč svemu, grad je sačuvao oblik tvrđave, što održava njegovu nekadašnju osnovnu ulogu, odnosno

Peking je nakon građansko-demokratske revolucije (1911./1912.) postao glavni grad nove republike

Peking je prvi grad u povijesti koji je domaćin Ljetnih i Zimskih olimpijskih igara. Marka koja promovira ovogodišnji ZOI izdana je još 2017.

Beijing Capital International Airport u samom je svjetskom vrhu po broju putnika

zaštitu i izolaciju carske rezidencije. Brojne su građevine i znamenitosti na UNESCO-ovu Popisu kulturne baštine, a našle su mjesto i na poštanskim markama: pekinška opera (Tanzanija 2016.); Peking – Hangzhou Veliki kanal – stari plovni kanal dug oko 1800 km, jedan od najvećih hidrotehničkih objekata u zemlji; zgrada Državnog narodnog kongresa; sveučilište Qinghua, osnovano 1911. (Kina, 2009., 1956., 2011.); Zabranjeni grad s carskom palačom (Francuska, 1998.; Hong Kong, 2003.); Nebeski hram (Grčka, 2008.); Nacionalni stadion (Macao, 2008.); veliki trg Tiananmen (Bangladeš, 1975.); poslovno središte Qianmen (San Marino, 1995.) i dr. Zahvaljujući Ljetnim olimpijskim igrama 2008., kineska se prijestolnica, prema podacima Svjetske poštanske unije, pojavila na tristotinjak različitih poštanskih maraka. I ovogodišnji će ZOI također dobiti velik prostor na tim minijaturnim veleposlanicima, koji se, osim što putuju na pismima, čuvaju u privatnim albumima i muzejima širom svijeta.

www.hrvatski-vojnik.hr

Pratite nas i na društvenim mrežama:

Sve što vas zanima pitajte nas:
hrvojnik@mohr.hr

Snimio Mladen ČOBANOVIĆ